

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Mgr. Ondřej Szalonnás

Zásady civilního procesu

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: **Doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.**

Tematický okruh rigorózní práce: **Občanské právo procesní**

Datum vypracování práce (datum uzavření rukopisu): **31. 3. 2015**

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou rigorózní práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Mgr. Ondřej Szalonnás

autor rigorózní práce

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucí této práce, Doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D., za její odborné vedení, cenné připomínky a čas, který přípravě práce věnovala.

Rovněž bych rád poděkoval své přítelkyni Lence, a to za podporu, kterou mi při přípravě této práce věnovala.

Autor

Principles of civil law procedure

1. Úvod

1.1. Zásady civilního procesu: vymezení tématu práce

Zásady civilního procesu, které jsou tématem předkládané rigorózní práce, představují velice širokou tematiku, která je úzce spjata s otázkami vývoje procesního práva a trendů, které se v průběhu tohoto vývoje uplatňovaly. Jejich působením postupně krystalizovaly ideje a zásady, jež jsou v současnosti považovány za základní zásady, na nichž civilní proces stojí a z nichž vychází jeho úprava i aplikační praxe.

Tak jako každé právní odvětví a právo samo, i civilní právo procesní je vybudováno na systému určitých právních principů. Z pohledu právní teorie jsou právními principy „*úřední zásady, na kterých stojí právní systém v celku a jednotlivá právní odvětví.*“¹ K osvětlení jejich povahy jsou tradičně porovnávány s právními normami, přičemž výsledkem takového srovnání bývá závěr, že právní principy a právní normy vykazují jak rysy společné (nařizující povaha, působení charakterizované tím, že upravují chování svých recipientů a nezbytnost uznání ze strany státu²), tak vzájemné odlišnosti (vyšší míra obecnosti principů, kvůli níž z nich nevznikají přímá práva a povinnosti konečným adresátům práva a absence logických vztahů mezi principy).³

V právní teorii lze vysledovat zejména dvě pojetí zdůvodňující vznik a existenci právních principů. Zjednodušeně řečeno, pozitivistický směr vychází z myšlenky, že právní principy se odvozují z platné právní úpravy; podle směru přirozenoprávního pak právní principy vycházejí z pozic existujících mimo právo, respektive nad právem.

¹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s., strana 34.

² To je nicméně závěr charakteristický pro pozitivistické pojetí principů, ke kterému se hlásí i tato práce. Přirozenoprávní pojetí principů by tuto charakteristiku neobsahovalo, ale na místo toho by jejich existenci dovozovalo z některé z přirozenoprávních pozic.

³ K tomu více GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s., strana 20 a 34.

Vztah mezi právními principy a právními normami je pak obousměrný: jednak platí, že právní principy mohou být odvozovány z právní úpravy,⁴ na druhou stranu by právní normy měly být tvořeny, vykládány a poznávány na základě a skrze právní principy.⁵ Uvedený vztah je typický právě pro právně pozitivistické pojetí právních principů (z přirozenoprávního pohledu by obecně nebylo možno z objektivního práva dovozovat právní principy, protože ty v tomto pojetí existují mimo objektivní právo⁶).

Zaznamenáníhodný je také rozdíl mezi termínem princip a termínem právo. Pojem „právo“ není v této práci používán ve smyslu označujícím normativní systém, tedy „množinu právních norem“⁷, ani v řadě dalších možných významů, které tento termín nese.⁸ V této práci je pojem právo (na spravedlivý proces a z něj vyplývající složková práva) používán jako označení subjektivního práva účastníka řízení, která vyplývají z objektivní právní úpravy.

Právní principy lze rozlišit na obecné principy právní, které se vztahují na celý právní řád a jež jsou kvůli tomu vysoce abstraktní, a principy jednotlivých právních odvětví, které tvoří vůdčí právní ideje tvořící základ konkrétních právních odvětví.⁹ Je-li předmětem diskuse, tak jako v této práci, odvětví soudního procesního práva, pak k této dualitě přistupují ještě tzv. obecné principy soudnictví. Obecné principy soudnictví se pomyslně

⁴ Srovnej ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s., strana 2.

⁵ Tradičně se proto rozlišuje funkce poznávací, interpretační, aplikační a legislativní.

⁶ V této úvaze vědomě opomím možnost existence jakéhosi „božského“ nebo „přirodního“ či „zjeveného“ práva, z něhož by právní principy odvodit možno snad bylo.

⁷ KNAPP, Viktor: *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s., strana 5.

⁸ K nim srovnej Gerlocha, který hovoří o multidimenzionálním fenoménu. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s., strana 19.

⁹ Rovněž i odvětvové principy mohou být dovozovány jak z pozic přirozenoprávních, tak z pozic pozitivně-právních.

nacházejí mezi obecnými právními principy a odvětvovými právními principy jednotlivých (soudně) procesních odvětví: občanského práva procesního, trestního práva procesního, správního práva procesního a ústavního práva procesního. V těchto obecných principech soudnictví se odrážejí specifika spojená s působením soudu jako orgánu moci soudní. Právě ty bývají ztotožňovány s právem na spravedlivý proces.¹⁰ Právě právo na spravedlivý proces bude předmětem této práce, která tak nebude obsahovat pojednání o odvětvových právních principech občanského procesu.

Jak už bylo výše uvedeno, právní principy jsou charakteristické mj. svou obecností. Platí, co o nich napsal František Zoulík: „*Právní principy neurčují ovšem obsah norem absolutně a detailně. Ponechávají poměrně značný prostor pro vůli tvůrce normy, který se od nich často odchyluje buď pro nedostatečné poznání anebo i v zájmu dosažení záměru, jemuž právní princip nevyhovuje.*“¹¹ Toto poznání se vztahuje i na obecné principy soudnictví. Proto i přesto, že tyto obecné principy soudnictví jsou společné všem typům soudnictví, neuplatní se ve všech případech zcela totožně. V zásadě lze rozeznat tři ohniska možných rozdílů.

Prvé z nich plyne ze samotné povahy a funkce procesního práva. V právní teorii není sporu o tom, že procesní právo obecně slouží k prosazení práva hmotného. Přitom i do procesního práva se nezbytně do určité míry promítají i rozdíly, které panují mezi jednotlivými hmotněprávními odvětvími. Pokud by tomu tak nebylo, nemusela by samostatná procesní odvětví vůbec existovat. Z toho důvodu je nasnadě, že i obecné principy soudnictví se uplatňují v jednotlivých procesních odvětvích jiným způsobem. Rozdíly mohou nabývat různé intenzity: někdy půjde o odlišnosti relativně

¹⁰ WINTEROVÁ, Alena. Pojem základních principů. WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 60.

¹¹ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s., strana 2

bezvýznamné, jindy naopak o zaznamenáníhodné; v některých oblastech pak žádné rozdíly nebudou existovat.

Druhé ohnisko rozdílů vzniká na ose vnitrostátního a mezinárodního práva. Současnou podobou článku 10 Ústavy se český ústavodárce přihlásil k tzv. monistické koncepci vztahu mezi mezinárodním a vnitrostátním právem.¹² Platí tedy, že mezinárodní smlouvy, které byly předepsaným způsobem vyhlášeny, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament a jež jsou pro Českou republiku závazné, jsou nejen součástí právního řádu České republiky, ale současně mají i přednost před zákonem, pokud stanoví něco jiného než zákon. Pakliže některá mezinárodní smlouva, která odpovídá zmíněným kvalitám, upravuje některé právní principy, může tak činit jiným způsobem, než jak jsou tyto principy upraveny právem vnitrostátním. Skutečnost, že v takovém případě má přednost mezinárodní smlouva, je jen způsob řešení takového konfliktu, nikoli jeho odstranění.

Konečně třetím ohniskem možných rozdílů mezi obecnými principy soudnictví může být rozdíl v úpravě ústavněprávní a v úpravě podústavní. Tento rozdíl je spojen s problematikou hierarchie právních norem.¹³ Rovněž ve vnitrostátním právu se uplatňují různé způsoby reakce na případný rozpor mezi normami ústavněprávními, zákonnými (a eventuálně podzákonnými), to ale neznamená, že rozdíly vznikají nemohou.

1.2. Právo na spravedlivý proces v mezinárodním právu

Shora již bylo uvedeno, že obecné principy soudnictví jsou ztotožňovány s právem na spravedlivý proces. Právo na spravedlivý proces je zakotveno v mezinárodním právu

¹² MIKULE, Vladimír. Komentář k článku 10 Ústavy. In: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 77, bod 1.

¹³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s., strana 50 – 52.

jako jedno z lidských práv. Jeho zahrnutí v mezinárodněprávních dokumentech je spojeno s rozvojem lidských práv následujícím po druhé světové válce. Na půdě OSN byla 10. 12. 1948 schválena Všeobecná deklarace lidských práv, na jejíž počest se den 10. 12. slaví jako Den lidských práv. Také Všeobecná deklarace lidských práv obsahuje práva odpovídající právu na spravedlivý proces, a to zejména v článku 10.

V průběhu dalších let vznikly i další mezinárodněprávní dokumenty, významným je například Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966, který práva odpovídající právu na spravedlivý proces obsahoval v článku 14.

Nicméně v evropském kontextu je zcela jednoznačně nejdůležitějším instrumentem Evropská úmluva o ochraně lidských práv přijatá na půdě Rady Evropy v roce 1950 (dále též Úmluva), jež je účinná od roku 1953. Jak uvádí Harris, impulsem k její přípravě byla snaha zabránit nástupu nedemokratického režimu v zemích Rady Evropy.¹⁴ Z toho důvodu byly státy, jež se k Úmluvě připojily, oprávněny podat stížnost na jiný stát, v němž podle jejich názoru došlo k porušení zakotvených práv. Úspěch Úmluvy ovšem nakonec předurčila spíše skutečnost, že do ní byla zakotvena i možnost individuální stížnosti občanů vůči státu.

Efektivita celého mechanismu, který Úmluva obsahuje, je zajištěna ustanovením, podle něhož se členské státy zavazují respektovat rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva.¹⁵ Byla to právě rozhodovací činnost Evropské komise pro lidská práva (fungující do 31. 10. 1998) a Evropského soudu pro lidská práva, která nejenom uvedla práva

¹⁴ Harris uvádí, že prvotním cílem Úmluvy bylo právě prostřednictvím mezistátních stížností zabránit v zemích Rady Evropy nástupu totalitní ideologie potlačující lidská práva- HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol.: *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s., strana 3 – 4.

¹⁵ Toto pravidlo je zakotveno v článku 46 Úmluvy.

zakotvená v Úmluvě v život, ale která je také zcela bezprecedentním způsobem rozvinula.

Československo k Úmluvě přistoupilo v roce 1992 (ratifikována byla dne 18. 3. 1992, publikována byla pod č. 209/1992 Sb.). V období restaurace právního státu v Československu a posléze i České republice se stala jednou z nejdůležitějších inspirací. I v současné době si Úmluva zachovává své eminentní postavení mezi mezinárodními instrumenty upravujícími lidská práva v rámci Evropy.

Tento závěr nemění ani skutečnost, že Evropská unie přijala roku 2000 svou vlastní Chartu základních práv EU, jež je právně závazná od roku 2009. Tato Charta se co do zaručených práv do značné míry překrývá s Úmluvou (v případě spravedlivého procesu jde o článek 47 Charty, v němž jsou obsaženy prakticky shodné záruky jako v Úmluvě). Existence takto podobných záruk na podobné bázi logicky vzbuzuje otázku, jaký je vzájemný vztah Charty a Úmluvy, zvláště když podle článku 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii by měla sama EU k Úmluvě přistoupit.

Možnost přistoupení EU k Úmluvě se podstatným způsobem vzdálila posudkem Soudního dvoru EU ze dne 18. 12. 2014, č. 2/13, v němž Soudní dvůr EU konstatoval nekompatibilitu mechanismů, na nichž stojí a funguje EU a Úmluvy v rámci navržené dohody o přistoupení EU k Úmluvě, přesto jsou oba dokumenty závazné pro všechny členy EU a jejich vzájemný vztah je hoděn pozorností. Craig uvádí, že mezi Charta EU obsahuje ve svém článku 52 odst. 6 až 7 „*ustanovení, která působí, že byla pravděpodobně určena k prosazení respektu – či přinejmenším blízké pozornosti.*“¹⁶

¹⁶ CRAIG, Paul; DE BÚRCA, Grainne a kol. *EU Law. Text, Cases and Materials*. 5. vyd. Oxford : Oxford University Press, 2011, 1155 s., strana 398.

1.3. Právo na spravedlivý proces jako součást vnitrostátního práva

V období po druhé světové válce a nástupu komunistického režimu, se Československo nepřipojilo k tvorbě mezinárodních dokumentů zakotvujících lidská práva včetně práva na spravedlivý proces. Na půdě OSN se zdrželo hlasování o přijetí Všeobecné deklarace lidských práv, nepodílelo se ani na přijetí Úmluvy. Právo na spravedlivý proces tak bylo upraveno jen na úrovni vnitrostátní.¹⁷ Tak se pod přikrovem ústavních garancí sedmé kapitoly ústavy 9. května¹⁸ upravující moc soudní mohlo v 50. letech odehrávat „nejtragičtější období devastace československé justice, období svévole a nezákonnosti.“¹⁹ Určitou změnu přinesla ústava z roku 1960,²⁰ ale pouze v tom, že si ve své zideologizované podobě prakticky ani záruky spravedlivého procesu za cíl nekladla.²¹

Změnu v tomto směru tedy přinesl až pád komunistického režimu a další kroky směřující k nastolení právního státu. Právě v této snaze sehrála významnou roli i Úmluva, která se jednak stala vzorem pro vypracování Listiny základních práv a svobod,²² která byla posléze uvozena ústavním zákonem ze dne 9. 1. 1991, č. 23/1991 Sb., jako československý ústavní zákon. Zásadním krokem ale bylo i přistoupení

¹⁷ V pozdějším období se i socialistické Československo připojuje k některým mezinárodněprávním závazkům, např. Závěrečný akt KBSE z 1. 8. 1975, který měl být jakousi směnou respektu ke svrchovanosti za ústupky v oblasti lidských práv. Ke konkrétnímu naplnění daných závazků ale stejně nedošlo; v Československu tato situace vedla ke vzniku Charty 77.

¹⁸ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb.

¹⁹ GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty ke ústavním dějinám Československa: II. díl 1945 – 1960*. Praha : Karolinum. 2006. 510 s., strana 360, poznámka 16

²⁰ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

²¹ Tak kupříkladu hovořila v čl. 102 odst. 1 o nezávislosti soudců, ale současně je tímto ustanovením podřídila exekutivě, když jim uložila vázanost „zákonem a jinými právními předpisy“, navíc jim uložila vykládat právo „v souladu se socialistickým právním vědomím.“ Zavedla také volení soudců na dobu čtyř let (čl. 99), což bylo opatření, které i s ohledem na to, že k žádné skutečné volbě v pravém smyslu toho slova nikdy nedošlo, jen zdůraznilo závislost soudců na přízni KSČ.

²² K tomu srov. např. GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty ke ústavním dějinám Československa: IV. díl. 1990 – 1992*. Praha : Karolinum. 2007. 649 s., strana 239, poznámka 172 bod 2.

Československa do Rady Evropy, a tedy i k Úmluvě samotné dne 18. 3. 1992.²³ Po rozpadu Československa se členem Rady Evropy stala i nástupnická Česká republika, Listina se stala součástí ústavního pořádku České republiky.

1.4. Metodologické pojetí práva na spravedlivý proces v této práci

Metodologie práce je založena na zkoumání požadavků na spravedlivý proces zakotvených v Úmluvě a rozvinutých v navazující judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, resp. Evropské komise pro lidská práva a poté na analýze domácí právní úpravy příslušných institutů. Z toho plyne, že tato práce se hlásí k pozitivistickému pojetí principů spravedlivého procesu, tj. chápe je jako konkrétní práva, která vycházejí z pozitivní právní úpravy, a to at' už na úrovni mezinárodního práva (Úmluva), tak na úrovni práva vnitrostátního. Práce tedy nereflektuje jiný možný přístup k pojednávaným principům, tedy přístup přirozenoprávní. Pojednávané principy tedy nebudou samy hodnoceny z přirozenoprávních pozic.

Samo právo na spravedlivý proces je z toho důvodu v této práci v souladu s recentní doktrínou chápáno jako právo skládající se ze souhrnu řady tzv. složkových práv. Na tomto místě je třeba poznamenat, že rozdělení práva na spravedlivý proces na konkrétní složková práva není vždy jednoznačné, neboť mezi těmito jednotlivými složkami nelze vést zcela jasné hranice. Vzájemný vztah jednotlivých složkových práv se přitom neomezuje na prosté částečné překrývání se (které je logické vzhledem ke společnému cíli, který má být právem na spravedlivý proces zajištěn), ale dochází i k jejich vzájemnému podmiňování. Z těchto zjištění je patrné, že samo rozdělení na složková práva je do jisté míry umělé. Cíl práce, který byl výše uveden, leží jinde, než ve snaze

²³ Úmluva byla publikována se Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.

přeformulovat nebo podrobit kritice v současnosti uplatňované rozdělení složkových práv, jak je akceptuje nejen recentní domácí i zahraniční doktrína, ale i relevantní judikatura, a proto bylo využito právě v současnosti běžné rozdělení složkových práv.

Pokud jde o konkrétní terminologii, která je v práci použita, je možno shrnout, že bude řeč o právu na spravedlivý proces, respektive o jeho základních složkách, jimiž jsou také konkrétní subjektivní práva vycházející z objektivní právní úpravy. Proto jsou všechna zásadně označována právě jako „práva.“ Jedinou výjimkou z této zásady je princip spravedlnosti a rovnosti rozpracovaný ve druhé kapitole. Důvodem této výjimky je jeho přece jen vyšší míra obecnosti, a spíše teleologická povaha, která odpovídá shora uvedeným definičním znakům právních principů. V rámci této kapitoly bude nicméně rovněž pojednáno o konkrétních subjektivních právech, která tomuto principu slouží a zajišťují jeho uplatnění.

1.5. Výběr a řazení složek práva na spravedlivý proces, která budou v práci pojednána

Obsah práva na spravedlivý proces tvořený jednotlivými složkami je nesnadné vymezit enumerativním způsobem, je-li to vůbec možné. Logicky bylo proto nutné učinit výběr, kterým složkám tohoto práva bude v práci věnován prostor a které bude nutno zanedbat. Tento výběr byl proveden se snahou, aby reflektoval důležitost jednotlivých složek. Nelze zastírat, že v každém takovém výběru hraje určitou roli subjektivní přesvědčení toho, kdo jej činí. Přesto se domnívám, že případné výtky by mohly směřovat spíše k tomu, že okruh zpracovaných témat mohl být širší, než že by si některé z pojednaných složkových práv nezasloužilo svým významem být v práci zastoupeno.

V práci bude na prvním místě pojednáno právo na nezávislý a nestranný soud; je tomu tak proto, že jde o právo, které obsahuje základní atributy soudní moci, bez nichž si

prakticky záruky spravedlivého procesu představit nelze. Po právu na nezávislý a nestranný soud bude pozornost věnována principu spravedlnosti a rovnosti. Tento princip je důležitý nejenom proto, že obsahuje základní kvality spravedlivého procesu, ale i tím, že sám vyjadřuje samotný cíl, ke kterému by každý proces měl směřovat. Po té následují právo na projednání věci v přiměřeném čase, které reflektuje okřídlenou zásadu, podle níž opožděná spravedlnost je spravedlností odepřenou, právo na právní pomoc a právo na veřejné projednání věci.

Z tohoto řazení by mělo být patrné, že není učiněno náhodně, ale se snahou, aby i ono reflektovalo hlediska závažnosti pojednaných práv a principů.

1.6. Aktuálnost problematiky práva na spravedlivý proces v současnosti v České republice

Po přijetí Ústavy České republiky, lze konstatovat, že úprava lidských práv včetně spravedlivého procesu spočívá na třech nejzákladnějších dokumentech: Ústavě, Listině a Úmluvě. Tyto dokumenty jsou v České republice účinné již téměř 25 let a lze si tak klást otázku, nakolik je téma spravedlivého procesu v současné době aktuální.

Ke kladné odpovědi vedou zejména tři důvody. Prvým z nich je přístup ESLP k výkladu Úmluvy. Judikatura ESLP totiž přistupuje k Úmluvě jako k živoucímu instrumentu, jednotlivá ustanovení vykládá tzv. evolutivním způsobem.²⁴ To znamená, že zajišťuje aktuálnost působení základních práv tím, že jejich interpretaci uzpůsobuje měnícím se společenským poměrům. Úmluva tedy nemá jakýsi jediný, konečný výklad platný *ad infinitum*. Od vstupu Úmluvy v platnost prošla Evropa významným ekonomickým a společenským rozvojem a spolu s ním se standard ochrany lidských práv neustále

²⁴ *Tyler proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 25. 4. 1978, stížnost č. 5856/72, odst. 31

zvyšoval. I v současné době dochází ke společenskému vývoji a změnám a v souladu s tím lze očekávat i změny v přístupu k ochraně lidských práv.

Probíhající společenský vývoj přitom představuje i v otázce lidských práv nesnadnou výzvu. Společenské změny mohou nastávat také v negativním směru; lepší ochrana lidských práv klade na státy vyšší (nejen finanční) nároky. V poslední době jsme svědky rostoucí kritiky, která se na systém Úmluvy snáší nejen ze států, jejichž přístup k ochraně lidských práv se pravidelně setkává s kritikou nejen ESLP (jako je Rusko), ale i ze zakladatelských zemí Rady Evropy jako je Spojené království. Je otázkou, jaký vliv může tato kritika na další vývoj systému Úmluvy mít. Nepřekročitelným se v současné době jeví požadavek nesnižovat jednou dosažený standard ochrany lidských práv.²⁵

Pravdou je, že podstata lidských práv by měla tkvět v tom, že se jedná o skutečně fundamentální práva; jejich seznam by tedy neměl být z podstaty věci nadmíru rozsáhlý a neměl by se rozšiřovat příliš rychle. Kromě určitého odporu ze strany států, který takový překotný rozvoj vyvolává, nelze nevidět, že rozšiřování ochrany stírá rozdíl mezi právy skutečně zásadními a těmi, které takovou povahu třeba vůbec mít nemusí.

Tento důvod aktuálnosti zvoleného tématu je tedy možno shrnout, že ani na úrovni Úmluvy není dosažený standard ochrany lidských práv něčím ukončeným, definitivním, ale naopak se jedná o proces neustálého hledání odpovědí na měnící se podmínky a společenský vývoj. Ten se přitom zásadním způsobem promítá právě do procesních prostředků, kterými je nalézána individuální spravedlnost. Nejde tu jen o rozvoj v technologickém slova smyslu (který sám o sobě také přináší nové otázky a vytváří tlak na proměnu soudních řízení), ale i o problémy, které jsou spojeny s jinými společenskými fenomény současné doby, jako je mezinárodní terorismus, ochrana

²⁵ K tomu srovnej např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01

osobních údajů, snaha o propojení evropských justičních systémů v rámci spolupráce na půdě Evropské unie atd.

Další důvod aktuálnosti tohoto tématu je pak specificky domácí. Téma práce se soustředí na civilní proces, zejména na civilní řízení sporné. V České republice je tato právní oblast upravena zejména občanským soudním řádem z roku 1963. Ve své původní podobě se jednalo o procesní předpis, který vycházel ze společensko-politických východisek panujících v době komunistického režimu, jež našla svůj odraz nejen v úpravě několika izolovaných institutů, ale v celé koncepci procesního předpisu. Tato koncepce musela být po pádu režimu opuštěna,²⁶ aby justice v prostředí rodícího se právního státu vůbec mohla plnit svou roli. Výsledkem tohoto stavu je situace, kdy se do OSŘ postupně vrátila řada standardních institutů civilního procesu, jejichž ne vždy zcela koncepční zapracovávání do předpisu nicméně nebylo bezproblémové. K ilustraci této skutečnosti postačí zmínit, že OSŘ byl v posledních 25 letech novelizován více než stokrát, tzn. průměrně více než čtyřikrát do roka. Není možné, aby se taková legislativní překotnost na kvalitě předpisu neprojevila. Při jeho používání tak mohou vznikat (a v praxi vznikají) aplikační potíže. Při řešení takových problémů vyvstává do popředí nezbytnost kvalitní a propracované úpravy předpokladů spravedlivého procesu. Judikatura ESLP, ale i Ústavního a Nejvyššího soudu, má v tomto směru nezastupitelnou úlohu, neboť působí jako významný stabilizační faktor a současně napomáhá správné, tj. spravedlivé interpretaci konkrétních procesních institutů. Je nezbytné mít v této souvislosti na paměti, že požadavky spravedlivého procesu se nenacházejí v jakémsi vzduchoprázdnu, ve sféře, které se běžně soudem projednávají

²⁶ Srovnej ZOULÍK, František. Civilněprocesní právo. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 44.

případy nedotýkají. Opak je pravdou; požadavky spravedlivého procesu se vztahují na každé řízení, na každou procesní situaci a výklad každého procesního ustanovení. Soud nesmí tyto požadavky nikdy pustit ze zřetele.

Konečně je téma spravedlivého procesu aktuální i z jiného důvodu. Nedávno byly zahájeny práce na kompletní rekonstrukci civilního řízení. Po přijetí zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále též ZŘS), upravuje OSŘ z okruhu nalézacích řízení jen řízení tzv. sporná. Místopředseda Nejvyššího soudu Roman Fiala, který rekonstrukční práci vede, se nicméně nechal slyšet, že jeho záměrem je integrace všech občanských řízení do jednoho procesního předpisu.²⁷ Tento názor ilustruje přetrvávající nekonceptnost, která v přístupu k úpravě civilního soudního řízení (a nejen jeho), bohužel stále vyskytuje.²⁸ Případná nová úprava civilního procesu bude muset reflektovat požadavky spravedlivého procesu, jak jsou odvozeny především z rozhodovací činnosti ESLP a Ústavního soudu.

Na základě shora řečeného je možno shrnout, že právo na spravedlivý proces není jen prázdným teoretickým pojmem, o němž je možno psát sáhodlouhá vědecká pojednání bez zjevného odrazu v realitě. Naopak se jedná o velice živé, aktuální a naléhavé téma, jež klade před všechny zúčastněné na každodenní právní praxi stále nové výzvy.

²⁷ HAVLÍČEK, Karel. Procesní právo na rozcestí. Rozhovor s místopředsedou Nejvyššího soudu JUDr. Romanem Fialou. Soudce, 2014, č. 7- 8, strana 9

²⁸ To není obvinění Romana Fialy či jakékoli jiné konkrétní osoby, ale konstatování týkající se celkového přístupu, v němž jakoby scházel čas pro dohodu o dalším směřování úpravy, která by se posléze naplňovala. Spíše jsme někdy bohužel svědky snahy nositelů různých idejí o jejich úplné, kompletní prosazení, a to bez pokusů o nalezení kompromisů.

2. Právo na nezávislý a nestranný soud zřízený zákonem

2.1. Obecný úvod k požadavkům nezávislosti a nestrannosti

Požadavky nezávislosti a nestrannosti jsou tradičně chápány jako základní atributy soudní moci.²⁹ Jejich absence nebo omezení by znemožnily soudu plnit jeho roli, tedy v nejobecnější rovině nalézat právo, řešit spory o právo mezi rovnoprávnými subjekty, tedy být oním „nezúčastněným třetím“.³⁰

Ačkoli to z uvedeného lapidárního konstatování není bez dalšího zřejmé, jsou v něm skryty zásadní pojmové problémy. Tak kupříkladu bývají vznášeny otázky, na koho se tyto požadavky v posledku vztahují, na soud jako neosobní orgán soudní moci, nebo na soudce, kteří výkon soudní moci fakticky provádějí, případně na oba; a jaký mezi těmito eventualitami tkví materiální rozdíl. Jaký je přesně vztah mezi požadavkem nezávislosti a nestrannosti, vyplývá jedna z druhé, nebo je jedna druhou podmíněna, nebo jsou snad dokonce obě vyjádřením téhož? Bylo by jistě možné na tomto místě zmínit i řadu dalších podobných otázek.

Kromě nesnází pojmových otevírá tato problematika ovšem i řadu otázek věcných. Jde o to, že požadavky nezávislosti a nestrannosti jsou zcela integrální, ne-li definiční, součástí povahy soudní moci. Jejich rozbor pak musí zahrnovat nebo alespoň přihlížet k fenoménům typicky ústavněprávním, zejména pak k dělbě moci. Jedná se tu ale i o problémy ryze praktické, které jsou běžně diskutovány i laickou veřejností; na mysli mám vůbec postavení soudce ve společnosti, otázky jejich kreace, hmotného zajištění, odpovědnosti aj.

²⁹ K tomu viz například nález Ústavního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/07

³⁰ ZOULÍK, František: *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s., strana 83

Již ze shora uvedeného je zřejmé, že je zcela vyloučeno, aby se tato kapitola předestřenými otázkami zabývala komplexně. Z toho důvodu bude pojednáno jen o zcela základním obsahu pojmů nezávislosti a nestrannosti, jejich výkladu Evropským soudem pro lidská práva a jejich reflexi v právním řádu České republiky.

2.2. Pojmy nezávislosti a nestrannosti

V případě požadavku nezávislosti jde o vyloučení nežádoucích vlivů na soudní rozhodování. Tyto vlivy mohou přicházet jak z vně soudní moci (vliv ostatních mocí ve státě, veřejného mínění, účastníků řízení atd.), tak ovšem i z jejího vnitřku (vliv soudců nadřízených soudů, soudních funkcionářů, služebně starších soudců atd.). K ochraně před těmito vlivy slouží záruky nezávislosti, což jsou konkrétní právní prostředky, tuto nezávislost zajišťující a ji posilující. Tyto záruky se netýkají jen soudců samotných, ale i soudů jako orgánů soudní moci. To je odrazem skutečnosti, že nezávislost má i svou materiální stránku, která dopadá právě na soudy jako orgány. Odlišení těchto dvou kategorií se také zrcadlí v rozdílu mezi tzv. institucionální (respektive organizační) a funkční stránkou nezávislosti, byť ani toto rozlišení není zcela přesné. Podstatou institucionální nezávislosti je jednak oddělení soudní moci od ostatních mocí ve státě, nicméně při zachování systému brzd a protiváh, jednak nezávislost každého soudu v soudní soustavě (tedy jeho nepodřízenost jiným soudům, byť vyššího stupně) a také nezávislost každého soudce každého soudu. Naproti tomu podstata funkční stránky nezávislosti tkví v ochraně samotné rozhodovací činnosti, řečeno pouze jinými slovy, vázaností soudu pouze zákonem.³¹

³¹ WINTEROVÁ, Alena: Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 62

Současně je ale nutné podotknout, že ani soudní moc nepůsobí a nesmí působit zcela bez jakýchkoli vazeb na své okolí a ostatní moci ve státě tzv. „ve vzduchoprázdnu.“ Zmíněné záruky tak mají filtrovat pouze vliv nežádoucí, nikoli jakýkoli vliv na výkon soudní moci vůbec.

Nestrannost vyjadřuje jiný požadavek kladený na soudní moc.³² Již sémanticky vystupuje do popředí, že jde o odstup od stran, tedy především účastníků řízení. Harris uvádí, že „*nestrannost znamená absenci předsudku nebo náklonnosti.*“³³ Macková dochází k závěru, že „*nestrannost je subjektivní stránkou soudcovské nezávislosti. Je chápána jako psychický vztah soudce k projednávané věci.*“³⁴ Z této definice je pak vyloučeno klást požadavky nezávislosti na soudy jako orgány soudní moci, neboť mohou dopadat toliko na fyzické osoby. Vyjádřením duality požadavků nezávislosti je ovšem Zoulíkovo upozornění, že nestrannost lze chápat i ve smyslu nestrannosti soudu jako nezúčastněného třetího mezi stranami sporu.³⁵

Nezávislost a nestrannost jsou tedy pojmy mající odlišný obsah. Pokud jde o jejich vzájemný vztah, lze zřejmě v souladu se Zoulíkem³⁶ konstatovat, že nezávislost je (nutným nikoli však dostatečným) předpokladem, podmínkou nestrannosti. Bez zajištění nezávislosti by bylo vyloučeno, aby soud svobodně nalézal právo.

³² MACKOVÁ, Alena. *Nezávislost soudců*. Praha: Ediční středisko Právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1998. 96 s., strana 14

³³ HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol.: *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s., strana 450

³⁴ MACKOVÁ, Alena. *Nezávislost soudců*. Praha: Ediční středisko Právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1998. 96 s., strana 16

³⁵ ZOULÍK, František. Vyloučení soudců. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 100

³⁶ ZOULÍK, op. cit. strana 83

2.3. Požadavek zřízení soudu zákonem

Požadavek, aby soud byl zřízen zákonem, jehož jádrem je další ze záruk nezávislosti justice na exekutivě,³⁷ se ukáže při bližším pohledu být mnohohrstevnatým. Samotná zjevná povinnost zákonného zakotvení orgánů soudní moci není banální. Nejde totiž jen o to, aby zákon upravoval samotné soudy, ale i o vymezení jejich působnosti,³⁸ přes pravidla, kterými se soudy řídí ve svém vnitřním „životě“³⁹ až po sestavení senátu či určení rozhodujícího samosoudce v jednotlivém případě.

2.4. Nezávislost, nestrannost a zřízení soudu zákonem v Úmluvě

Nejprve je třeba vymežit, co se vlastně rozumí pod pojmem soud. V doktríně lze i přes formulační nejednotnost celkem jednoznačně vysledovat následující požadavky na znaky, které musí soud vykazovat: musí jít o orgány státu s oprávněním podle práva rozhodovat právní spory, a to právem upraveným postupem; současně musí jít o rozhodování nezávislé, nestranné a odborné.⁴⁰

Tyto požadavky vyjádřil i ESLP ve věci *Belilos proti Švýcarsku*, kde termín „soud“ pro účely článku 6 Úmluvy vyložil následujícím způsobem: „...soud je v materiálním smyslu charakterizován svou soudní funkcí, tj. rozhodováním záležitostí spadajících do jeho pravomoci na

³⁷ KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. in: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 685

³⁸ MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s., strana 192

³⁹ WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 65 a 66

⁴⁰ Srovnej Sládeček V. Článek 81. In: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 625 – 626 a zde podaný přehled doktrinárních názorů a nakonec i vlastní názor autorů.

*základě zákona a po řízení provedeném předepsaným způsobem. Musí také splnit řadu dalších požadavků – nezávislost, zejména na výkonné moci; nestrannost; trvání funkčního období jeho členů; záruky poskytované v jeho postupu – z nichž některé se objevují i v samotném textu odstavce 1 článku 6 Úmluvy.*⁴¹ Podstatná je skutečnost, že ESLP vychází z materiálního pojetí pojmu soud.⁴² V této podkapitole bude pozornost věnována třem z těchto požadavků: nestrannosti, nezávislosti a zřízení zákonem.

2.4.1. Nezávislost soudu

Jak posuzovat nezávislost, vyložil ESLP v rozsudku ve věci *Campbell a Fell proti Spojenému království*,⁴³ přičemž konstatoval, že při hodnocení, zda je soud nezávislý, je třeba přihlídnout ke způsobu jmenování soudců, době trvání jejich funkce, k existenci záruk proti vnějším vlivům a otázce, zda konkrétní těleso také navenek jako nezávislé působí.⁴⁴ Je v nich tedy vyjádřena jak institucionální, tak funkční nezávislost soudů a soudců.

Pokud jde o způsoby jmenování soudce do funkce, uplatňuje se jich celá řada, od různých upravených voleb až po jmenování hlavou státu, včetně různých kombinací.⁴⁵ Lze shrnout, že žádný ze způsobů není jednoznačně a za všech okolností nejlepší, lze mezi nimi nicméně lišit podle toho, jaké poskytuje záruky, aby soudce nebyl odpovědný z výkonu své funkce tomu, kdo jej jmenoval. ESLP neshledal praxi ustanovování soudců zástupcem výkonné moci v rozporu s požadavky nezávislosti.⁴⁶

⁴¹ *Belilos proti Švýcarsku*, rozsudek ze dne 29. 4. 1988, stížnost č. 10328/83, odstavec 64

⁴² Formální pojetí by v tomto kontextu bylo prakticky bezcenné, neboť by podle něj bylo dostatečné jen zcela formální označení určitého orgánu za soud.

⁴³ *Campbell a Fell proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 28. 6. 1984, stížnost č. 7819/77 a 7878/77, odstavec 78

⁴⁴ A sice podle okřídleného hesla z angloamerického prostředí, podle něhož „*justice must not only be done; it must also be seen to be done.*“

⁴⁵ Srovnej ZOULÍK, František: *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s., strana 99 a násl.

⁴⁶ *Campbell a Fell proti Spojenému království*, odstavec 79

Doba trvání funkce úzce souvisí s problematikou jmenování. Opakovaná možnost jmenování je obecně vzato z hlediska nezávislosti rizikovější, protože dostává soudce do pozice, kdy může být jeho rozhodovací činnost hodnocena spíše politickými než právními hledisky. Ve věci *Incal proti Turecku*⁴⁷ vedlo zjištění, že jedním ze soudců senátu Soudu národní bezpečnosti je i vojenský soudce jmenovaný na čtyři léta s možností opakování mandátu, ke shledání porušení článku 6 Úmluvy. Důležitý je též požadavek neodvolatelnosti soudců v průběhu jejich mandátu nebo nemožnost převedení na jinou práci. Harris však poznamenává, že zde štrasburský soud nepožaduje, aby právní řády jednotlivých států obsahovaly příslušné záruky v tomto směru, ale postačí, pokud k takovým zásahům fakticky nedochází.⁴⁸

Vnějšími vlivy, proti nimž je třeba soudu poskytnout záruky, je třeba chápat vlivy, které mohou působit na rozhodující soudce a může se proto jednat jak o vlivy pocházející z vnějšku justice, tak i z justice samotné. Ve věci *Ettl a ostatní proti Rakousku*,⁴⁹ uvedl ESLP, že „žádný orgán veřejné moci nesmí dávat [soudcům] pokyny týkající se jejich rozhodovací činnosti.“⁵⁰ Jedná se tu tedy o funkční stránku nezávislosti. Ochranu je třeba soudcům poskytnout i proti vlivům zevnitř justice, byť zde bude zřejmě největší roli hrát osobní integrita samotných soudců, neboť právní úprava zamezující ovlivňování mezi soudci navzájem je jen obtížně představitelná. Totéž bude platit i pro záruky nezasahování do nezávislosti soudců ze strany veřejnosti, ačkoli zde se lze setkat s trestněprávními následky těch nejzávažnějších jevů.

⁴⁷ *Incal proti Turecku*, rozsudek ze dne 9. 6. 1998, stížnost č. 22678/93

⁴⁸ HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol.: *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s., strana 449

⁴⁹ *Ettl a ostatní proti Rakousku*, rozsudek ze dne 23. 4. 1987, stížnost č. 9273/81

⁵⁰ Odstavec 38 citovaného rozsudku

Požadavek vzbuzování zdání nezávislosti reflektuje poznání, že „*v sázce tu je důvěra, kterou vzbuzují soudy v demokratické společnosti jak ve veřejnosti, tak především v trestních věcech v samotném obviněném.*“⁵¹ Mohou-li ve veřejnosti existovat důvodné pochybnosti o nezávislosti soudců, je to samo o sobě porušením článku 6 Úmluvy, jako například ve věci *Findlay proti Spojenému království*⁵² týkající se vojenských soudů a roli, kterou v nich měl tzv. svolávací důstojník, jemuž byli ostatní soudci služebně i hodnostně podřízeni, a navíc musel potvrdit každé rozhodnutí soudu, přičemž mohl měnit uložený trest, nebo soud také rozpustit.

2.4.2. Nestrannost soudu

Při posuzování nestrannosti se uplatňuje objektivní a subjektivní test. Jejich povaha byla vysvětlena v rozsudku ve věci *Piersack proti Belgii*.⁵³ Po skutkové stránce šlo o případ obchodníka se zbraněmi, který byl v Belgii odsouzen k trestu osmnácti let nucených prací za vraždu dvou francouzských občanů. Jádrem jeho stížnosti byl fakt, že soudcem bruselského odvolacího soudu, který v jeho věci rozhodoval, byl bývalý zástupce bruselského prokurátora, jenž se podílel na vyšetřování jeho věci. V odstavci 30 tohoto rozsudku štrasburský soud uvedl, že „*Nestrannost obyčejně znamená absenci předsudku nebo náklonnosti, její zachování nebo porušení může být podle hledisek článku 6 odst. 1 Úmluvy přezkoumávána různými způsoby. Rozlišit je v tomto směru možno subjektivní přístup, tj. snahu o zjištění osobního přesvědčení konkrétního soudce v konkrétním případě, a přístup objektivní, tj. určení, zda daný soudce poskytuje záruky dostatečné k vyloučení jakýchkoli důvodných pochybností v tomto směru.*“

⁵¹ *Incal proti Turecku*, rozsudek ze dne 9. 6. 1998, stížnost č. 22678/93, odstavec 71

⁵² *Findlay proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 25. 2. 1997, stížnost č. 22107/93

⁵³ *Piersack proti Belgii*, rozsudek ze dne 1. 10. 1982, stížnost č. 8692/79

Rozdíl mezi těmito testy tkví v tom, že ze subjektivního hlediska se předpokládá soudcova nestrannost, přičemž tento předpoklad musí být vyvrácen konkrétním jednáním dotčeného soudce, které jej vyvracejí. Naopak, v případě hlediska objektivního postačí k závěru, že zde není nestranný soudce, již existence důvodné pochybnosti založená sice v určité skutečnosti, nicméně roli hraje už jen to, jak se daná situace jeví objektivnímu pozorovateli.

Takto až vágně formulovaná hlediska nemohou jinak než vést k poměrně značné kazuističnosti příslušné judikatury ESLP, neboť v každém jednotlivém případě je nutno přihlídnout ke zcela specifickým situacím a případně i motivacím zainteresovaných osob. Kmec zmiňuje (podle něj oprávněnou) kritiku, která se na štrasburský soud kvůli této kazuističnosti snáší,⁵⁴ je třeba s ním ovšem souhlasit v názoru, že je otázkou, zda tomu může být jinak. Jen obtížně je představitelná úprava, která by byla dostatečně konkrétní a současně natolik obsáhlá, aby postihla všechny možné případy porušení nestrannosti.

Typickým případem, v němž bylo shledáno porušení nestrannosti z hlediska subjektivního i objektivního, je případ *Kyprianou proti Kypru*.⁵⁵ Stěžovatelem advokát obhajující klienta obviněného z vraždy, jenž byl během provádění výslechu předsedou senátu přerušen s tím, že zabíhá do přílišných detailů. Stěžovatel požádal, aby byl zproštěn obhajoby, protože mu není umožněno provádět jí způsobem, který zvolil. Navíc dodal, že byl vyrušován už v předchozím průběhu výslechu, protože si soudci mezi sebou vyměňovali psaníčka. Senát soudců vyzval stěžovatele, aby svá slova vzal zpět, jinak to bude považováno za pohrdání soudem. Stěžovatel to odmítl a byl vzápětí

⁵⁴ KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. in: Kmec, Jiří; Kosař, David; Kratochvíl, Jan; Bobek, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 673

⁵⁵ *Kyprianou proti Kypru*, rozsudek ze dne 15. 12. 2005, stížnost č. 73797/01

odsouzen k pětidennímu trestu odnětí svobody. Ze subjektivního hlediska pak ESLP poukázal na vyjádření samotných soudců, že se poznámkami stěžovatele cítili hluboce dotčeni, že již při výzvě, aby vzal svá slova zpět, mu prakticky sdělili, že neučiní-li tak, je o jeho vině pohrdání soudem rozhodnuto. Z hlediska objektivního ESLP vyzdvihнул, že z pohrdání soudem byl stěžovatel obviněn senátem soudců, kteří byli samotnými výroky „poškození“, kteří pak toto obvinění sami projednali a rozhodli o něm. To ESLP označil za nepřipustné smísení rolí poškozeného, svědka, žalobce a soudce.

Molek⁵⁶ mezi dalšími typickými případy, kdy je shledáno porušení nestrannosti z pohledu objektivního, uvádí například finanční zájem soudce na výsledku řízení, situaci, v níž jedna ze stran sporu dodává soudu zboží i služby, blízký vztah soudce k advokátovi jedné strany sporu, atd.⁵⁷

2.4.3. Zřízení soudu zákonem

Rozsah a povahu požadavku zřízení soudů zákonem ilustruje rozhodnutí o přijatelnosti ve věci *Zand proti Rakousku*⁵⁸, v němž uvedla Evropská komise pro lidská práva poté, co zdůraznila, že důvodem požadavku zákonného ustavení soudů je, aby „*soudní soustava v demokratické společnosti nezávisela na diskreci výkonné moci, ale má být regulována zákony vycházejícími z parlamentu*“,“⁵⁹ následující: „*Článek 6 odst. 1 Úmluvy nevyžaduje po legislativě, aby upravila každý detail [soudní organizace] formálním aktem parlamentu, pokud je zákonem upraven alespoň její organizační rámec.*“⁶⁰ V dané věci tedy EKLP neshledala porušení tohoto požadavku, i když zákon pouze stanovil, že mají být zřízeny pracovní soudy, přičemž

56 MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s., strana 183 an.

57 Srovnej v této souvislosti i HARRIS, op. cit. str. 455 a násl.

58 *Zand proti Rakousku*, rozhodnutí o přijatelnosti ze dne 12. 10. 1978, stížnost č. 7360/76

59 Odstavec 68 rozhodnutí

60 Odstavec 69 rozhodnutí

stanovení jejich obvodů provedlo ministerstvo spravedlnosti (podle aktuální potřeby). EKLP uvedla, že je tomu tak proto, že míra diskrece, kterou příslušný zákon ministerstvu poskytl, nebyla excesivní.

ESLP je nicméně připraven shledat porušení pravidla tehdy, když je míra, kterou zákon pro zásahy exekutivy do záležitostí justice, příliš vysoká. Stalo se tak v případě *DMD Group, a.s. proti Slovensku*⁶¹, v němž soud shledal porušení v tom, že zákon dovolil předsedovi soudu jednajícímu též jako zástupce ministerstva spravedlnosti (spravujícího soudnictví) příliš širokou pravomoc při rozhodování o převedení napadlých věcí z jednoho soudce na jiného. Pokud tedy předseda soudu využil této pravomoci a věc napadlou jinému soudci si atrahoval sám sobě, bylo porušeno právo na soud zřízený zákonem, ačkoli takový postup slovenská legislativa tehdy umožňovala.

2.5. Nezávislost, nestrannost a zřízení soudu zákonem v české úpravě

2.5.1. Nezávislost

Požadavek nezávislosti soudů i soudců vyjadřuje jak Ústava (čl. 81 a 82 odst. 1) tak v případě soudů i Listina (čl. 36 odst. 1). Právní úprava tedy reflektuje rozdíl mezi nezávislostí soudů jako orgánu státu a nezávislostí soudců jako konkrétních vykonavatelů soudní moci. Tento rozdíl však nelze v praxi přeceňovat, jedná se o pojmy „*souvztažné*“, které v „*souhrnu tvoří soudcovskou nezávislost*.“⁶² Citovaná ustanovení upravují nezávislost v institucionálním smyslu, nezávislost ve funkčním smyslu je zakotvena v čl. 95 odst. 1 Ústavy. Jakkoli zní ustanovení, která zakotvují nezávislost soudů a soudců

⁶¹ *DMD Group, a.s. proti Slovensku*, rozsudek ze dne 5. 10. 2010, stížnost č. 19334/03

⁶² ZOULÍK František. Komentář k článku 82 Ústavy. In: HENDRYCH, Dušan, SVOBODA, Cyril. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. 242 s., strana 131.

lakonicky, není možné je z toho důvodu jakkoli bagatelizovat, neboť vytvářejí referenční rámec pro vytváření a hodnocení úpravy záruk soudcovské nezávislosti na podústavní úrovni.

Záruky soudcovské nezávislosti jsou v českém právním řádu rozprostřeny jak na úrovni ústavní, tak na úrovni zákonné a podzákonné.

Nejdůležitějšími zárukami soudcovské nezávislosti je úprava jmenování soudců, jejich funkční období, neodvolatelnost a nepřeložitelnost, funkční inkompatibilita, úprava jejich sociálních podmínek, vázanost zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu, soudcovská imunita a trestněprávní ochrana soudcovské nezávislosti. Tyto základní složky jsou doplněny zárukami procesního charakteru, zejména úpravou zákonného soudce, (ne)podjatosti a veřejnosti jednání, o níž je pojednáno na jiném místě této práce.

2.5.1.1. *Jmenování soudců*

Předpoklady pro jmenování soudcem, které jsou upraveny v Ústavě, sestávají ze státního občanství, bezúhonnosti, vysokoškolského právnického vzdělání a složení slibu⁶³ (čl. 93 odst. 2 Ústavy). Dva z těchto požadavků ovšem samy potřebují explikaci, která je provedena v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích (dále též ZSS), který vykládá jak bezúhonnost (nedostatek pravomocného odsouzení za trestný čin, pokud se na něj dle zvláštního právního předpisu nehledí, jako by odsouzen nebyl- § 60 odst. 2), tak i podmínku vysokoškolského právnického vzdělání (vysokoškolské vzdělání získané řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oblasti práva na vysoké

⁶³ Znění slibu je obsaženo v § 62 odst. 1 ZSS (*"Slíbují na svou čest a svědomí, že se budou řídit právním řádem České republiky, že jej budou vykládat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a že v souladu s ním budou rozhodovat nezávisle, nestranně a spravedlivě."*)

škole v České republice- § 60 odst. 4). ZSS mezi další podmínky pro jmenování soudcem řadí svéprávnost, zkušenosti a morální vlastnosti dávající záruku řádného výkonu funkce, věk 30 let, souhlas s ustanovením soudcem a přidělením k určitému soudu (§ 60 odst. 1) a složení odborné justiční zkoušky (§ 60 odst. 3).

Věková hranice 30 let byla do ZSS vložena novelizací zákonem č. 192/2003 Sb., do něhož byla vložena až na doporučení ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny. Ten ovšem tento návrh nijak nezdůvodnil. Zavedení podmínky dosažení určitého věku je kontroverzní opatření, které jednak působí nesystematicky, když nemá např. žádnou návaznost na vzdělávání justičních čekatelů, jednak arbitrárně, neboť není jasné, o co se opírá domněnka, že soudce ve 30 letech je již dostatečně zralou osobou, ale soudce ve 27 letech zralý není. Ještě podstatnější je ale skutečnost, že debaty o věku soudců jsou v podstatě náhražkou za debatu, jaký model soudnictví si v České republice přejeme. Posun věkové hranice jako by symbolizoval snahu o zavedení tzv. politického modelu soudnictví, jak o něm píše např. Zdeněk Kühn,⁶⁴ který je typický tím, že do funkce jsou voleni již starší aktivní právníci, o nichž je mimo jiné známa i jejich profesní minulost a názory. Tento systém není pro prostor střední Evropy typický, což neznamená, že je vyloučené jej v určité podobě zavést. V současné době lze nicméně konstatovat, že se i v České republice uplatňuje systém kariérní. Pokud by nicméně ke změně mělo dojít, pak by bylo třeba, aby se tak stalo po zralé úvaze a systematicky, nikoli stanovením nesystémových podmínek.

⁶⁴ KÜHN, Zdeněk. Socialistická justice. In: BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel; ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, 1007 s.

Samotný akt jmenování provádí prezident republiky [čl. 93 odst. 1 a čl. 63 odst. 1 písm. i) Ústavy], což je jeden z v Evropě běžných způsobů jmenování soudců. Má význam jednak z pohledu ústavněprávního jako výraz brzd a protiváh mezi státními mocemi, jednak jako slavnostní akt uvedení ústavního činitele do funkce. Před deseti lety ovšem proběhla diskuze o tom, zda je prezident republiky povinen jmenovat jemu navržené kandidáty s výsledkem, že má jistou (velmi omezenou) diskreční pravomoc, nicméně podle názoru Nejvyššího správního soudu vyjádřeného v rozsudku ze dne 27. 4. 2006, č. j. 4 Aps 3/2005 – 35, č. 905/2006 Sb. NSS, má být zjednodušeně řečeno výsledkem postupu prezidenta republiky buď jmenování, nebo (zdůvodněné) rozhodnutí o nejmenování kandidáta. Prezident republiky však závěry NSS nevyslyšel a zůstal ve věci jmenování konkrétního justičního čekatele pasivní. Jakkoli se jednalo o kontroverzní případ, lze konstatovat, že pokud by prezident republiky hodlal v rámci své diskreční pravomoci uplatňovat hlediska, která nemají oporu v platném právu, mohlo by dojít k narušení dělby moci. Totéž neplatí jen pro prezidenta republiky, ale i o ostatní orgány moci výkonné, které se na jmenování soudců tím či oním způsobem podílejí. V současné době se diskutuje o zcela nové úpravě postupu jmenování soudců, která by měla být založena na otevřených výběrových řízeních. Zcela nepochybně by vzhledem k postavení soudní moci taková úprava vyžadovala provedení v zákonnou cestou. Ministerstvo spravedlnosti zamýšlí ještě před přijetím zákona ke změně přistoupit prostřednictvím instrukce, tedy podzákonného aktu výkonné moci. Tato snaha se setkala s odporem předsedů krajských soudů a osud této instrukce je v době přípravy této práce proto nejistý.⁶⁵

⁶⁵ Srovnej MALECKÝ, Robert. Nový systém výběru soudců narazil na odpor předsedů krajských soudů. Česká justice. [online] [cit. 2015-03-27] Dostupné z WWW <<http://www.ceska-justice.cz/2015/03/novy-system-vyberu-soudcu-narazil-na-odpor-predsedu-krajskych-soudu>>

Přesto i na tomto příkladu je zřejmé, že existují snahy výkonné moci reformulovat postavení justice v českém ústavním systému. Pokud zcela odhlédneme od motivace příslušných představitelů, které koneckonců mohou být i bohulibé, je přesto nutno pevně trvat na systémovém řešení, nikoli zavádění určitých *ad hoc* opatření, která mohou ve svém důsledku justici dlouhodobě poškodit.

2.5.1.2. *Funkční období soudců a problematika kárných řízení*

Jmenování soudců na dobu bez časového omezení zakotvené v čl. 93 odst. 1 Ústavy je velmi důležitou zárukou nezávislosti soudce, který tak není vystaven tlaku při případném obnovování jeho mandátu. Absence časového omezení ovšem neznámá, že je soudce jmenován na doživotí. Jak upozorňuje Sládeček, je tento termín třeba aplikovat ve spojení s čl. 82 odst. 2 Ústavy, který dává zákonodárci možnost stanovit objektivní důvody skončení výkonu funkce soudce.⁶⁶ V současnosti je stanovena věková hranice 70 let [§ 94 písm. a) ZSS]. Kromě ní ZSS upravuje ještě dalších šest důvodů zániku funkce; vedle důvodů přirozených jako je úmrtí, prohlášení za mrtvého a omezení ve svéprávnosti, jde také o důvody, které vycházejí ze společenské role soudců. Funkce soudce proto zaniká i uložením kárného opatření odvolání z funkce nebo odsouzení za úmyslný trestný čin či i nepodmíněného odsouzení za trestný čin spáchaný z nedbalosti. V této souvislosti je důležité, aby úprava především kárného řízení (a řízení o způsobilosti k výkonu funkce soudce) zajistila soudní moc před možnými nežádoucími zásahy výkonné moci a přitom byla stále efektivním prostředkem chránícím justici před případnými excesy jednotlivců. Kárná řízení ve věcech soudců jsou upravena zákonem

⁶⁶ SLÁDEČEK, Vladimír: Komentář k článku 93 Ústavy. in: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 765

č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců, státních zástupců a exekutorů. Kárným soudem je Nejvyšší správní soud, který rozhoduje v šestičlenných senátech, jejichž předsedou je soudce Nejvyššího správního soudu, jeho zástupcem je soudce Nejvyššího soudu,⁶⁷ členy senátu jsou zástupci advokátů, jeden státní zástupce, jeden zástupce advokátů a jedna osoba vykonávající jiné právnické povolání.

Složení kárných senátů nevzbuzuje pochybnosti, ocenit je nutno účast zástupců jiných právních povolání, která zajišťuje, že se v kárných řízeních uplatní i „mimojustiční“ pohled a brání tak zapouzdření systému kárných řízení. Poněkud problematická je nicméně procesní úprava kárných řízení. Podle § 25 tohoto zákona se na kárná řízení přiměřeně použije trestního řádu, v kárném řízení však není podle § 21 zákona přípustný žádný opravný prostředek. Tato skutečnost se stala důvodem, proč Nejvyšší správní soud v řízení vedeném pod sp. zn. 11 Kss 4/2009 předložil tento zákon Ústavnímu soudu s návrhem na jeho zrušení. Ústavní soud tomuto návrhu nevyhověl, když v nálezu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 33/09, uvedl, že „*kárné řízení se soudci obecných soudů není řízením o trestním obvinění [ve smyslu Úmluvy, pozn. aut.]*“⁶⁸, a proto „*právo na odvolání proti rozhodnutí v tomto řízení tak explicitně v ústavním pořádku garantováno není.*“⁶⁹ Tento závěr otevírá prostor kritice, podle níž se soudci kárného senátu omezují v ukládaných sankcích právě s ohledem na nemožnost uplatnění opravného prostředku. Podle platné úpravy nemohou být soudci v průběhu výkonu své funkce odborně přezkušováni. ZSS ve své původní podobě obsahoval poměrně robustní úpravu přezkoumávání odborné způsobilosti soudců (ustanovení § 134 – 163) s možností zániku jejich funkce, v němž měla velmi silnou pozici exekutiva. Z toho důvodu byla

⁶⁷ Vedlo-li by se řízení proti soudci Nejvyššího správního soudu, bylo by pořadí opačné.

⁶⁸ Bod 53 citovaného nálezu

⁶⁹ Bod 55 citovaného nálezu

tato úprava na návrh prezidenta republiky zrušena nálezem Ústavního soudu ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02. V citovaném nálezu uvedl Ústavní soud: „*Již ze samotného výřtu jednotlivých oprávnění orgánů moci výkonné (které jsou samy ve vztazích nadřízenosti a podřízenosti) plyne podle názoru Ústavního soudu neúměrná možnost ingerence exekutivy do moci soudní. Takto široce a mnohostranně pojaté kompetence představitelů moci výkonné ve vztahu k posuzování odborné způsobilosti soudců již jmenovaných ve své kumulaci nerespektují princip dělby moci a nelze je ve světle shora uvedených ústavních hodnot akceptovat. (...) Nepochybně je třeba soublasit s tím, že odborná způsobilost soudce, vedle jeho integrity mravní, je nezpochybnitelným předpokladem řádného výkonu jeho funkce, a je proto třeba klást na ni důraz mimořádný. Ten je však nutno upínat především k přípravě na toto povolání. Akt ustanovení soudce do jeho funkce bez časového omezení musí však již být učiněn v přesvědčení o tom, že kandidát ve všech směrech - a to v zásadě i z pohledu podstatné části hledisek uváděných pro hodnocení odborné způsobilosti soudců v ustanovení § 136 odst. 1 zákona - ob stojí. Právě do procesu předcházejícímu jmenování soudce do jeho funkce by tak mělo být koncentrováno veškeré kvantum možných požadavků na soudce kladených, a právě zde tedy musí hodnocení odborné způsobilosti podléhat těm nejpřísnějším kritériím, vylučujícím tak již v samotném počátku možnost jmenovat soudcem osobu nedostatečně odborně způsobilou a takovou, u níž nejsou dány záruky dalšího sebezdělávání (...).*“ Ústavní soud následně dodal, že právní úprava obsahuje způsob, kterým je ústavně přijatelným způsobem možno postihnout soudce, který závažným způsobem zanedbává svou odbornou přípravu, a sice kárné řízení. Je třeba ovšem podotknout, že snahy o zavedení přezkušování soudců se tu a tam ve veřejné diskuzi stále objevují.⁷⁰

⁷⁰ Např. návrh podnikatele Pavla Juříčka popsáný v článku serveru iDnes.cz: SŮRA, Jan. Soudci na 10 let a s hmotnou odpovědností, navrhuje okradený podnikatel. *iDnes.cz* [online][cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <http://ekonomika.idnes.cz/jurickova-reforma-konkurzu-dpb-ekonomika.aspx?c=A141217_223356_ekonomika_mlb>

2.5.1.3. *Nepřeložitelnost soudců*

Rovněž požadavek nepřeložitelnosti soudců slouží k zajištění jejich nezávislosti tím, že brání vyvíjení tlaku na soudce (hrozbou) jejich přeložení mimo místo jejich působitě a bydliště. Průlomem do této zásady jsou možnost dočasněho přidělení soudců k jinému soudu (§ 68 ZSS) a přeložení (§ 69 ZSS). Obě tyto možnosti vyžadují zásadně souhlas dotčeného soudce. Bez souhlasu lze dočasně přidělit jen soudce okresního soudu, a to k jinému okresnímu soudu, u něhož není jinak možné zajistit řádný výkon soudnictví. Lze tak učinit pouze na dobu jednoho roku a opakování takového kroku brání pravidlo, že pět let po skončení dočasněho přidělení je nelze opakovat. Ještě striktnější jsou pravidla pro přeložení soudce bez jeho souhlasu. To je možné jen tehdy, došlo-li ke změně v organizaci soudů nebo ke změně v jejich příslušnosti a současně nelze řádný výkon soudnictví zajistit jinak. Tehdy, ovšem nejpozději do šesti měsíců, ode dne, kdy vstoupil v účinnost zákon zakládající důvod pro přeložení, lze soudce přeložit bez jeho souhlasu, ale jen na jiný soud téhož stupně v rámci obvodu soudu o jeden stupeň vyššího nebo na soud o jeden stupeň nižší v obvodu soudu, k němuž byl soudce přidělen k výkonu funkce. K vyššímu soudu lze soudce přeložit jen za splnění zvláštních podmínek.

Podobné návrhy (výrazné omezení délky funkce, nutnost funkci „obhajovat“ a zavedení „hmotné zodpovědnosti“ soudců) vyjevují absolutní nepochopení principů, na nichž stojí nezávislá justice, a jsou výrazem snahy utilitarizace všech veřejných věcí ve (zdánlivý) prospěch podnikatelské veřejnosti, který se projevuje mj. také souvislým tlakem na školství a jiné oblasti veřejné sféry. Bohužel se těmto návrhům dostává sluchu té části veřejnosti, která má pocit, že nad každým musí stát kontrolor s bičem.

2.5.1.4. *Inkompatibilita soudcovské funkce*

Inkompatibilita soudcovské funkce slouží jednak k důslednému provedení dělby moci, jednak k ochraně výkonu spravedlnosti před případnými nežádoucími vlivy, které by na soudce mohly plynout z mimojustičních činností, na nichž je interesován. Úprava inkompatibility se rozprostírá v Ústavě (čl. 82 odst. 3), Listině (čl. 44) a ZSS [§ 80 odst. 5 písm. b) a § 85]. Z Ústavy plyne, že funkce soudce je neslučitelná s funkcí prezidenta republiky, člena Parlamentu, nebo s jakoukoli funkcí ve veřejné správě. Citované ustanovení Ústavy také ponechává prostor pro úpravu dalších případů inkompatibility. Určité pochybnosti vzbuzuje zákaz jakékoli funkce ve veřejné správě v souvislosti s předsedy soudů, kteří jsou zároveň orgánem státní správy soudnictví.⁷¹ ZSS obsahuje striktní zákaz jakékoli placené či jiné výdělečné činnosti s výjimkou činnosti vědecké, pedagogické, literární, publicistické, umělecké a činnosti v poradních orgánech Ministerstva spravedlnosti, vlády a komor Parlamentu. Ani takové činnosti nesmí soudce vykonávat, pokud by narušovaly důstojnost soudcovské funkce nebo ohrožovaly důvěru v nezávislost a nestrannost soudnictví. Tato omezení věcně vycházejí z článku 44 Listiny, podle něhož zákon může soudcům omezit právo na podnikání a jinou hospodářskou činnost a právo na sdružování v politických stranách. Takové omezení ale ZSS neobsahuje a soudci se tedy mohou v politických stranách sdružovat. Šimíček upozorňuje, že v případě posuzování konkrétních činností je třeba zjišťovat, co je její hlavní náplní. Má za to, že např. při pedagogickém působení na vysoké škole by se měl soudce vyhnout výkonným funkcím typu vedoucí katedry nebo děkan, neboť

⁷¹ SLÁDEČEK, Vladimír: Komentář k článku 82 Ústavy. in: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 650

s takovými funkcemi je spojeno i vydávání soudně přezkoumatelných rozhodnutí.⁷² Dále soudce nesmí působit jako rozhodce nebo zprostředkovatel řešení právního sporu, zastupovat účastníky soudního řízení nebo jako zmocněnec poškozeného nebo zúčastněné osoby v soudním nebo správním řízení.

2.5.1.5. *Tzv. soudcovská imunita*

Částečná trestně-procesní exempce pro činy spáchané při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s ním je upravena v § 76 ZSS. Trestní stíhání nebo vzetí soudce do vazby pro takové činy je možné pouze po předchozím souhlasu prezidenta republiky. Tento souhlas je procesní podmínkou zahájení trestního stíhání nebo vzetí soudce do vazby.⁷³ Na jiné trestné činy spáchané těmito osobami se exempce nevztahuje. Stejně tak již v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích, není zakotvena exempce přestupková.

2.5.1.6. *Hmotné zabezpečení soudců*

ZSS v ustanovení § 75 odst. 1 stanoví, že „*Stát zabezpečuje nezávislost soudců též jejich hmotným zabezpečením.*“ Druhý odstavec citovaného ustanovení odkazuje na zvláštní zákon, kterým mají být platové poměry soudců upraveny. Je jím zákon č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu. Plat soudců je v tomto zákoně upraven v závislosti na počtu započtených let a soudu, u kterého působí; prostřednictvím těchto kritérií se získá koeficient, jímž se násobí stanovená

⁷² ŠÍMÍČEK, Vojtěch: Komentář k článku 82 Ústavy. in: ŠÍMÍČEK, Vojtěch; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s., strana 996

⁷³ KUČHTA, Josef. Trestněprocesní normy. in: ŠÁMAL, Pavel; MUSIL, Jan; KUČHTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1053 s., str. 46

platová základna. Kromě platu soudcům přísluší i náhrady určitých výdajů, a to buď v paušální výši (na reprezentaci a odbornou literaturu ve výši 5,5% platové základny), nebo ve výši prokázaných výdajů (např. za dopravu při tuzemských či zahraničních cestách spojených s výkonem funkce a stravné při těchto cestách). Jako problematické se jeví stanovení platové základny v § 3 odst. 3 citovaného zákona. Jedná se o určitý násobek průměrné nominální měsíční mzdy fyzických osob v nepodnikatelské sféře dosažené podle zveřejněných údajů Českého statistického úřadu za předminulý kalendářní rok. Potíž nastává s určením konkrétní výše takového násobku. Naposledy Ústavní soud nálezem ze dne 10. 7. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 28/13, č. 161/2014 Sb., zrušil, pokud se týká soudců (kromě soudců Ústavního soudu) stanovený násobek ve výši 2,75, přičemž poukázal na nedostatečnou argumentaci zákonodárné a výkonné moci, podle níž musí vzhledem k situaci státního rozpočtu docházet k restrikcím v platech soudců, aniž by došlo ke zvážení vlivu takového opatření na nezávislost soudců.⁷⁴

Platy soudců jsou opakovaně výbušným tématem veřejné diskuze. Projevilo se to i v poslední době, kdy po rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 12. 2014, sp. zn. 21 Cdo 1440/2014, z něhož vyplynulo, že plat soudců byl vypočítáván nesprávně a soudcům tedy přísluší doplatek do řádně vypočteného platu. Po zveřejnění tohoto rozhodnutí se vzedmula nevole jak ze sféry politické, tak kontrolní, která prakticky volá po snížení soudcovských platů.⁷⁵

⁷⁴ Bod 79 citovaného nálezu.

⁷⁵ Jistě i výše soudcovských platů má být předmětem veřejné diskuze, nelze si ovšem nepovšimnout, že v celé debatě následující po vydání uvedeného rozhodnutí opět chybí prvek strážlivosti a systematického přístupu, naopak do popředí vystupují emoce na binární škále- „soudci mají moc, dejme jim méně.“

Pokud jde o srovnání výše příjmů soudců napříč státy Rady Evropy, nahlédnutí do hodnotící zprávy Evropské komise pro efektivitu justice za roky 2012,⁷⁶ které se zaměřuje na plat soudců Nejvyšších soudů, ukazuje, že hrubý roční příjem soudce českého Nejvyššího soudu činí 54.272 euro. To je méně než medián, který činí 62.059 euro a téměř polovina průměru, který činí 90.188 euro. Nejvyšší roční příjem mezi státy Rady Evropy mají soudci švýcarského Nejvyššího soudu, a to 294.565 euro.

2.5.1.7. *Vázanost soudců zákonem*

Vázanost soudců zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu upravuje čl. 95 odst. 1 Ústavy. I zde zřetelně vystupuje do popředí dělba moci, kvůli níž je v prostředí právního státu nepřijatelné, aby soudci byli vázáni i podzákonými právními předpisy v případě jejich rozporu se zákonem. Podzákoné předpisy jsou v českém právním řádu vytvářeny mocí výkonnou (vládou a státní správou) a územní samosprávou. Z hlediska dělby moci a obecně podřízenosti správy zákonu je sice představitelné (a také k tomu dochází), aby byl vydán podzákoný právní předpis zákonu odporující, ale nelze připustit, aby takový předpis zavazoval soudy. Soudci jsou naopak oprávněni posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo mezinárodní smlouvou, jež je součástí právního řádu. V období komunistického režimu ústavy z let 1948 a 1960 zakotvovaly vázanost soudců celým právním řádem, což byl výraz upevnění role vlády. Šimíček i Mikule shodně poukazují na to, že uvedené ustanovení nelze vykládat v tom smyslu, že by soudci nebyli vázáni podzákonou normotvorbou vůbec; platí závěr právě opačný, totiž že soudci podzákonou

⁷⁶ Závěry z této zprávy byly publikovány v článku BORZOVÁ, Ivana. Evropské justiční systémy (vydání 2014 – údaje za rok 2012). Soudce, roč. 2015, č. 2, str. 2 – 8.

normotvorbou vázáni jsou potud, pokud nedospějí při rozhodování konkrétní věci, že takový předpis odporuje zákonu nebo mezinárodní smlouvě, která je součástí právního řádu.⁷⁷

2.5.1.8. *Trestněprávní ochrana soudcovské nezávislosti*

Nezávislost soudců je také pod ochranou trestního práva; v hlavě desáté zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, jsou upraveny trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných, jejíž první díl obsahuje trestné činy proti výkonu pravomoci orgánu veřejné moci a úřední osoby. Jedná se konkrétně o trestné činy násilí proti orgánu veřejné moci, vyhrožování s cílem působit na orgán veřejné moci, násilí proti úřední osobě a vyhrožování s cílem působit na úřední osobu (ustanovení § 323 – 326 trestního zákoníku).

2.5.2. Nestrannost soudu

Požadavek nestrannosti nachází v domácí civilně-procesní úpravě projev zejména v úpravě důvodů pro vyloučení soudce pro podjatost v ustanoveních § 14 – 16a OSŘ. Jirsa upozorňuje, že nelze požadavky nestrannosti a nepodjatosti zaměňovat. „*Zatímco podjatost znamená určitý osobní vztah soudce k věci nebo účastníkům, nestranností rozumíme respektování ústavou zaručeného principu rovnosti.*“⁷⁸ Zmíněnou úpravu lze logicky rozčlenit na

⁷⁷ MIKULE, Vladimír: Komentář k článku 95 Ústavy. in: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 780; Šimíček mj. na základě analýzy znění soudcovského slibu hovoří přímo o vázanosti „právem“; srov. ŠIMÍČEK, Vojtěch: Komentář k článku 95 Ústavy. in: ŠIMÍČEK, Vojtěch; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s., strana 1284

⁷⁸ JIRSA, Jaromír. Komentář k § 14 OSŘ. In: JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 515 s., strana 84

důvody vyloučení soudců (§ 14 OSŘ), postup soudce, který sám shledá, že je podjatý (§ 15 OSŘ), námitku podjatosti účastníků a řízení o ní (§ 15a – 16a OSŘ).

2.5.2.1. *Důvody vyloučení*

Důvody vyloučení soudce z rozhodování jsou poměr soudce k věci, účastníkům nebo jejich zástupcům, pokud je tu důvod pochybovat o jejich nepodjatosti, dále účast na rozhodování věci u soudu nižšího či vyššího stupně, v případě řízení o žalobě pro zmatečnost je jím i projednávání či vydání rozhodnutí v dané věci.

Poměr k věci obecně znamená, že soudce má k jím projednávanému případu jiný než čistě profesní vztah. Nemusí přitom jít jen o to, že je sám přímo interesován na předmětu řízení, tedy že by byl účastníkem či vedlejším účastníkem řízení.⁷⁹ Poměr k věci může nabývat i subtilnějších rozměrů. Hromada tak hovoří například o situaci, kdy je daný soudce obecně znám pro svůj silný názor k projednávané problematice.⁸⁰ Dalším důvodem pro vyloučení soudce plynoucím z jeho poměru k věci je situace, kdy soudce nabyt poznatky o projednávané věci jinak než z dokazování.⁸¹

Poměr k účastníkům řízení či jejich zástupcům pak může spočívat v příbuzenském poměru, nebo vztahu přátelském či naopak nepřátelském.⁸²

Při rozhodování o těchto důvodech (poměr k věci a k účastníkům případně jejich zástupcům) je třeba přihlídnout k tomu, že ne každý poměr odůvodní závěr o vyloučení. Ani soudci nežijí ve vzduchoprázdnu a není možné po nich žádat, aby neměli vlastní názory, představy, aby se neznali s advokáty a zástupci dalších právnických

⁷⁹ K tomu srovnej např. i rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 2. 2010, sp. zn. 20 Cdo 432/2010

⁸⁰ HROMADA, Miroslav. Komentář k § 14 OSŘ. In: - SVOBODA, Karel; SMOLÍK, Petr; LEVÝ, Jiří; ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1424 s., strana 36

⁸¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 2. 2013, sp. zn. 3 VSPH 1066/2012-A-16

⁸² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 4. 2012, sp. zn. Nco 65/2012

profesí, zejména pokud jsou ve velmi častém profesním styku.⁸³ Poměr, který již odůvodňuje vyloučení, proto musí nabýt určité kvality. Toto hledisko vyjadřuje zákonný požadavek „*pokud je tu důvod pochybovat o jejich nepodjatosti.*“ Tyto důvody pro vyloučení jsou tedy kvalifikované. Ústavní soud konstatoval, že se tu jedná o požadavek objektivní- nezáleží na tom, zda konkrétní účastníci z nějakého důvodu nabyli pochybnost o nepodjatosti konkrétního soudce, ale zda tu taková pochybnost může existovat objektivně.⁸⁴ Tentýž postup se ovšem uplatní i na druhou stranu: i kdyby se konkrétní soudce podjatý necítil, existuje-li objektivně pochybnost o jeho nepodjatosti, je z věci vyloučen.⁸⁵ Netřeba dodávat, že pochybnosti o nepodjatosti soudce tu nemusí být ještě před zahájením řízení, ale mohou se objevit až v jeho průběhu, třeba až v písemném vyhotovení rozhodnutí.⁸⁶

Oproti zmíněným kvalifikovaným důvodům pro vyloučení, jsou další dva, tj. účast na projednání věci u soudu jiného stupně a v případě žaloby pro zmatečnost projednávání či vydání rozhodnutí ve věci napadené touto žalobou nekvalifikované. To znamená, že prosté naplnění těchto okolností má za následek vyloučení soudce. Účastí na projednání věci v jiném smyslu je třeba rozumět jakékoli procesně významnější působení určitého soudce, nejde jen o rozhodování.⁸⁷

⁸³ V tomto ohledu k vyloučení soudce nepostačí ani fakt, že se s advokátem setkává na soukromých akcích- srovnej usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1436/08

⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 7. 2001, sp. zn. II. ÚS 105/01

⁸⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 1996, sp. zn. I. ÚS 167/94

⁸⁶ Ludvík David tak s odkazem na rozhodovací činnost anglického soudce lorda Denninga uvádí, že aplikoval-li by jeho styl psaní rozhodnutí tuzemský soudce, mohlo by to vzbudit pochybnosti o jeho nepodjatosti. Srovnej DAVID, Ludvík. *Na hranicích práva. Soudcovské eseje*. Praha : Leges, 2012, 192 s., strana 73

⁸⁷ Například rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1995, sp. zn. 7 Cdo 69/92, hovoří o provedení podstatné části dokazování.

Velice podstatné je pravidlo zakotvené v § 14 odst. 4 OSŘ stanovící, že důvodem pro vyloučení soudce není jeho postup v řízení nebo rozhodování v jiných věcech. Může se totiž stát, že účastník nebude spokojen s tím, že se pro něj určité řízení nevyvíjí dobře a bude se snažit zabránit pro něj negativnímu rozhodnutí s poukazem na soudcovu podjatost. Taková námitka je tedy zákonem vyloučena; účastník může nesprávný postup soudce namítnout případným opravným prostředkem (pak není vyloučen ani postup podle § 221 odst. 2 OSŘ umožňující přikázání věci jinému soudci).

Postup soudce, který zjistí, že je vyloučen z projednávání určité věci, je upraven v § 15 odst. 1 OSŘ. Do popředí zde vystupuje požadavek rychlosti; takovou skutečnost musí dotčený soudce oznámit neprodleně předsedovi soudu. V řízení by pak neměl činit žádné úkony kromě těch, které nesnesou odkladu, jako například vydání předběžného opatření nebo zajištění důkazu. Ústavní soud nicméně zdůraznil, že soudci by se neměli snažit „zbavit“ se rozhodování pro ně náročného nebo jinak nepříjemného případu tvrzením o své podjatosti (případně snahou důvod podjatosti dokonce úmyslně založit).⁸⁸

Předseda soudu poté, co je mu soudcovo vyjádření o podjatosti předloženo, postupuje podle toho, zda se s důvodem vyloučení ztotožňuje. Pakliže ano, přikáže věc jinému soudci, respektive senátu, a to na základě rozvrhu práce.⁸⁹ Pokud se jedná o důvod vyloučení dle § 14 odst. 1 OSŘ (poměr k věci, účastníkům či jejich zástupcům) a

⁸⁸ Srovnej například usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 1. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2981/07; v tomto případě Ústavní soud až neobvykle nevybíravým jazykem „podezíral“ soudkyni Okresního soudu Brno-venkov ze snahy dosáhnout odebrání věci a jejímu přidělení soudci jinému tím, že v řízení způsobovala zcela úmyslně neodůvodněné průtahy.

⁸⁹ JIRSA, Jaromír. Komentář k § 15 občanského soudního řádu. In: JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 515 s.

předseda soudu nemá za to, že je splněn kvalifikační znak spočívající v existenci důvodů k pochybnostem o nepodjatosti soudce, předloží věc k rozhodnutí nadřízenému soudu. Námitka může také směřovat proti všem soudcům daného soudu, respektive všem, kteří připadají pro rozhodování dané věci v úvahu. Shledá-li předseda soud takovou situaci, pak je povinen postupovat podle § 12 odst. 1 OSŘ, tedy předložit věc nadřízenému soudu k rozhodnutí o delegaci nutně.

Rovněž i účastník má právo se k podjatosti soudce vyjádřit, a to prostřednictvím námítky podjatosti upravené v § 15a OSŘ. Aby mohli toto své právo účinně využít, musí být o možnosti vznést námitku podjatosti soudem poučeni. Poučení soudu se musí účastníkovi dostat tehdy, kdy je to aktuální (jak bylo řečeno v podkapitole týkající se poučovací povinnosti); tato skutečnost determinuje i dobu, kdy se musí účastníkům dostat poučení o právu vznést námitku podjatosti. Účastník ji podle § 15a odst. 2 OSŘ musí vznést nejpozději při prvním jednání, kterého se dotčený soudce zúčastnil. Později ji může uplatnit jen tehdy, nevěděl-li při prvním jednání o důvodu podjatosti, nebo tento důvod nastal později. Ani za těchto okolností nesmí účastník s jejím uplatněním otálet, ale musí ji vznést do 15 dnů od doby, kdy se o důvodu vyloučení soudce dozvěděl. Jedinou výjimku tvoří právě případy, kdy nebyl účastník o právu tuto námitku uplatnit poučen. Protože každé vznesení námítky vyloučení soudce řízení protáhne,⁹⁰ je neposkytnutí včasného poučení soudem jeho pochybením. Námitka podjatosti musí splňovat náležitosti stanovené v § 15a odst. 3 OSŘ, tedy zejména uvedení konkrétního soudce, proti němuž směřuje, a v čem konkrétně je spatřován důvod tvrzené

⁹⁰ Srovnej např. usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 6. 2004, sp. zn. I. ÚS 315/03

podjatosti.⁹¹ Bez těchto náležitostí je námitka nepřezkoumatelná. K tomu by měl účastník, je-li toho potřeba, označit i důkazy, kterými je možno existenci jím tvrzené podjatosti prokázat. Námitku lze uplatnit jen v rámci konkrétního řízení, nikoli tedy *a priori*, jaksi obecně, ani až po skončení daného řízení.⁹²

Včasně uplatněnou námitku je třeba předložit nadřízenému soudu, který o ní rozhodne v senátu (§ 16 odst. 1 OSŘ). Při rozhodování nemusí nařizovat jednání, pokud neprovádí dokazování (§ 16 odst. 3 věta druhá OSŘ). Rozhodnutí tohoto soudu o otázce vyloučení daného soudce je konečné, opravný prostředek proti němu není přípustný.⁹³ Jestliže bylo rozhodnuto o vyloučení soudce, je na předsedovi příslušného soudu, aby buď v souladu s rozvrhem práce určil jiného soudce, který věc projedná a rozhodne, nebo aby věc předložil nadřízenému soudu k rozhodnutí o delegaci nutně.

2.5.2.2. *Zákonný soudce*

S otázkou nestrannosti souvisí koncept zákonného soudce, který je upraven v čl. 38 odst. 1 Listiny, kde je spojen s požadavkem, aby příslušnost soudu byla stanovena zákonem. Lze konstatovat, že tento princip má tedy dvě složky, a sice obecnou, do níž

⁹¹ Viz již např. usnesení Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 16. 1. 1980, sp. zn. Ncdf 132/79

⁹² Takovou námitku je nutno posoudit jako opožděnou, viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 9. 2009, sp. zn. 4 Nd 303/2009; tím nicméně není možnost účastníka vznést námitku podjatosti soudce vyčerpána- zbývá mu ještě možnost uplatnit ji v rámci opravného prostředku, například v odvolání jako odvolací důvod podle § 205 odst. 2 písm. a) OSŘ, přičemž se na ni pak nevztahuje ani uvedená patnáctidenní lhůta- srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 10. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3483/2008; není vyloučeno, aby byla podjatost namítána i v rámci mimořádného opravného prostředku, jak plyne z § 16b OSŘ.

⁹³ Srovnej HROMADA, Miroslav. Komentář k ustanovení § 16 občanského soudního řádu. In: SVOBODA, Karel; SMOLÍK, Petr; LEVÝ, Jiří; ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1424 s., strana 45.

lze řadit pravidla příslušnosti soudu (věcné, místní a funkční) a obsazení soudu (senát nebo samosoudce), a konkrétní, v níž jde o řešení otázky, který soudce příslušného soudu bude určitou konkrétní věc projednávat a rozhodovat. Účelem této zásady je zabránit manipulaci spočívající v tom, aby se konkrétní věc dostala určitému, předem za tím účelem vybranému soudci.⁹⁴ Důvodem zavedení tohoto institutu je tedy především ochrana nezávislosti soudní moci zejména na exekutivě.

Pokud jde o obecnou stránku tohoto principu, plyne z čl. 38 odst. 1 Listiny, že se úprava svěřuje zákonu. Pro oblast občanského soudního řízení je třeba vyjít z pravidla obsaženého v § 11 odst. 1 OSŘ, který stanoví, že se řízení zásadně koná u toho soudu, jenž je věcně a místně příslušný, přičemž rozhodné jsou okolnosti, které tu jsou v době zahájení řízení. Rovněž výjimky z tohoto pravidla jsou stanoveny zákonem (§ 11 odst. 1 věta třetí, odst. 2, odst. 3 OSŘ).

Pravidla pro učení věcné příslušnosti jsou zakotvena v § 9 OSŘ, který upravuje pro prvostupňová řízení obecnou příslušnost okresních soudů. Druhý odstavec tohoto ustanovení pak obsahuje taxativní výčet věcí, v nichž je dána příslušnost v prvostupňovém řízení krajským soudům.⁹⁵ Pravidla pro určení místní příslušnosti jsou zakotvena v § 84 a násl. OSŘ. Funkční příslušnost je pak upravena v ustanoveních § 10 a 10a OSŘ.

⁹⁴ WINTEROVÁ, Alena. Princip zákonného soudu a zákonného soudce. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 65, nebo i náleží Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 711/01

⁹⁵ Podstatnou proměnou prošlo ustanovení § 9 OSŘ novelizačním zákonem č. 293/2013 Sb., který v souvislosti se vstupem nového občanského zákoníku v účinnost nově upravil věcnou příslušnost krajských soudů. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 293/2013 Sb., bylo zvoleno kritérium „potřeby vysokého stupně specializace.“ Sněmovní tisk 932/0, VI. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky [online] [cit. 2015-03-27] Dostupné z WWW <<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=86307>>

Pokud jde o obsazení soudu, pravidla pro určení, kdy rozhoduje senát a kdy samosoudce, jsou obsažena v § 36a OSŘ; doplněna jsou ustanovením § 219 odst. 1 písm. a) OSŘ, podle něhož mj. není vadou řízení, která by odůvodnila zrušení vydaného rozhodnutí, pokud na místo samosoudce rozhodoval senát.

Složitější je situace konkrétní složky práva na zákonného soudce. Na základě § 41 odst. 1 zákona o soudech a soudcích se rozdělení konkrétních věcí došlých soudu řídí rozvrhem práce. Náležitosti rozvrhu práce jsou pak rozvedeny v následujících ustanoveních tohoto předpisu; jde zejména o veřejnost rozvrhu práce (§ 41 odst. 3 ZSS) a pravidlo, že již v den, kdy soudu věc došla, musí být zřejmé, do kterého soudního oddělení náleží (§ 42 odst. 2 ZSS). Ačkoli ani tato úprava na první pohled nepůsobí potíže, při bližším zkoumání vyvstávají určité pochybnosti. Pokud soudy přijímají jak elektronická tak listinná podání, lze namítnout, že spíše než abstraktní obecná pravidla o přidělení věci do určitého soudního rozhodnutí rozhodne čas, kdy pověřený úředník vybere datovou schránku, resp. jak srovnaná poštovní podání předá doručovací orgán, případně v jakém pořadí je podatelna soudu rozdělí. Je možné zvažovat zavedení tzv. elektronické podatelny.⁹⁶ I v takovém případě se ale mohou objevit otázky, jak je formulován počítačový algoritmus, jenž jednotlivé spisy „přiděluje.“⁹⁷ Patrně nelze požadavky kladené na náhodnost přidělování věcí absolutizovat. Systém je třeba zejména vybavit dostatečnými zárukami, že věci nebudou přidělovány na základě osobních preferencí účastníků či exekutivních orgánů (např. předsedy soudů). Absolutní, čisté náhody zde patrně nelze jednoduše dosáhnout a je otázka, zda by se

⁹⁶ Podobný systém existuje na Slovensku.

⁹⁷ Srovnej náleží Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2011, sp. zn. IV. ÚS 1302/10

takové řešení v končeném ohledu vyplatilo. Ostatně v řadě zemí takový systém vůbec neexistuje.⁹⁸

Pokud se jedná o náležitosti rozvrhu práce, je důležité, aby upravoval i zástupy jednotlivých soudců pro případ jeho vyloučení či delší nepřítomnosti; předseda soudu totiž nesmí změnit složení rozhodujícího senátu o své vůli.⁹⁹

Konečně je třeba zmínit i dvě mimořádné situace, v nichž se požadavek na zákonného soudce také uplatňuje. Jsou jimi jednak případy delegace, a to ať už delegace vhodné (§ 12 odst. 2 OSŘ), tak delegace nutné (§ 12 odst. 1 OSŘ). Ústavní soud konstatoval, že případy delegace jsou výjimkami ze zásady místní příslušnosti, a proto je třeba vykládat je restriktivně.¹⁰⁰ Současně ale platí, že pokud při naplnění podmínek pro delegaci nadřízený soud opomene příslušného postupu využít, zasáhne do práva účastníka na spravedlivý proces právě pro porušení zásady zákonného soudce.¹⁰¹

Druhá zvláštní situace ilustruje velký dosah zásady zákonného soudce; Ústavní soud dospěl k závěru, že v situaci, kdy jsou splněny podmínky pro předložení tzv. předběžné otázky Soudnímu dvoru Evropské unie dle evropských předpisů,¹⁰² je soud povinen tak učinit, protože za takové situace je zákonným soudcem právě Soudní dvůr Evropské unie.¹⁰³

⁹⁸ Například v Anglii jsou věci rozdělovány příslušným zřízencem podle aktuální vytíženosti jednotlivých soudců. Srovnej KOSAŘ, David. Rozvrh práce a přidělování spisů na českých soudech: Quo Vadis? Jiné právo. [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <<http://jinepravo.blogspot.cz/2013/05/rozvrh-prace-pridelovani-spisu-na.html>>

⁹⁹ Srovnej například rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 8. 7. 2009, sp. zn. 4 As 2/2009.

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2001, sp. zn. I. ÚS 144/2000

¹⁰¹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 222/96

¹⁰² A je tedy dán důvod pro přerušování řízení dle § 109 odst. 1 písm. d) OSŘ

¹⁰³ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 1. 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08

3. Princip spravedlnosti a rovnosti

Princip spravedlnosti a rovnosti je patrně nejobecnější z těch, o nichž bude v této práci pojednáno. Je tomu tak proto, že sám o sobě vyjadřuje cíl, ke kterému má soudní řízení směřovat. Míra jeho obecnosti je tak vysoká, že Jiří Kmec dokonce uvádí, že jde o pojem zcela bezobsažný.¹⁰⁴

Z důvodu této obecnosti považují pro účely této práce vhodné rozlišit *spravedlnost v řízení*, označující vztah soudu k účastníkům řízení, a *spravedlivé řízení*, jako konečný cíl, výsledek, v němž se promítá i použití dalších diskutovaných zásad. *Spravedlnost v řízení* je v naznačeném pojetí proto užším pojmem než *spravedlivé řízení*.

Soud jako nezávislý činitel může vést spravedlivé řízení právě a jedině tehdy, stojí-li před ním rovnoprávné strany.¹⁰⁵ I v oblasti civilního procesu nicméně platí poznatek, že lidé si navzájem jaksi „od přírody“ rovni nejsou (a tím spíše si nejsou rovni lidé a právnické osoby), a proto také procesní právo využívá institutů, které mají zajistit alespoň rovnost v právu,¹⁰⁶ která je nutným předpokladem spravedlivého řízení.

V této kapitole bude pojednáno nejprve o tom, jak je princip spravedlnosti a rovnosti účastníků zakotven Úmluvou a jakým způsobem je v okolnostech konkrétních případů vykládán ESLP. Optikou interpretace štrasburského soudu poté bude možno pozorovat způsob, kterým je proveden v českém právním řádu.

¹⁰⁴ KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. in: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 736

¹⁰⁵ ZOULÍK, František: *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s., strana 125, srovnej i WINTEROVÁ, Alena. *Základní principy soudnictví a civilního procesu*. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 67

¹⁰⁶ K tomu viz KNAPP, Viktor: *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s., strana 21 – 22

3.1. Princip spravedlnosti a rovnosti v Úmluvě

Úmluva v článku 6 odst. 1 vedle dalšího požaduje, aby soudní projednání věci bylo spravedlivé (v originále *fair hearing*). Ani na úrovni Úmluvy se tedy neztrácí obecný charakter tohoto požadavku. Právě tím lze také vysvětlit, že se v průběhu času stal jakýmsi odrazovým můstkem, který ESLP použil pro bližší specifikaci požadavků spravedlivého procesu, snad až vytvoření požadavků nových, které nejsou v Úmluvě výslovně zachyceny.¹⁰⁷ Doktrinálním zkoumáním judikatury ESLP pak lze vytvořit i poměrně dlouhý seznam takových požadavků.¹⁰⁸ Některé z nich jsou zcela zásadní a obecně platné, jiné mají spíše kazuistickou povahu a jiné pojmově vůbec nedopadají na oblast civilního procesu. Rovněž kvůli omezenému prostoru, který jim lze v této práci věnovat, bude pojednáno jen o těch zcela nejzásadnějších. Jsou jimi právo na rovnost zbraní, právo na projednání věci v osobní přítomnosti účastníka, právo na efektivní účast v řízení a právo na kontradiktornost řízení. Bez naplnění těchto zásad si nelze spravedlivý proces vůbec představit.

3.1.1. Rovnost zbraní

Jak uvádí Pavel Molek, „*právo na rovnost zbraní je dnes už standardní implicitní součástí práva na spravedlivý proces (...)*“¹⁰⁹ Podstatou rovnosti zbraní je stejné právní postavení, tedy stejná procesní práva i povinnosti všech účastníků řízení, bez ohledu na to, zda typově jde o fyzickou či právnickou osobu nebo o stát, nebo kdo konkrétně tímto účastníkem je.

¹⁰⁷ Srovnej HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol.: *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s., strana 409

¹⁰⁸ Například Harris jich v cit. díle jich uvádí patnáct.

¹⁰⁹ MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s., strana 236

V rozsudku ve věci *Kress proti Francii*¹¹⁰ popsal ESLP rovnost zbraní následujícími slovy: „princip rovnosti zbraní (...) vyžaduje, aby každé z nich byla dána rozumná příležitost předložit svou věc za podmínek, které ji nestaví do podstatné nevýhody vůči druhé straně.“¹¹¹ Štrasburský soud tak jinak řečeno připouští, že ani v soudním řízení není možné trvat na absolutní rovnosti stran tak, aby v každém okamžiku měly obě strany zcela stejná práva a povinnosti.

Co konkrétně může znamenat postavení do podstatné nevýhody vůči druhé straně sporu, vysvětlil ESLP v rozsudku ve věci *Dombo Bebeer B. V. proti Nizozemsku*.¹¹² V dané věci musela stěžovatelka v soudním řízení prokázat existenci a obsah smlouvy o úvěrovém limitu sjednané mezi ní a její bankou. Zásadním důkazem v řízení měl být výslech zástupce společnosti a zástupce banky, kteří se jediní účastnili příslušného jednání o uzavření předmětné smlouvy. Soud ale připustil pouze výslech zástupce banky, výslech zástupce společnosti neprovedl. ESLP uzavřel, že byl-li vyslechnut zástupce banky, měl být vyslechnut i zástupce společnosti. Skutečnost, že to stěžovatelce nebylo umožněno, ji dostala v řízení do zásadní nevýhody vůči bance.

Další rozhodující hlediska ozřejmil ESLP v rozsudku ve věci *A. B. proti Slovensku*.¹¹³ V něm vyložil, že při posuzování, zda byla některá ze stran civilního řízení postavena v zásadní nevýhodu proti druhé straně, je třeba v úvahu vzít i to, co je v daném řízení pro dotčenou stranu v sázce. Přihlédnout je pak nutné i ke zdání, které postup soudu vzbuzuje u nezúčastněného pozorovatele, tedy zda jde o spravedlivý výkon justice.¹¹⁴ „Z pohledu Úmluvy může být projednání věci vyhodnoceno jako nespravedlivé v rozporu s článkem 6 i

¹¹⁰ *Kress proti Francii*, rozsudek ze dne 7. 6. 2001, stížnost č. 39594/98

¹¹¹ Odstavec 72 citovaného rozsudku.

¹¹² *Dombo Bebeer B. V. proti Nizozemsku*, rozsudek ze dne 27. 10. 1993, stížnost č. 14448/88

¹¹³ *A. B. proti Slovensku*, rozsudek ze dne 4. 3. 2003, stížnost č. 41784/98

¹¹⁴ Odstavec 55 citovaného rozsudku.

tebdy, není-li žádný důkaz o konkrétním porušení [článku 6, pozn. aut.]¹¹⁵ Tento poznatek reflektuje požadavek, aby justice byla také jako spravedlivá ve veřejnosti vnímána, neboť i jen pouhý dojem veřejnosti, že justice nepostupuje spravedlivě, podemílá důvěru v ní samotnou.

3.1.2. Právo na projednání věci v osobní přítomnosti

Právo na projednání věci v osobní přítomnosti je úzce navázáno na právo na ústní jednání ve věci. Z povahy věci nepřichází v úvahu tam, kde se žádné ústní jednání konat nemusí. Nejsilnější podobu nabývá toto právo v trestních věcech; pokud jde občanskoprávní řízení, uvádí Harris, že právo na osobní přítomnost projednání věci je nejintenzivnější tam, kde zásadní roli pro rozhodnutí hraje osobní charakter nebo způsob života účastníků, nebo kde se posuzuje účastníkově jednání, nebo se rozhoduje o jeho svéprávnosti.¹¹⁶ Pro svůj úzký vztah k osobě účastníka řízení není možné se v takových situacích spokojit např. se zastoupením advokátem, jako je tomu v ostatních občanskoprávních řízeních. ESLP shledal porušení tohoto práva ve věci *Colozza proti Itálii*¹¹⁷ kvůli tomu, že účastník byl k jednání soudu předvoláván pouze na úředně hlášenou adresu, na níž se již nezdržoval, přestože úřadům byla známa jeho aktuální adresa.

Práva na projednání věci v osobní přítomnosti se lze vzdát. Podmínky takového kroku ESLP shrnul v odstavci 86 rozsudku *Sejdovic proti Itálii*.¹¹⁸ Vzdání se práva na osobní přítomnost projednání věci musí být vyjádřením svobodné vůle účastníka a může se stát

¹¹⁵ Odstavec 56 citovaného rozsudku, překl. aut.

¹¹⁶ HARRIS a kol. op. cit. strana 410

¹¹⁷ *Colozza proti Itálii*, rozsudek ze dne 12. 2. 1985, stížnost č. 9024/80

¹¹⁸ *Sejdovic proti Itálii*, rozsudek ze dne 1. 3. 2006, stížnost č. 56581/00

buď výslovně, nebo mlčky, vždy však jednoznačným způsobem a takový krok nesmí být v rozporu s důležitým veřejným zájmem.

Velký důraz klade štrasburský soud na řádné poučení účastníků ze strany soudu. Proto nemůže být za vzdání se tohoto práva považována pouhá nepřítomnost účastníka u jednání; na jisto musí být nejprve postaveno, že příslušný účastník o jednání věděl.¹¹⁹

3.1.3. Právo na efektivní účast v řízení

Pod právem na efektivní účast se dle judikatury ESLP rozumí povinnost členských států vytvořit v konkrétním případě (s ohledem na účastníky řízení) takové materiální podmínky průběhu jednání, aby účastníci měli nejen právní, ale i skutečnou faktickou možnost svá práva realizovat.

Tak kupříkladu ve věci *Stanford proti Spojenému království*¹²⁰ stěžovatel namítal porušení práva na spravedlivý proces kvůli svému sluchovému postižení a špatné akustice soudní síně, která jeho problém ještě zhoršovala. ESLP nicméně vyšel ze zjištění, že akustika jednací síně byla podle provedených měření v pořádku a stěžovatel byl zastoupen zkušeným advokátem, čímž byla jeho nevýhoda spočívající ve sluchovém postižení vyvážena.¹²¹ Současně stěžovateli vytknul, že se z jeho strany jednalo spíše o procesní taktiku, protože o svém postižení předem neuvědomil soudce, ale právě jen svého advokáta, který se rozhodl tuto informaci soudu včas nesdělít.¹²²

¹¹⁹ *Sejdonic proti Itálii*, odstavec 99, nebo *Damir Sibgatullin proti Rusku*, rozsudek ze dne 24. 4. 2012, stížnost č. 1413/05, odstavec 47

¹²⁰ *Stanford proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 23. 2. 1994, stížnost č. 16757/90

¹²¹ Odstavec 29 a 30 citovaného rozsudku.

¹²² Odstavec 27 citovaného rozsudku

Porušení právě této součásti práva na spravedlivý proces nicméně ESLP shledal v případě *V proti Spojenému království*.¹²³ Stěžovatelem byl jeden ze dvou vrahů dvouletého dítěte, kterému bylo v době řízení před domácími soudy jedenáct let. Ačkoliv domácí soudy kvůli jeho nízkému věku mírně upravily průběh jednání, celkově vše probíhalo s formalitami přizpůsobenými pro řízení s dospělými. Případ navíc poutal velikou veřejnou pozornost, vůz přivázející oba obviněné k jednání byl napaden rozlíceným davem, místa pro veřejnost a novináře v jednacím síni byla plně obsazená. ESLP uvedl, že samo trestní stíhání jedenáctiletých neporušuje právo na spravedlivý proces, musí ale být upraveno tak, aby i takto mladý obviněný byl schopen chápat jeho průběh. Nepomohlo ani to, že obvinění byli usazeni blízko svých zkušených obhájců; podle štrasburského soudu totiž nebylo očekávatelné, že v panující nepřátelské atmosféře a při nepochopení zákonitostí průběhu řízení dokáže jedenáctileté dítě se svým obhájcem účinně konzultovat procesní postup. Ačkoliv i zde se jedná o příklad z oblasti trestního práva, lze důvodně předpokládat, že uvedená povinnost se vztahuje přinejmenším na ta občanskoprávní řízení, kde je nutná přítomnost účastníků při jednání.

3.1.4. Právo na kontradiktornost řízení

Požadavek kontradiktornosti v judikatuře ESLP vyjadřuje, že každá ze stran soudního řízení musí mít přístup ke všem důkazům, které soud provádí, a současně mít možnost se k nim vyjádřit.¹²⁴ Nejde zde tedy o právní postavení té které strany, jako je tomu v případě rovnosti zbraní. Rozdíl mezi těmito požadavky ilustruje Kmec na příkladu,

¹²³ *V proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1999, stížnost č. 24888/94

¹²⁴ *Vermeulen proti Belgii*, rozsudek ze dne 20. 2. 1996, stížnost č. 19075/91, odstavec 33

kdy s určitým důkazem není seznámena ani jedna strana. Tehdy sice nedošlo k porušení práva na rovnost zbraní, ale porušeno bylo právo na kontradiktornost řízení.¹²⁵

Pokud bychom v relevantní judikatuře ESLP pominuli případy, které se týkají specificky trestních a správních věcí nebo věcí, v nichž rozhodující roli sehrály instituce, jež jsou českému právu neznámé (například generální advokát typický pro francouzské či belgické prostředí), pak je hlavním imperativem požadavku kontradiktornosti dát stranám skutečnou možnost vyjádřit se ke všem podkladům, které by byť hypoteticky mohly ovlivnit právní závěry rozhodujícího soudu. Podle názoru Jiřího Kmece je rozhodovací praxe ESLP v tomto směru až absurdně formalistická.¹²⁶ Že do této „pasti“ snadno padnou i nejvyšší soudy, ukazuje příklad rozsudku ve věci *Hudáková a ostatní proti Slovensku*,¹²⁷ kde v odstavci 28 vysvětluje ESLP, že i vyjádření protistrany v řízení o mimořádném opravném prostředku, jež navrhuje zamítnutí tohoto opravného prostředku, musí být zasláno druhé straně, ačkoli neobsahuje argumentaci ve vztahu k meritu věci. Podobný případ se přihodil i českému Ústavnímu soudu, kterému se ze Štrasburku dostalo ve věci *Milatová a ostatní proti České republice*¹²⁸ poučení, že i vyjádření zúčastněných osob je nutno stěžovateli zaslat, aby se k nim mohl vyjádřit, a to i tehdy, pokud se o ně poté soud ve svém rozhodnutí neopře. Právo nahlédnout do spisu není z tohoto pohledu dostatečné k zajištění práva na kontradiktorní řízení.¹²⁹

3.1.5. Exkurz: Closed material procedure ve Spojeném království

Pod uvedeným názvem se skrývá procesní odchylka ve Spojeném království, jejíž možnost byla zavedena zákonem *Justice and Security Act 2013* (královský souhlas obdržel

¹²⁵ KMEC, op. cit. strana 740

¹²⁶ KMEC, op. cit. strana 744

¹²⁷ *Hudáková a ostatní proti Slovensku*, rozsudek ze dne 27. 4. 2010, stížnost č. 23083/05

¹²⁸ *Milatová a ostatní proti České republice*, rozsudek ze dne 21. 6. 2005, stížnost č. 61811/00

¹²⁹ Odstavec 61 citovaného rozsudku

dne 25. 4. 2013).¹³⁰ Důvodem zavedení této možnosti byla lepší ochrana skutečností, které by mohly poškodit zájmy státní bezpečnosti.¹³¹ Před zavedením této možnosti totiž bylo přípustné domoci se u soudu pouze aplikace tzv. *Public Interest Immunity*, v jejímž důsledku nemohl soud vůbec takové informace brát v řízení v potaz (a založit na nich své rozhodnutí).¹³² „Příslušné ministerstvo tak mělo na výběr, zda způsobit obroženi státní bezpečnosti zveřejněním citlivých informací, nebo se pokusit v řízení uspět i bez nich.“¹³³ Problém také bylo ohrožení spravedlivého rozhodování soudu, pokud nemohl vycházet z někdy i velmi zásadních důkazů.

Podle tohoto zákona může kterýkoli účastník civilního řízení¹³⁴ před vyjmenovanými soudy nebo příslušné ministerstvo, aniž by bylo účastníkem řízení, navrhnout soudu, aby prohlásil, že v daném řízení je možné vést *Closed Material Procedure*. Kromě toho

¹³⁰ SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA. Zákon z 25. 4. 2013. Justice and Security Act 2013. Dostupný z WWW <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/18/pdfs/ukpga_20130018_en.pdf>

¹³¹ SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA. *Justice and Security Act 2013: Explanatory notes*. [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/18/notes/data.pdf>>

¹³² Ohlas svého času získal případ Binyama Mohameda, který byl deportován do věznice v kubánském Guantanámu a později se s britskou vládou kvůli nezákonnému věznění soudil. Přestože vláda u soudu navrhovala, aby mohla argumentovat důkazy, které by nebyly zveřejněny, soud to odmítl. Vláda se proto rozhodla k mimosoudní dohodě se žalobcem a zaplatila mu „miliony liber.“ Více např. z listu Guardian: NORTON-TAILOR, Richard; COBAIN, Ian. Former Guantánamo detainees set for payouts after winning secrecy appeal. *The Guardian*. [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <<http://www.theguardian.com/world/2010/may/04/government-secret-evidence-guantanamo-torture1>>

¹³³ *Justice and Security Act 2013: Explanatory notes*. Přístupné z <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/18/notes/data.pdf>>, bod 17, překlad autor

¹³⁴ Kvůli rozdílu mezi právními kulturami by v prostředí České republiky šlo zřejmě ponejvíce o věci spadající do správního soudnictví, byť nikoli výjimečně; jedná se tu i o nároky na náhradu škody nebo nemajetkové újmy.

může soud takové prohlášení učinit i bez návrhu.¹³⁵ Je přitom třeba splnit dvě podmínky. První z nich je, že účastník řízení by byl povinen v jeho průběhu zveřejnit citlivé materiály (čímž se rozumí ty, které by ohrozily státní bezpečnost) a druhou podmínkou je, že je v zájmu spravedlivého a účinného výkonu spravedlnosti vést *Closed Material Procedure*. Soud může již vydané prohlášení kdykoli odvolat a během celého řízení je povinen stále přihlížet k tomu, zda jsou splněny podmínky jeho trvání.

Jakmile soud takové prohlášení vydá, lze žádat o to, aby určitá informace nebo jejich sada, nebyly zveřejněny, tedy poskytnuty nikomu jinému než soudu nebo tzv. zvláštnímu advokátu. Zejména pak tyto informace nemohou být poskytnuty jinému účastníku řízení. Ten tak není seznámen s tím, na základě čeho soud rozhodoval. Aby byla alespoň do jisté míry ochráněna i práva dalších účastníků, byl vytvořen institut zmíněného speciálního advokáta, který má k nezveřejňovaným informacím přístup. Jistou vadou na kráse speciálního advokáta ovšem je ta skutečnost, že je jím jen osoba jmenovaná (v případě Anglie a Walesu) generálním prokurátorem (*Attorney General*), tedy opět orgánem výkonné moci, a zejména fakt, že není vůbec odpovědný té straně, k jejíž ochraně byl ustanoven.¹³⁶ Lze tedy mít určité pochybnosti, jaký bude mít pro dotčeného účastníka smysl.

Kromě toho zákon počítá i s dalšími kontrolními mechanismy, například každoroční informování Parlamentu o počtu řízení, v nichž byla tato modifikace užita, jmenování osoby v rámci ministerstva spravedlnosti, která bude na její používání dohlížet atd.¹³⁷

V první výroční zprávě¹³⁸ ze dne 22. 7. 2014 o použití *Closed Material Procedure* uvedl ministr spravedlnosti mj., že za první rok účinnosti předmětného zákona bylo u

¹³⁵ Odstavec 6 citovaného zákona.

¹³⁶ Odstavec 9 citovaného zákona.

¹³⁷ Odstavec 12 citovaného zákona.

britských soudů podáno celkem pět žádostí o prohlášení, že je možné vést *Closed Material Procedure*. Ve všech případech šlo o návrh ministerstva. Byly vydány celkem dva rozsudky, které obsahovaly výsledek tohoto postupu, přičemž jeden z nich sám nesměl být zveřejněn. Zpráva si vysloužila kritiku, neboť neumožňuje řádnou kontrolu výkonu spravedlnosti, když z ní není jednoznačně patrné, kterých případů se týká, dokonce není ani možné ověřit, zda poskytnutá data jsou správná nebo ne. Rovněž bylo zpochybněno tvrzení vlády, že pravomoci dle předmětného zákona užívá střídavě (*sparingly*), protože z analýzy nelze dovést, zda je naopak nevyužívá, kdykoli je to jen trochu možné.¹³⁹

Je zřejmé, že se jedná o kontroverzní legislativu. Vyvolává pochybnosti i v zemi s tak dlouholetou a silnou tradicí právního státu, jakou je Spojené království. V prostředí České republiky by podle mého názoru nemělo být o podobných možnostech uvažováno, protože riziko zneužití je příliš vysoké. Zbavení justice veřejné kontroly by tu mohlo znamenat návrat k neblaze známé „kabinetní justici“ a dále otrást věrohodností soudů. Po zkušenostech z doby komunistického režimu nejde o možnost, kterou by si česká spravedlnost mohla dovolit.

3.2. Princip spravedlnosti a rovnosti v české úpravě

Již z výše zmíněné obecnosti principu spravedlnosti a rovnosti je zřejmé, že i v české úpravě civilního procesu půjde o relativně roztržštěný komplex dílčích komponentních práv, která se ovšem vzájemně doplňují a podmiňují.

¹³⁸ *Report On Use of Closed Material Procedure. Written Ministerial Statement.* Dostupné z <<http://www.parliament.uk/documents/commons-vote-office/July-2014/22%20July%202014/27-JUSTICE-ClosedMaterialProcedure.pdf>>, navštíveno 9. 11. 2014

¹³⁹ McNAMARA, Lawrence: The rise of the secret trial: Closed Material Procedures one year on. UK Human Rights Blog, dostupné z <<http://ukhumanrightsblog.com/2014/08/05/the-rise-of-the-secret-trial-closed-material-procedures-one-year-on-lawrence-mcnamara/#more-24218>>, navštíveno 9. 11. 2014

Na úrovni ústavního pořádku nalezneme relevantní úpravu v článku 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny, respektive čl. 38 odst. 2 Listiny v té části, v níž zakotvuje právo na kontradiktornost. Citovaná ustanovení používají při prohlášení požadavku rovnosti lehce odlišnou dikci (Ústava hovoří o rovnosti *práv* účastníků, Listina o rovnosti samotných *účastníků*), ale jejich význam je stejný.¹⁴⁰ V doktríně není pochyb o tom, že zásadou rovnosti se rozumí povinnost soudu zajistit všem účastníkům stejnou příležitost k uplatnění jejich práv.¹⁴¹ V tomto ohledu je třeba položit důraz na slovo „možnost.“ Vždy to nakonec bude účastník, který se rozhodne, zda jemu poskytnutou možnost využije či nikoli. Jedná se o speciální úpravu širší zásady rovnosti vyjádřené v čl. 1 a 3 Listiny.¹⁴²

Obsah tohoto pojmu zejména s ohledem na civilní řízení osvětlil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 25. 5. 1994, sp. zn. II. ÚS 74/93, v němž mj. konstatoval: „[tato zásada je provedena] v § 18 o.s.ř. a dále se v podmínkách občanského soudního řízení promítají především v právu všech účastníků jednat ve své mateřštině, vyjádřit se k návrhům i ke všem důkazům (§ 123 o.s.ř.), nablížit do soudního spisu a činit z něho výpisky a opisy (§ 44 o.s.ř.), přednést nebo doplnit své návrhy na závěr (§ 118 o.s.ř.), aby byli vždy předvoláni k jednání (§ 115 o.s.ř.), aby jim bylo vždy doručeno rozhodnutí (§ 158 o.s.ř.), vystupovat osobně nebo prostřednictvím zástupce (§ 24 o.s.ř.).“ K těmto uvedeným právům bývají řazena ještě právo na poučení (§ 5 OSŘ) a legitimní

¹⁴⁰ BAŇOUCH, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 777

¹⁴¹ Srovnej: SLÁDEČEK, Vladimír. Komentář k článku 96 Ústavy. In: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 797, bod 9. Dále také WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 67.

¹⁴² ŠIMÍČEK, Vojtěch. Komentář k článku 96 Ústavy. In: ŠIMÍČEK, Vojtěch; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s., strana 1305, bod 4.

očekávání, že soud bude respektovat ustálenou judikaturu. I v českém právu postupně zdomácněl termín rovnosti zbraní. Ústavní soud konstantně judikuje, že rovnost zbraní je základní komponentou práva na spravedlivý proces. Jejím obsahem je rovnost příležitostí všech účastníků soudního řízení.¹⁴³

Jelikož ale procesní postavení účastníků není vždy stejné, nebude porušením práva na rovnost v řízení situace, kdy v určité procesní fázi bude – z objektivních důvodů – konkrétním procesním prostředkem disponovat jen jedna z nich.¹⁴⁴ Už vůbec pak nelze rovností účastníků argumentovat vůči výsledku sporu, neboť se vztahuje jen na jejich postavení v průběhu řízení.¹⁴⁵

3.2.1. Rovnost zbraní

Právo na rovnost zbraní nelze v prostředí civilního procesu pojímat dogmaticky. V rámci občanského soudního řízení dochází v rámci procesních fází k situacím, kdy strany z podstaty věci nemohou disponovat stejnými prostředky. Na druhou stranu se procesní právo snaží vyrovnávat určité objektivně existující nerovnosti mezi stranami. Proto je nutno právo rovnosti zbraní v souladu s názorem Šínové chápat spíše jako výkladový prostředek pro konkrétní procesněprávní instituty a také jako určitý korektiv postupu soudu.¹⁴⁶

¹⁴³ Např. náleží Ústavního soudu ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 15/01, který se sice dále zabývá realizací této zásady v podmínkách trestního procesu, definice rovnosti zbraní je však společná všem druhům řízení.

¹⁴⁴ Srovnej náleží Ústavního soudu ze dne 19. 1. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 16/09 (zejm. bod 26).

¹⁴⁵ Náleží Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2002, sp. zn. IV. ÚS 140/02

¹⁴⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta. Komentář k § 18 OSŘ. In: SVOBODA, Karel; SMOLÍK, Petr; LEVÝ, Jiří; ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1424 s., strana 49.

Při bližším pohledu na uvedené právo lze odlišit dvě formy jeho realizace. Prvou z nich je ta, v níž soud s rovnými účastníky jedná rovným způsobem, tzn. poskytuje jim shodné možnosti uplatnění jejich práv a klade na ně stejné procesní povinnosti. Druhou je již zmíněná situace, kdy účastníci z objektivního důvodu nestojí vůči sobě v rovnoprávné pozici. Pak by totiž ani rovné zacházení nevedlo k zachování rovnosti, protože z důvodu oné objektivně existující nerovnosti by postižený účastník neměl možnost svá práva náležitě využít. Za takových okolností je soud povinen vzniklou nerovnováhu mezi účastníky narovnat. Typickým příkladem bude zajištění tlumočnicka pro účastníka, který neovládá jednací řeč. I na této skutečnosti lze ilustrovat, že zásady spravedlivého procesu se do určité míry překrývají.

3.2.2. Právo na osobní přítomnost při jednání

3.2.2.1. *Předvolání k ústnímu jednání*

Jak už bylo uvedeno, právo na osobní přítomnost se z podstaty věci vztahuje pouze na ústní jednání, přičemž zásadní roli k naplnění tohoto práva hraje předvolání. Předvoláním ve smyslu § 115 OSŘ se rozumí procesní úkon soudu, jímž se zajišťuje účast na jednání těch osob, jichž je třeba. Jak je patrné z dikce § 115 odst. 1 OSŘ, nejde tedy jen o účastníky, ale i o jiné osoby (svědky, znalce, tlumočníky atd.), u nich se ale nejedná o naplňování jejich osobního práva na osobní přítomnost při jednání; jejich osobní účast naopak slouží k naplnění jiných procesních práv či zásad.

Vzhledem k presumovanému významu, který pro účastníky jednání soudu má, zvláště pro ně zákon upravuje lhůtu k přípravě. Předvolání by jim mělo být doručeno tak, aby měli dostatek času k přípravě, zpravidla alespoň 10 dnů před dnem konání jednání (§ 115 odst. 2 OSŘ). Důležitější lhůtou než ona desetidenní je tedy lhůta dostatečná

k přípravě, a proto např. v případech skutkově a právně jednoduchých sporů může být lhůta k přípravě i kratší.¹⁴⁷ Předvolání nebude logicky soud zasílat účastníkům tehdy, když nebude nařizovat ani ústní jednání, a to např. podle § 115a OSŘ. Za pochybení ale Ústavní soud označil praxi, kdy účastníci nebyli k prvnímu jednání předvoláni, ačkoli navrhovali provedení důkazu účastnickým výsledkem.¹⁴⁸

Náležitosti předvolání upravuje § 51 OSŘ. Prvý odstavec vymezuje, jakým způsobem lze předvolání realizovat. Podle něj tak lze učinit v listinné nebo v elektronické podobě a v naléhavých případech i telefonicky nebo telefaxem, případně i ústně při jednání nebo jiném úkonu soudu, u něhož je předvolaný přítomen. OSŘ tedy dává soudu značnou flexibilitu ve způsobu předvolání, a to i pro mimořádné situace, ke kterým může v řízení občas dojít.

Druhý odstavec tohoto ustanovení pak obsahuje základní úpravu náležitostí předvolání, která může být ve specifických případech modifikována speciálními ustanoveními zákona. Těmito základními náležitostmi jsou vymezení věci, předmět a místo úkonu soudu, dobu zahájení úkonu, důvod předvolání, povinnosti předvolaného při úkonu a popřípadě i předpokládanou dobu trvání úkonu. Jde tu tedy o poskytnutí základních informací předvolanému, který by neměl až u soudu zjistit, proč byl vlastně volán. Jirsa vyzdvihuje zvláště povinnost soudu předvolaným osobám sdělit, na jakou dobu se mají k soudu dostavit tak, aby například všichni svědci nebyli vždy voláni na začátek soudního jednání (a nebyli tak vystavováni dlouhému čekání).¹⁴⁹

¹⁴⁷ IŠTVÁNEK, František. Komentář k § 115 OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI (neobsahujícího čísla stránek), ASPI ID: K09_1963CZ.

¹⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 1999, sp. zn. I. ÚS 8/98.

¹⁴⁹ JIRSA, Jaromír. Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, roč. 2009, č. 6, strana 198

Formulaci předvolání je třeba věnovat náležitou pozornost. Ačkoli je práce usnadněna možnostmi využití tzv. ministerských vzorů (srovnej Sdělení Ministerstva spravedlnosti ze dne 18. 6. 2009, č. j. 126/2009-OD-Org. a ze dne 20. 4. 2004, č. j. 20/2004-Org.), přesto i z nich je nutno pečlivě vybírat, neboť zejména na poučeních, která budou v předvolání obsažena, bude záviset možný další procesní postup soudu, například možnost vydání rozsudku pro zmeškání dle § 153b odst. 1 OSŘ je vázána na poučení o možnosti kontumační rozsudek při neomluvené nepřítomnosti žalovaného vydat.¹⁵⁰

3.2.2.2. *Právo vystupovat v řízení osobně či v zastoupení*

Právo na projednání věci v osobní přítomnosti (respektive v přítomnosti zástupce), je „*pojistkou proti zneužití justice*“¹⁵¹ a také velmi úzce souvisí s problematikou konání ústního jednání. Podle judikatury ESLP citované na jiném místě této práce existují i v rámci civilního procesu určité typy řízení, v nichž získává potřeba jednání v přítomnosti účastníků naléhavost. Jedná se o ta řízení, v nichž zásadní roli hraje osobní charakter nebo způsob života, nebo kde se posuzuje účastníkově jednání, nebo se rozhoduje o jeho svéprávnosti. Z toho ovšem plyne, že půjde spíše o řízení tzv. nesporná, která jsou upravena v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (ZŘS). Vskutku pak v § 19 ZŘS nalézáme úpravu, která zásadně požaduje, aby ve věcech upravených tímto zákonem bylo ústní jednání nařízeno, ledaže speciální úprava konkrétního typu řízení stanoví, že řízení nařizovat třeba není. U některých typů zvláštních řízení se lze setkat s ještě intenzivnějším požadavkem na participaci účastníka řízení, než jen účast na

¹⁵⁰ Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. 20 Cdo 469/2010

¹⁵¹ BAŇOUC, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 796, bod 26

ústním jednání. Tak kupříkladu v řízení o svéprávnosti člověka vyžaduje zákon nejen nařízení ústního jednání, ale i výslech posuzovaného. Pokud není výslech posuzovaného možný, musí soud posuzovaného alespoň zhlédnout (§ 38 odst. 2 ZŘS).¹⁵²

OSŘ neupravuje žádný typ řízení, v němž by nařízení ústního jednání bylo obligatorní. Proto soud při zvažování, zda ve věci nemusí ústní jednání nařizovat, musí vycházet jen z ustanovení § 115a OSŘ, jež upravuje kritéria, která takový postup umožní. Jednou z podmínek je i souhlas účastníků řízení (respektive jejich vzdání se práva na projednání věci). Do popředí zde tak vystupuje respekt k autonomii vůle účastníků.¹⁵³ Nelze nicméně nezmínit, že o autonomii vůle je možno hovořit jen pokud k jejímu projevu skutečně dojde, což je problematické v případě, kdy je například výzva podle § 115a spolu s doložkou podle § 101 odst. 4 OSŘ doručena tzv. fikcí. Byť se Ústavní soud již zcela jasně vyjádřil, že přezkoumávat splnění podmínek rozhodnutí bez konání ústního jednání bude jen v případech zjevných excesů,¹⁵⁴ nelze než konstatovat, že případy, kdy se účastník o řízení vlastně před vydáním rozhodnutí vůbec nedozví a nemá tedy ani možnost projevit svou vůli ohledně konání ústního jednání, může založit porušení práva na projednání věci v osobní přítomnosti. Z hlediska zachování tohoto práva se tedy jeví vhodnější úprava, která by vyžadovala doručení této výzvy do vlastních rukou.

¹⁵² Srov. BÍLÝ, Martin. Komentář k ustanovení § 38 ZŘS. In: SVOBODA, Karel; TLÁŠKOVÁ, Šárka; VLÁČIL, David; LEVÝ, Jiří; HROMADA, Miroslav a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, 1054 s., strana 87 an.

¹⁵³ Proto nenařídí-li soud ústní jednání, přestože účastník během řízení vyjádřil, že o něj žádá, ačkoli poté soud na výzvu dle § 115a OSŘ neobdrží odpověď, poruší tím účastníkovo právo na spravedlivý proces. Srovnej náleží Ústavního soudu ze dne 16. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 3679/12.

¹⁵⁴ Srovnej usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. III. ÚS 3543/10; stranou zde ponechme samu problematiku takového závěru, který v podstatě znamená, že Ústavní soud nejprve (v podstatě ještě před vlastním přezkumem) zjistí, zda se jedná o závažný exces, aby v případě kladného závěru teprve provedl faktické posouzení ústavní stížnosti, kterým ovšem nemůže již nic než potvrdit svůj předchozí závěr o zjištěném excesu, protože v opačném případě by ústavní stížnost musel odmítnout.

V případě takové úpravy by ale bylo na druhou stranu nutno řešit otázku hospodárnosti a rychlosti řízení.

V občanském soudním řízení (sporném) je tedy zásadně věcí účastníků, aby zajistili svou přítomnost při jednání (jde o jejich právo, nikoli povinnost). Za podmínek § 101 odst. 3 OSŘ může soud projednat a rozhodnout věc i v nepřítomnosti účastníka. Jelikož se jedná o průlom do ústavněprávní zásady, je třeba podmínky citovaného ustanovení vykládat restriktivně.¹⁵⁵ Tyto podmínky spočívají ve skutečnosti, že účastník byl řádně předvolán, nepožádal včas o odročení, nebo požádal-li, pak nikoli z důležitého důvodu. Pokud jde o otázku včasnosti, je soudní praxí akceptován závěr, že včasná žádost je taková, která je rozhodujícímu soudci, případně senátu známa nejpozději při zahájení jednání.¹⁵⁶ K hodnocení toho, co lze za důležitý důvod považovat, uvedl Nejvyšší soud: *„Tato překážka nebo jiná okolnost (...) musí představovat "důležitý důvod"; příčina toho, proč se účastník nemůže zúčastnit jednání a žádá o jeho odročení, se tedy musí s ohledem na její povahu vyznačovat nepředvídatelností, závažností, rozsahem nebo z jiných důvodů aspektem ospravedlnitelnosti (tobo, co lze v dané situaci za důležitý důvod považovat). Důležitým důvodem jsou nejen události mající objektivní povahu, ale i okolnosti účastníkem (zástupcem) způsobené nebo jinak zaviněné, lze-li je v dané situaci považovat za důležité (za důvod vyžadující odročení jednání).“¹⁵⁷* Ani při zvažování naplnění těchto okolností by ovšem soud neměl postupovat mechanicky, ale přihlídnout i ke specifickým okolnostem případu; jinak by měl nakládat s žádostí o odrok u účastníka, který takovou žádost uplatnil poprvé, jinak u účastníka, u něhož jde o další pokus obstruovat řízení.¹⁵⁸ Rovněž je nutno rozlišovat, zda účastník svým podáním míní jen omluvit svou nepřítomnost u ústního jednání, nebo zároveň žádá

¹⁵⁵ Srovnej např. nález Ústavního soudu ze dne 27. 2. 2003, sp. zn. I. ÚS 294/01

¹⁵⁶ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 5. 2011, sp. zn. 51 C 3/2008

¹⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3358/2007

¹⁵⁸ *ibidem*

o odročení. Prostá omluva totiž není žádostí podle § 101 odst. 3 OSŘ.¹⁵⁹ Vzniknou-li důvodné pochybnosti o tom, co účastník svým podáním mínil, měl by je soud bezodkladně odstranit. Sluší se dodat, že soud není povinen o výsledku žádosti o odročení informovat; je na účastníkovi, aby se přesvědčil, jakým způsobem bylo o jeho žádosti rozhodnuto.¹⁶⁰

O ústním jednání bude pojednáno ještě v kapitole věnující se právu na veřejné projednání věci.

3.2.3. Právo na efektivní účast v řízení

Zajištění práva na efektivní účast v řízení se skládá z celé řady opatření, které přispívají k tomu, aby účastník mohl svá práva hájit skutečně účinným způsobem. V této podkapitole bude pojednáno o nejdůležitějších nástrojích, které realizaci tohoto práva zajišťují, tedy o poučovací povinnosti, doručování rozhodnutí, zajištění tlumočnicka a právu nahlížet do soudního spisu. Paleta těchto opatření je ovšem mnohem širší a zahrnuje např. i umožnění bezbariérového přístupu do soudní budovy.

3.2.3.1. *Poučovací povinnost*

Poučovací povinnost je jednak nástrojem sloužícím k zajištění efektivní účasti v řízení,¹⁶¹ jednak jde o typický prostředek realizace práva na rovnost zbraní. Jeho zásadní povaha pro spravedlivé řízení byla ostatně konstatována i Ústavním soudem.¹⁶²

¹⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2012, sp. zn. 33 Cdo 608/2012

¹⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 10. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1962/2003

¹⁶¹ Tím, že jejím prostřednictvím je např. účastník upozorněn, že dosud nevylicil všechny rozhodné skutečnosti atd.

¹⁶² Srovnej náleží Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1331/07

V OSŘ je poučovací povinnost zakotvená jednak v obecné formě v § 5 OSŘ a dále v řadě speciálních ustanoveních, která upravují dílčí poučovací povinnosti.

Lze konstatovat, že úprava poučovací povinnosti v OSŘ je do jisté míry kontroverzní, a to jednak pro svůj obsah a jednak pro svůj rozsah.

Problematicnost úpravy poučovací povinnosti z důvodu jejího obsahu plyne z jejího historického vývoje, na němž je také jednoduše ilustrovatelná. V období komunistického režimu jak občanský soudní řád z roku 1950,¹⁶³ tak OSŘ upravovaly široce pojatou poučovací (mandukční¹⁶⁴) povinnost, jejímž cílem bylo „*dbát všestranně o to, aby [účastníci] pro nedostatek všeobecného nebo právnického vzdělání neutrpěli újmu na svých právech.*“¹⁶⁵ Jednalo se o jednoznačný výraz státního paternalismu, který ze soudu místo nestranného orgánu povolného rozhodovat spory o právo vytvořil jakýsi orgán právního zaopatření. Výrazem této skutečnosti byla povinnost soudu poučovat o hmotném právu, dokonce i o právu vznést námitku promlčení.¹⁶⁶ Sotva bylo možno za takových podmínek hovořit o nestranném soudu, protože jak upozorňuje Josef Rubeš, soud takovým poučením vždy poskytuje „*radu jednomu účastníkovi, jak vybrát spor proti druhému.*“¹⁶⁷

V prostředí právního státu nebylo možné takovou situaci akceptovat. Ustanovení § 5 OSŘ bylo proto změněno novelizačním zákonem č. 519/1991 Sb., účinným od 1. 1.

¹⁶³ Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních

¹⁶⁴ Zoulík používá termínu mandukční povinnost, aby tak odlišil prostou procesní poučovací povinnost, která je vlastní i procesnímu právu v právním státě a širokospektrální paternalistickou péčí soudu o právní postavení účastníků, jak se uplatňovala od roku 1950 v Československu. Srovnej ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. In: Bulletin advokacie 9/1999, s. 7

¹⁶⁵ Ustanovení § 7 OSŘ 1950 a podobně, byť přece jen již úžeji, § 5 OSŘ v původním znění.

¹⁶⁶ Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 26. 5. 1975, sp. zn. 3 Cz 20/75.

¹⁶⁷ RUBEŠ, Josef. O některých etických zásadách každodenní práce soudce a advokáta. Bulletin advokacie. 2003, č. 11 – 12, strana 19

1992, a to tím způsobem, že soud je podle tohoto ustanovení povinen poskytovat účastníkům poučení o procesních právech.

Taková úprava ovšem přinesla problém, jak tuto poučovací povinnost aplikovat, totiž zda soud může poskytnout právě jen poučení o výlučně procesním právu, jak by vyplývalo z gramatického výkladu ustanovení § 5 OSŘ. Na příliš úzký výklad ustanovení § 5 OSŘ v této době upozorňoval i Josef Macur.¹⁶⁸ Aktuálnosti tato problematika nabyla po novelizaci OSŘ provedené zákonem č. 30/2000 Sb., která zavedla mj. i poučovací povinnost podle § 118a. Pokud se již před touto novelizací vedly úvahy, do jaké míry může soud poskytnout i poučení o procesních právech „s hmotněprávním aspektem“¹⁶⁹, poučení upravená v § 118a OSŘ si již bez takového hmotněprávního aspektu nelze vůbec představit, protože právě on tvoří jejich základní součást. Bylo tedy nutno v praxi vyřešit rozpor mezi ustanovením § 5 OSŘ, které jakoby *a contrario* vylučovalo hmotněprávní poučení, a dalšími ustanoveními, která se bez alespoň částečného hmotněprávního poučení neobejdou.

V doktríně je nyní přijímán závěr, že je třeba vyjít ze smyslu procesní úpravy, kterou je spravedlivá ochrana soukromých práv.¹⁷⁰ Soud bude tedy oprávněn (resp. povinen) hmotněprávní aspekty do svého poučení pojmout. Je nutno si pak ale klást otázku, kam až soud může v plnění této povinnosti zajít. Alena Macková s Petrem Lavickým odpovídají lapidárně, že tak daleko, dokud nevzbudí zdání, že straní jednomu z účastníků.¹⁷¹ Takový závěr se může ovšem pro praxi v konkrétním případě ukázat jako

¹⁶⁸ MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním řízení. Právní rozhledy, 1998, č. 12, strana 597

¹⁶⁹ Srovnej např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96

¹⁷⁰ Ustanovení § 1 OSŘ.

¹⁷¹ MACKOVÁ, Alena; LAVICKÝ, Petr. Komentář k § 5 OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ; za

složitě uchopitelný, byť nelze popřít, že dává soudu možnost reagovat na specifika konkrétního případu. Každopádně je nutné přisvědčit Svobodovi v tom, že v současné době existují vedle čistě procesních poučení i poučení hmotněprávní.¹⁷² Na poučení čistě procesního charakteru pak dopadá omezení zakotvené v § 118a odst. 4 OSŘ, podle něhož soud o „jiných procesních právech“ nepoučí účastníka, který je zastoupen advokátem nebo notářem v rámci jeho oprávnění stanovených zvláštními předpisy.

Ve svém již zmíněném článku navrhoval Macur úpravu poučovací povinnosti soudu, jejíž podstatou by byla „pouze stručnější, obecná úprava“, která bude konkretizována judikaturou, což umožní zohlednit specifika každého případu. S tímto názorem je nutno souhlasit, protože současná úprava založená na kombinaci obecné úpravy poučovací povinnosti a řady speciálních ustanovení, jednak není přehledná, jednak může být pro soud příliš svazující (nehledě k tomu, že současná úprava je nepřehledná, protože jednotlivá ustanovení zakotvující poučovací povinnost jsou rozeseta v celém OSŘ). Je to přitom soud, který by měl mít možnost uvážit, kdy je třeba účastníka poučit, a jakým způsobem tak učinit.

Z hlediska práva na spravedlivý proces a efektivity soudem poskytovaného poučení je spíše než teoretické rozdělení poučovací povinnosti rozhodující způsob, jakým se poučovací povinnost realizuje. Z judikatury a doktríny vyplývá zcela rozumný závěr, že poučení je soud povinen poskytovat až tehdy, kdy jeho aktuálnost vyjde v řízení najevo, nikoli předem například poskytnutím seznamu všech poučení, které může soud v tom

pravdu jim v tomto směru dává i judikatura Ústavního soudu, např. nález ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96.

¹⁷² SVOBODA, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, 2009, 100 s., strana 11 – 12.

kterém řízení podat.¹⁷³ Proto si musí soud být své poučovací povinnosti vědom po celou dobu řízení; jak uvádí Jirsa, je to povinnost „trvalá, permanentní, musí účastníka provázet od podání návrhu až po rozhodnutí dovolacího soudu (případnou exekuci).“¹⁷⁴

Poskytnuté poučení také musí být zcela konkrétní a podrobné, aby účastníci nezůstali na pochybách, jakou povinnost mají splnit.¹⁷⁵ Požadavek konkrétnosti ale nelze absolutizovat do té míry, aby soud prakticky „pracoval“ za účastníka. Není proto například možné, aby soud účastníkovi sdělil, jak má správně znít žalobní petiti.¹⁷⁶ Nepostačí, pokud soud účastníka poučí jen obecným způsobem či slovy zákona, ale je povinen co nejpregnantněji (a přitom co nejpochoptelněji) formulovat, jak má účastník dále postupovat.¹⁷⁷

Nemá smysl na tomto místě popisovat jednotlivé případy tzv. zvláštní procesní povinnosti, ale z hlediska práva na spravedlivý proces z nich nicméně vyvstává povinnost poučení o právu jednat před soudem ve své mateřštině (§ 18 odst. 1 OSŘ) a o právu na ustanovení zástupce (§ 30 odst. 1 OSŘ) a poučení předcházející tzv. překvapivým rozhodnutím (§ 118a odst. 1, 2 a 3 OSŘ).

Poučovací povinnost je kontroverzní i kvůli rozsahu, v jakém je v současné době v OSŘ upravena. Karel Havlíček hovoří o „*děšivém stigmatu našeho postmoderního práva*“ a dokonce i

¹⁷³ Srovnej např. SVOBODA, Karel. Komentář k ustanovení § 5 OSŘ. In: SVOBODA, Karel; SMOLÍK, Petr; LEVÝ, Jiří; ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1424 s., strana 7.

¹⁷⁴ JIRSA, Jaromír. Komentář k ustanovení § 5 OSŘ. In: JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 515 s., strana 34.

¹⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. 29 Odo 810/2001

¹⁷⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2007, sp. zn. 33 Odo 346/2005

¹⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 20 Cdo 1574/2005

o „*rakovinném procesu*.“¹⁷⁸ Jakkoli může překvapit expresivita použitých výrazů, je podle mého názoru současný rozsah poučovací povinnosti skutečně vhodným tématem k zamyšlení. Poučovací povinnost by se neměla stát jakýmsi procesním fetišem.¹⁷⁹

3.2.3.2. *Doručování rozhodnutí*

Úprava doručování jako způsobu komunikace soudu s účastníky má pochopitelně zásadní dopady na otázky spravedlivého procesu. Problematika, která je s touto oblastí spojena, je na první pohled evidentní. Je třeba zajistit, aby se účastník měl možnost spolehlivě dozvědět, co mu soud sděluje, ale současně je nutné zabránit, aby se mohl at' už úmyslným či jen nedbalostním způsobem komunikaci se soudem vyhýbat a řízení mohlo pokračovat. Při stanovení těchto pravidel je ovšem nutné chránit práva těch účastníků, kteří se o doručované písemnosti nemohli dozvědět z důvodu, který je hodný zvláštního zřetele. Věc pak dále komplikuje technický rozvoj, jenž s sebou přináší v tomto směru nové otázky a problémy.¹⁸⁰

Není proto divu, že současná úprava doručování je završením určitého legislativního vývoje,¹⁸¹ přičemž se jeví, že proces hledání ideální právní úpravy bude i nadále

¹⁷⁸ HAVLÍČEK, Karel. Politická korektnost a její dopady do práva. Soudce. 2015, č. 2, strana 21

¹⁷⁹ Lze se jistě tázat, proč se účastníkovi musí dostat poučení o koncentraci řízení jednak v předvolání a jednak ještě v průběhu samotného jednání, přičemž absence poučení přímo při jednání znamená vážné procesní pochybení soudu.

¹⁸⁰ Tato informace plyne mj. z článku serveru Česká justice FIALA, Roman. Doručování písemností je neuralgický bod české justice. Česká justice [online][cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <<http://www.ceska-justice.cz/2015/01/roman-fiala-cilem-noveho-obcanskeho-soudniho-radu-je-kontinuita-rizeni>>

¹⁸¹ Srovnej WINTEROVÁ, Alena. Doručování. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 177

pokračovat v souvislosti se záměrem přijmout jednotný zákon o doručování úředních písemností.

Z hlediska požadavků spravedlivého procesu lze identifikovat zejména tři problematické okruhy. Prvým z nich jsou způsoby doručování vůbec, druhým ochrana osob, kterým řádně doručeno nebylo a konečně třetím diferenciací způsobů doručení podle povahy a typu doručované písemnosti.

Způsoby doručování

Poslední komplexní úprava způsobů doručování pochází z 1. 7. 2009, kdy vstoupila v účinnost v rámci tzv. souhrnné novely OSŘ. Hierarchizovanou soustavu doručovacích způsobů lze nalézt v § 45 OSŘ. Z něj jednoznačně vyplývá, že preferovaným způsobem je doručování tzv. přímé, tedy přímo během soudního úkonu. To je logické, soud je přímo v kontaktu s účastníky, doručení je rychlé, jednoduše prokazatelné a také levné. Další možností je doručení prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky. Úpravu datových schránek s sebou přinesl zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, který je účinný rovněž od 1. 7. 2009.¹⁸² Teprve není-li možné účastník zřízenou datovou schránku, je mu doručováno doručovacím orgánem. Jedná se o legislativní zkratku, pod níž se podle § 48 odst. 1 OSŘ skrývají soudní doručovatelé, orgány Justiční stráže, soudní exekutoři a provozovatelé poštovních služeb (a další speciální orgány v určitých situacích dle § 48 odst. 2 OSŘ). Zákon konečně upravuje i možnost doručování prostřednictvím účastníka řízení či jeho zástupce.

¹⁸² Je-li doručováno do datových schránek, je třeba ze zákona č. 300/2008 Sb., vyjít i při posuzování otázek, které mohou vyvstat, například pokud se týká okamžiku doručení. K tomu srovnej náleze Ústavního soudu ze dne 24. 4. 2013, sp. zn. III. ÚS 3036/12.

Pro případy doručování prostřednictvím doručovacího orgánu či účastníka řízení je rozhodující § 46a OSŘ, podle něhož se účastníku doručuje na adresu pro doručování, případně na kterékoli místo, kde ho lze zastihnout. Adresa pro doručování je rovněž legislativní zkratkou, jíž se podle § 46b OSŘ rozumí především adresa místa v České republice, kterou sám účastník uvedl a na kterou mu lze doručit. V případě, že žádnou adresu neuvedl, obsahuje toto ustanovení závazně, jak se tato adresa určí. Pro běžné fyzické osoby půjde o adresu evidovanou v informačním systému evidence obyvatel jako adresu pro doručování, respektive adresu trvalého pobytu. Důležité je, že účastník zásadně nemůže zabránit nástupu účinků spojených s doručením na tuto doručovací adresu s poukazem, že se na ní trvale nezdržuje (§ 50d odst. 1, 2 OSŘ). Účastník řízení tedy odpovídá za to, aby mu mohlo být doručováno. Jak dovodil Nejvyšší soud, je tato povinnost natolik přísná, že soud je povinen na tuto doručovací adresu účastníka obesílat i tehdy, je-li mu z jiných skutečností známo, že si na ní účastník zásilku jistě nepřeveze, což nebrání nástupu procesních důsledků.¹⁸³ Je otázka, jestli takový názor není už přece jen příliš formalistický- soud jistě musí účastníka obeslat na doručovací adresu, je-li mu však známo, že se zdržuje jinde, není na škodu věci obeslat jej i na tuto jinou adresu.¹⁸⁴ Materiální funkce doručování by podle mého názoru vždy měla mít přednost.¹⁸⁵

Z hierarchie doručovacích způsobů je patrné, že zákonodárce zcela správně preferuje způsoby efektivnější před méně účinnými, způsoby méně nákladné před

¹⁸³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2012, sp. zn. 32 Cdo 80/2012

¹⁸⁴ Ostatně tak se i v praxi nezděje.

¹⁸⁵ To ovšem nemůže platit tehdy, pokud je soudu např. z úřední činnosti sice známo, že se účastník na své doručovací adrese trvale nezdržuje a zásilky na ní nepřebírá, ale jiná adresa mu známa není (např. z žaloby, důkazů předložených žalovaným atd.). Soud není detektivní agentura a není jeho povinností aktivně adresu účastníků vyhledávat (nad rámec doručovací adresy dle OSŘ).

nákladnějšími,¹⁸⁶ a to nejen z pohledu soudu jako orgánu veřejné moci, který by měl za všech okolností postupovat co nejhospodárnějším způsobem, ale z pohledu samotných účastníků. I při vědomí této hierarchizace je nicméně nutné mít na paměti důvod úpravy doručování, tj. komunikaci soudu s účastníky (materiální pojetí doručování). Proto Nejvyšší soud ustáleně judikuje, že v případě, kdy soud nesprávně doručí prostřednictvím provozovatele poštovních služeb, ačkoliv měl účastník zřízenou datovou schránku, není to vada doručování.¹⁸⁷ Rovněž zavedení institutu doručovací adresy s přenesením odpovědnosti za to, že se na ní podaří doručit, na samotné účastníky, je v souladu s filosofií občanského soudního řízení a zásadou *vigilantibus iura*.

Ochrana v doručování

Ochrana, jež se soustředí do ustanovení § 50d OSŘ nazvaného „Neúčinnost doručení“, byla oproti předchozí úpravě zúžena. Neúčinnost doručení je procesní institut, který umožňuje účastníkům, jenž se s doručovanou písemností nemohl z omluvitelného důvodu seznámit, podání návrhu soudu, aby vyslovil neúčinnost tohoto doručení. Musí tak ovšem učinit ve lhůtě 15 dní ode dne, kdy se s doručovanou písemností seznámil, nebo se s ní seznámit mohl. Takový návrh musí obsahovat mj. i uvedení dne, kdy se účastník s písemností seznámil nebo mohl seznámit a také označení důkazů, jimiž má být prokázána včasnost takového návrhu. Klíčové je ustanovení § 50d odst. 2 OSŘ, jež explicitně stanoví, že omluvitelným důvodem nemůže být skutečnost, že se účastník trvale nezdržuje na své doručovací adrese. Jde o reakci na předchozí úpravu, podle níž stačilo účastníkovi prokázat, že se na své doručovací adrese v době doručování

¹⁸⁶ K tomu viz i KORBEL, František; PRUDÍKOVÁ, Dana. Nové instituty a postupy při doručování listinných zásilek. Bulletin advokacie. 2010, č. 4, strana 15.

¹⁸⁷ Srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2013, sp. zn. 23 Cdo 2425/2011

písemnosti nezdržoval, aby doručení nebylo účinné. Je správné, že kromě této výjimky není omluvitelný důvod dále specifikován, protože to umožní soudu, aby pružně reagoval na konkrétní okolnosti jím projednávaného případu, neboť takový důvod může spočívat ve velmi široké škále událostí.

Současná úprava tedy zcela správně klade na účastníka vyšší nároky, zejména posiluje jeho zodpovědnost za to, že bude kontaktní na své doručovací adrese, a v případě existence omluvitelných důvodů, jež zmařily řádné doručení, je třeba řádná procesní aktivita takového účastníka.

Vzhledem k těmto podmínkám a s přihlédnutím ke shora uvedenému institutu doručovací adresy, nelze pochybovat, že současná úprava doručování je přísnější než předchozí.¹⁸⁸

Diferenciace způsobů doručení

Diferenciace způsobu doručení dle typu doručované písemnosti lze také považovat za jeden ze způsobů ochrany účastníků. Některé písemnosti je třeba doručit do vlastních rukou účastníka. Jedná se typicky o nejzávažnější listiny, jako žalobu (§ 79 odst. 3 OSŘ), rozsudek (§ 158 odst. 2 OSŘ) nebo platební rozkaz (§ 173 odst. 1 OSŘ). Postup pro doručování těchto písemností je stanoven v § 49 OSŘ. V konkrétním případě je nutno rozlišit, zda lze danou písemnost doručit náhradně,¹⁸⁹ tj. například fikcí (jako je tomu u žaloby či rozsudku), nebo je takové doručení vyloučeno (platební rozkaz). Podle toho bude doručovací orgán postupovat v případě, že účastník nebyl při doručování zastižen

¹⁸⁸ JIRSA Jaromír: Komentář k ustanovení § 45 OSŘ. In: JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 515 s., strana 322

¹⁸⁹ Náhradním doručením je třeba rozumět jiné doručení než přímo adresátu do vlastních rukou, případně osobě, která je oprávněna písemnost za adresáta převzít.

a zásilku si nevyzvedne ani v zákonné desetidenní lhůtě (§ 49 odst. 4 OSŘ). Pokud je náhradní doručení možné, uplynutím desetidenní lhůty nastává fikce doručení a doručující orgán zásilku vhodí do účastníkovy poštovní schránky. Je-li náhradní doručení vyloučeno, vrací se zásilka po uplynutí této lhůty odesílajícímu soudu (§ 49 odst. 5 OSŘ). Písemnosti, které nejsou určeny do vlastních rukou, se do účastníkovy schránky vházejí rovnou při marném pokusu o doručení (§ 50 OSŘ).

Instrukcí Ministerstva spravedlnosti č. 145/2011-OD-ST byly upraveny typy obálek, ve kterých jsou ty které typy písemností doručovány. Typ I slouží k doručování písemností určených do vlastních rukou s možností náhradního doručení, typ II slouží zásilkám do vlastních rukou, u nichž je náhradní doručení vyloučeno, typ III pak zásilkám, které nejsou určeny do vlastních rukou (§ 2 citované instrukce). Obálky se od sebe liší jak grafickým provedením, tak i dalšími náležitostmi nutnými pro daný způsob doručování, zejména i připojeným poučením.

3.2.3.3. *Právo na zajištění tlumočnicka*

Právo na zajištění tlumočnicka jako součást práva na spravedlivý proces, respektive rovnost účastníků plyne z čl. 37 odst. 4 Listiny a v OSŘ je zakotveno v ustanovení § 18 věty druhé OSŘ, podle něhož mají účastníci právo jednat před soudem ve své mateřštině. Podle Drápala zahrnuje toto právo pro každého právo činit podání ve své mateřštině, hovořit touto řečí při soudním jednání, být obeslán úředními písemnostmi vyhotovenými v takovém jazyce (zejména rozhodnutími), a právo, aby s ním soud při

jednání hovořil prostřednictvím tlumočnicka, který byl do řízení přibrán.¹⁹⁰ Soud je povinen účastníkovi tlumočnicka ustanovit i tehdy, je-li právně zastoupen.¹⁹¹

Bañouch nicméně upozorňuje, že právo na jednání v mateřštině nelze zužovat pouze na zajištění tlumočení z českého jazyka do cizí řeči a naopak. Je podle něj třeba použít rozšiřujícího výkladu, který zahrne i tlumočení do komunikačních systémů osob neslyšících či hluchoslepých.¹⁹² Z dikce § 18 odst. 2 OSŘ plyne, že soud je povinen ustanovit účastníku, jehož mateřštinou je jiný než český jazyk tlumočnicka, jakmile tato potřeba vyjde v řízení najevo, což tedy platí i jde-li o ustanovení tlumočnicka účastníku, s nímž se nelze dorozumět jinak, než komunikačními systémy osob neslyšících a hluchoslepých¹⁹³ (lze ostatně vyjít i z ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnicích, který staví na roveň tlumočnický pro jazyky a tlumočnický pro styk s osobami neslyšícími a hluchoslepy). Pokud soud nebude mít jistotu, že již vyvstala potřeba ustanovit účastníku tlumočnicka, ale nabude pochybnosti, zda je účastník schopen plnohodnotně se řízení účastnit kvůli jazykovým potížím, je povinen dát takovému účastníku poučení o právu jednat ve své mateřštině, a to ihned, jakmile taková potřeba vyjde najevo.¹⁹⁴ Soud takové pochybnosti může získat např. z písemného projevu účastníka nebo z jeho vystupování během ústního jednání atd.

¹⁹⁰ DRÁPAL, Ljubomír. Komentář k ustanovení § 18 OSŘ. In: DRÁPAL, Ljubomír; BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I, II.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s., strana 96.

¹⁹¹ Srovnej usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 8. 2006, sp. zn. 20 Cdo 1540/2006

¹⁹² BAŇOUC, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 779

¹⁹³ Ty jsou upraveny zákonem č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů.

¹⁹⁴ Srovnej usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97; Ústavní soud v nálezu ze dne 8. 8. 2005, sp. zn. II. ÚS 186/05, jde ještě dále, když v pochybnostech vyžaduje, aby soud buď bez dalšího tlumočnicka ustanovil, nebo alespoň úkon, u něhož pochybnost vznikla, účastníku zaslal i v jeho mateřském jazyce.

Činnost tlumočnicků je upravena již zmíněným zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících (dále též „ZZT“) a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., vydanou k jeho provedení. Tento zákon upravuje jak podmínky, za nichž se určitá osoba může stát soudním tlumočnickem, dále způsob, jakým má být tlumočnická činnost vykonávána, upravuje také odpovědnost tlumočnicků a rovněž i otázky odměňování.

Z této úpravy významně vystupuje požadavek nestrannosti zakotvený v § 11 ZZT, který odpovídá požadavkům kladeným na soudce v ustanoveních § 14 a násl. OSŘ. Povinnost nestranného výkonu tlumočnické činnosti se odráží i ve znění tlumočnického slibu (§ 6 odst. 2 ZZT). Právě tohoto aspektu si všímá i Luboš Dörfl, když uvádí, že díky němu „*tento způsob úpravy znalecké a tlumočnické činnosti ... může při své správné aplikaci být dobrým nástrojem pro posílení práva na spravedlivý proces dle čl. 6 Úmluvy a čl. 36 Listiny.*“¹⁹⁵ Kromě něj musí i tlumočníci zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se v souvislosti s výkonem tlumočnické činnosti dozvědí (§ 10a ZZT).

Z hlediska práva na rovnost účastníků je důležitá i otázka nákladů za tlumočnickou činnost. Právo na jednání ve své mateřštině je ústavně garantovaným právem zajišťujícím rovnost účastníků. Z dikce ustanovení § 18 odst. 1 a 2 OSŘ se podává, že ustanovení tlumočnicka účastníku, který jej objektivně potřebuje pro uplatňování svých práv před soudem, není jen právem tohoto účastníka, ale i povinností soudu. Proto nelze souhlasit s Baňouchem, že stát může poté podle výsledku sporu (nebo dle dalších úvah v rámci tzv. nesporných skutečností) náklady, které mu se zajištěním tlumočnicka vznikly, přenést na účastníky.¹⁹⁶ Naopak, i relevantní judikaturou je potvrzen závěr, že

¹⁹⁵ DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnících. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 205 s., strana 9.

¹⁹⁶ Srovnej BAŇOUC, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny. In: W AGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 779

náhrada těchto nákladů státu nepřisluší a nelze ji vymáhat po účastnících řízení,¹⁹⁷ jak ostatně uvádí Alena Winterová.¹⁹⁸

Výpočet konkrétních nákladů tlumočnického výkonu, byl-li tlumočnický ustanoven rozhodnutím soudu, se provádí na základě § 17 odst. 2 ZZT dle vyhlášky č. 37/1967 Sb., konkrétně jejího § 17. Toto ustanovení za kritérium považuje jednak náročnost tlumočnického výkonu a také nutnou míru odborných znalostí, které musel tlumočnický vynaložit. Dále toto ustanovení obsahuje rozpětí částek, které tlumočnickovi za výkon přísluší podle toho, zda se jednalo o písemný překlad (tehdy je jednotkou jedna stránka výkonu) nebo o ústní tlumočení (pak je jednotkou jedna hodina výkonu) a zda se jednalo o překlad či tlumočení z českého jazyka nebo do českého jazyka, či z cizí řeči do jiné cizí řeči. V odůvodněných případech upravených vyhláškou v § 20 a § 21 může být takto stanovená odměna zvýšena nebo snížena. O konkrétní odměně rozhodne soud usnesením podle § 139 odst. 2 OSŘ.

Soudní tlumočníci jsou jmenováni na základě § 3 odst. 1 ZZT a § 1 odst. 1, 2 cit. vyhlášky předsedy krajských soudů.¹⁹⁹ Po jmenování se soudní tlumočníci zapisují dle § 7 odst. 1 ZZT do seznamu znalců a tlumočnicků. Kromě toho v roce 1996 vznikla speciální Komora soudních tlumočnicků České republiky, která je ovšem pouze

¹⁹⁷ Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2010, sp. zn. 25 Cdo 5282/2007, který se sice vztahuje na náklady tlumočnicka v trestním řízení, ale východiska pro posuzování nároku státu na jejich „refundaci“ jsou shodná; dále například i usnesení ze dne 28. 4. 1984, sp. zn. 1 Cz 15/84

¹⁹⁸ WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 67

¹⁹⁹ Dörfl vytyká úpravě nedostatečné provedení postupu předsedů krajských soudů při jmenování tlumočnicků- DÖRFL, Luboš. op. cit. strana 16. Z druhé strany Ullrich kritizuje úpravu zániku funkce tlumočnicka- ULLRICH, Ladislav. Zánik práva vykonávat znaleckou nebo tlumočnickou funkci. *Právní rozhledy*. 2012, č. 19, strana 657

dobrovolným sdružením soudních tlumočnicků, jejímž cílem je obhajoba zájmů jejich členů a podpora jejich vzdělávání.²⁰⁰

3.2.3.4. *Právo nahlížet do spisu*

Právo nahlížet do spisu je upraveno v § 44 OSŘ. Jedná se také o provedení zásady rovnosti účastníků v civilním soudním řízení.²⁰¹ Tomu odpovídá, že ničím nekvalifikované právo na nahlížení do spisu – s výjimkou protokolů o hlasování – mají jen účastníci řízení a jejich zástupci (§ 44 odst. 1 OSŘ). Ostatní osoby se musí s žádostí o nahlédnutí do spisu obrátit na předsedu senátu; v žádosti je pak třeba alespoň osvědčit právní zájem nebo vážné důvody, které je k nahlédnutí do spisu vedou (§ 44 odst. 2 OSŘ). Právní zájem bude mít osoba, pokud projednávaná věc může mít alespoň potenciálně dopad do její právní sféry, vážný důvod pak bude ještě širší, může jím být odborný (studijní) zájem nebo potřeba získání informací. Pokud jde o spis, jehož obsah musí zůstat podle zvláštního právního předpisu utajen, nemůže být těmto osobám nahlížení do spisu povoleno, ani když právní zájem nebo vážný důvod osvědčí.

Způsob, kterým se nahlížení do spisu realizuje, je upraven v § 188 instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 505/2001 – Org., vnitřní kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy. Podle tohoto ustanovení k nahlížení do spisu dochází zásadně v budově soudu pod dohledem pověřeného zaměstnance soudu. Z výjimečných důvodů může být povoleno nahlédnutí do spisu mimo budovu soudu, což se bude týkat především znalců (§ 188 odst. 2 cit. instrukce).

²⁰⁰ KONDYSKOVÁ, Eva. Komora soudních tlumočnicků České republiky se představuje. Ad Notam. 2005, č. 6, strana 214.

²⁰¹ Srovnej ŠÍNOVÁ, Renáta. Komentář k ustanovení § 44 OSŘ. In: SVOBODA, Karel; SMOLÍK, Petr; LEVÝ, Jiří; ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1424 s, strana 178

O průběhu nahlížení do spisu je třeba učinit záznam, v němž bude vyznačeno, kdo do spisu nahlížel, jak dlouho tak činil a jakým způsobem (např. zda byly pořizovány fotokopie spisu). Záznam pak podepíše jak zaměstnanec soudu, tak nahlízející osoba.

Z citované právní úpravy plyne, že účel práva nahlížení do spisu se nevyčerpává legitimním zájmem účastníků mít přístup k podkladům, z nichž při rozhodování vychází soud, ale také jde také o provedení zásady veřejnosti. Tento aspekt je prolomen pouze zájmem na ochraně utajovaných informací.

3.2.3.5. Právo na zachování ustálené judikatury

Jakou součástí práva na spravedlivý proces a rovnost účastníků je již tradičně traktováno i právo na zachování ustálené judikatury, a to jak v doktríně, tak v judikatuře. Tak kupříkladu Šimíček hovoří o jednotné rozhodovací činnosti soudů jako o „základním atributu právního státu“.²⁰² Ustálená rozhodovací praxe soudů nepochybně představuje významnou hodnotu upevňující právní stát a poskytující jistotu všem subjektům práva. V judikatuře Ústavního soudu se nutnost zachovávat „alespoň minimální míru předvídatelnosti“ rozhodování objevuje v celé řadě rozhodnutí.²⁰³ V nálezu ze dne 12. 12. 2013, sp. zn. III. ÚS 3221/11 k tomu Ústavní soud uvedl, že „jde (...) o jeden z podstatných předpokladů sebeurčení každého jednotlivce, tedy na základě vlastního životního plánování si určovat svůj osud, kdy ochrana jednotlivce v jeho individuálních očekáváních, obecně pak ochrana důvěry v předvídatelnost práva a jeho - minimálně relativní - stabilitu je (...) zásadní záležitostí (...)“

²⁰² ŠIMÍČEK, Vojtěch. Komentář k článku 92 Ústavy. In: ŠIMÍČEK, Vojtěch; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s., strana 1257, bod 2.

²⁰³ Tak např. náleze ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 654/03, nebo náleze ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 420/09

Ani zásada zachování ustálené judikatury nemůže být ovšem bezbřehá; právo je společenský nástroj a sama společnost se v čase mění a vyvíjí. Právo (a tedy ani judikatura) proto nemůže ustrnout na místě. Právě změny ustálené judikatury by ale měly být přijímány rigorózním způsobem, jehož základní parametry nastínil Ústavní soud v nálezu ze dne 22. 12. 2010, sp. zn. III. ÚS 1275/10, takto: *„Posouzení kolíže mezi hodnotou soudcovského dotváření práva na straně jedné a hodnotou právní jistoty a předvídatelnosti soudního rozhodování na straně druhé musí vycházet ze zásady proporcionality. Jeho obsahem musí být pečlivé vážení negativních dopadů změny právního názoru soudů, promítajících se v zúžení možnosti uplatnění subjektivního práva pro účastníky řízení konajících v dobré víře v existenci práva, daného soudy ustálenou interpretací zákona. Jeho obsahem zároveň musí být i zohlednění společenské naléhavosti takovéto změny. Tyto úvahy soudu musí být transparentně předestřeny veřejnosti.“*

Z procesního hlediska je otázka předvídatelnosti rozhodování úzce spjata s poučovací povinností soudu. V nálezu ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. II. ÚS 1617/10 konstatoval Ústavní soud, že *„předvídatelné může být jen takové rozhodnutí, jemuž předchází předvídatelný postup soudu při jednání a dokazování. Účastníci nesmějí být zaskočeni možným jiným posouzením věci soudem, aniž by jim bylo umožněno tvrdit skutečnosti významné z hlediska soudcovského názoru a nabídnout k jejich prokázání důkazy.“*

Nový občanský zákoník zvýraznil zásadu předvídatelnosti soudního rozhodování v ustanovení § 13, který zakotvuje legitimní očekávání účastníků řízení (arg. *„kdo se domáhá právní ochrany“*- jedná se tedy spíše o normu procesního charakteru, než o normu hmotněprávní.)²⁰⁴

²⁰⁴ K problematice tohoto ustanovení občanského zákoníku srovnej např. LAVICKÝ, Petr. Komentář k ustanovení § 13 OZ. In: LAVICKÝ, Petr a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s., strana 114 a násl.

Změna judikatury v občanském soudním řízení je vyhrazena velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia zřízeného podle § 19 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích. Jemu je podle § 20 cit. zákona povinen postoupit věc k rozhodnutí kterýkoli senát Nejvyššího soudu, který při rozhodování konkrétní věci dospěje k rozdílnému závěru, než jaký byl již vyjádřen v judikatuře Nejvyššího soudu. Jedná-li se ovšem o otázku procesního práva, pak se tento postup uplatní jen tehdy, pokud se rozhodující senát jednomyslně usnese na tom, že se jedná o věc zásadního právního významu.

3.2.4. Kontradiktornost

Z judikatury ESLP bylo shora vyvozeno, že požadavek kontradiktornosti má zajistit, aby se každý účastník mohl vyjádřit ke všem podkladům, které jsou způsobilé ovlivnit soud při rozhodování věci. Jedná se o problém klíčový pro otázku soudního řízení jako takového (nejen pro občanské soudní řízení), neboť jen řádné provedení kontradiktornosti vytváří předpoklady a současně i přispívá k naplnění požadavku rovnosti účastníků a nestrannosti soudu.²⁰⁵

Praktické naplnění práva kontradiktornosti se v řízení soustředí do průběhu dokazování. Dokazováním je proces získávání skutkových poznatků o předmětu sporu.²⁰⁶ Může zde vyvstat otázka, zda se má požadavek kontradiktornosti vztahovat i na otázky právní. Ze zásady *iura novit curia* vyplývá, že soud musí mít přehled o právním řádu. Není tedy povinností účastníků, aby soudu předestírali, pod jakou normu podřadit dokazovaný

²⁰⁵ Nemůže být řeči o nestrannosti soudu, pokud účastníci před soudem stojící, nemají vůči sobě rovné postavení a nemají stejnou příležitost k uplatnění svých práv.

²⁰⁶ Blíže WINTEROVÁ, Alena. Dokazování. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 225 a násl.

skutkový stav či uplatněný nárok. Ludvík David nicméně argumentuje, že zvláště ve složitých sporech, například těch, v nichž je nutná aplikace norem evropského práva, je i právní argumentace na místě.²⁰⁷ I v takovém případě nicméně půjde pouze o možnost účastníka, kterou využije spíše z tzv. procesní opatrnosti. Mám tedy za to, že otázky právní požadavku kontradiktornosti nepodléhají a soud tedy není povinen vyzývat účastníky, aby předešli svou právní kvalifikaci uplatněného nároku (a to ani v případě, že tak některý z účastníků již učinil). Ostatně i ustálená judikatura Ústavního soudu popisuje požadavek kontradiktornosti, tak že účastníci musí „*mít možnost seznámit se se všemi důkazy a vyjádřit se ke všem navrženým důkazům či námitkám obsaženým ve spise tak, aby měli stejnou šanci ovlivnit objasnění skutkového stavu ústící v konečné rozhodnutí.*“²⁰⁸

Je patrné, že kontradiktornost je komplexním požadavkem, k jehož zachování je nutná celá řada opatření uplatňovaných v řízení, přičemž o některých z nich je pojednáno na jiném místě této práce- jedná se například o možnost nahlížet do spisu, právo na konání ústního jednání, právo dostat od soudu včasné a řádné poučení atd. Proto se na tomto místě budu zabývat pouze dvěma aspekty, které vytváří jádro kontradiktornosti, a to právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům a návrhům a právo přednést a doplnit svá tvrzení a důkazní návrhy.

3.2.4.1. Právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům a návrhům obecně

Z podstaty věci může být požadavek kontradiktornosti uplatňován v zásadě ve dvou procesních fázích. Prvou z nich je příprava jednání, tedy situace, kdy už existuje

²⁰⁷ DAVID, Ludvík. Komentář k ustanovení § 121 OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ.

²⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 4. 11. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1526/08

projednatelný návrh, jehož součástí je podle § 79 odst. 1 a 2 OSŘ i označení důkazů, a pokud jde o důkazy listinné, musí k němu již tyto být připojeny.²⁰⁹ Do té doby totiž nemusí být jasný předmět návrhu (tj. čeho se navrhovatel domáhá), ani okruh důkazů, jimiž chce svůj uplatněný nárok prokázat. Další potenciální účastníci se tedy do té doby nemají k čemu vyjádřit. O kontradiktornosti není ani možné hovořit v případě smířčího řízení dle § 67 a násl. OSŘ, neboť se v něm neprovádí žádné dokazování a směřuje výhradně ke snaze nalézt dohodu účastníků.

Druhou situací, kdy se požadavek kontradiktornosti plně uplatní, je samotné ústní jednání, kde bezesporu tkví hlavní těžiště zásady kontradiktornosti.

3.2.4.2. *Příprava jednání*

Kroky soudu směřující k naplnění požadavku kontradiktornosti počínají již s povinností seznámit ostatní účastníky s podaným návrhem. Podle § 79 odst. 3 OSŘ soud návrh doručí ostatním účastníkům do vlastních rukou. Požadavek na doručení do vlastních rukou je důležitý, aby se účastník měl možnost s návrhem skutečně seznámit.²¹⁰ Postup doručování písemnosti určené do vlastních rukou je upraven v § 49 odst. 2 a násl. OSŘ. Soud návrh dalším účastníkům zpravidla nedoručuje bez dalšího, ale v souladu se zásadou hospodárnosti a rychlosti řízení spojí doručení buď s tzv. prostou výzvou k vyjádření dle § 114a odst. 2 písm. a) OSŘ, nebo s tzv. kvalifikovanou výzvou k vyjádření upravenou v § 114b OSŘ, případně s předvoláním k přípravnému jednání podle § 114c OSŘ. Pokud se jedná o věc jednoduchou, která nevyžaduje větší přípravu

²⁰⁹ Dokud neexistuje projednatelný návrh, není na místě seznamovat s ním další účastníky řízení, ale postupovat dle § 43 OSŘ k jeho opravě či doplnění.

²¹⁰ A je proto procesním pochybením soudu, pokud podle § 79 odst. 3 OSŘ, jsou-li pro to splněny podmínky, nepostupuje; srovnej usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 2. 1997, sp. zn. 10 Cm 519/96.

jednání, předvolá soud účastníky přímo k ústnímu jednání- musí však pamatovat zákonného imperativu obsaženého v § 114a odst. 1 OSŘ, aby zásadně bylo rozhodováno při jediném jednání.²¹¹

3.2.4.3. *Prostá výzva k vyjádření a kvalifikovaná výzva k vyjádření*

Prostá výzva k vyjádření je upravena v § 114a odst. 2 písm. a) OSŘ a jedná se o základní institut přípravy jednání. Lze ho využít v každém řízení, leda by se jeho použití jevílo neúčelným. Tato neúčelnost může být způsobena buď tím, že jde o věc jednoduchou, která žádnou formalizovanou přípravu jednání nevyžaduje, tak i tím, že jde o věc naopak složitější, v níž bude na místě využít spíše výzvy kvalifikované nebo přípravy jednání. Prostá výzva může mít formu usnesení, ale může být obsahem i prostého přípisu.²¹² Z pohledu kontradiktornosti tkví její význam jednak v tom, že dává příležitost žalovanému nebo jiným účastníkům možnost se písemně vyjádřit k věci (proto k výzvě musí být připojena žaloba, pokud již nebyla doručena dříve), jednak poskytuje soudu možnost v případě potřeby procesně reagovat a vyzvat účastníky k doplnění tvrzení a důkazních návrhů. Zákon nestanoví žádná speciální pravidla pro doručování této výzvy, nemusí být tedy doručena do vlastních rukou účastníků.

²¹¹ Kritikou postupu soudců, kteří podle jeho názoru neberou tento imperativ zcela vážně, je znám Jirsa. Srovnej JIRSA, Jaromír. Komentář k § 114a OSŘ. In: JIRSA, Jaromír; DOLEŽAL, Marek; VANČUROVÁ, Kateřina a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II.* § 79 – 180 občanského soudního řádu. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 601 s.; strana 205

²¹² Srovnej IŠTVÁNEK, František. Komentář k § 114a OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář.* 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ. Pokud nicméně bude mít formu prostého přípisu, nebude zřejmě možné z jejího neuposlechnutí vyvozovat další procesní následky (např. možnost uložení pořádkové pokuty).

S neuposlechnutím výzvy zákon explicitně nespojuje žádné nepříznivé procesní následky, zpravidla nebude ani ukládána pořádková pokuta podle § 53 OSŘ,²¹³ byť to zřejmě není zcela vyloučeno.²¹⁴ Prostá výzva se nicméně nemusí ukázat jako efektivní prostředek přípravy jednání. Na druhou stranu její použití nemá vzápětí nástup koncentračního bodu, což může být v určitých případech její výhodou.

3.2.4.4. Kvalifikovaná výzva dle § 114b OSŘ

Kvalifikovaná výzva je procesně silnějším nástrojem přípravy jednání. Jejím smyslem je zjištění, které skutkové okolnosti případu bude nutno v dalším průběhu řízení dokazovat, neboť jsou mezi stranami sporné, a které pro jejich nespornost prokazovat nutno nebude.²¹⁵ Použití této výzvy je ale omezeno. Podle § 114b odst. 1 OSŘ ji lze využít, pokud to odůvodňuje povaha nebo okolnosti případu, nebo bylo-li ve věci rozhodnuto platebním rozkazem, elektronickým platebním rozkazem nebo evropským platebním rozkazem, nebo tehdy, nevyhověl-li účastník prosté výzvě podle § 114a odst. 2 písm. a) OSŘ. Kvalifikovanou výzvu nelze použít v řízeních, v nichž není možné uzavřít soudní smír.

Povaha věci bude použití kvalifikované výzvy vyžadovat například tehdy, lze-li očekávat složité dokazování skutkových okolností případu; okolnosti případu vyžadující její použití pak mohou záležet v nějaké procesní mimořádnosti, kvůli níž i tehdy, není-li skutková stránka věci složitá, bude k rozhodnutí v rámci jediného jednání potřeba znát

²¹³ *ibidem*

²¹⁴ WINTEROVÁ, Alena. Sporné řízení. Zahájení a pravidelný průběh řízení. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 333

²¹⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1253/2005

kvalifikované stanovisko žalovaného.²¹⁶ Není tedy na místě kvalifikovanou výzvu využívat v jednoduchých případech,²¹⁷ byť tento závěr byl podroben kritice Petra Stavělíka, podle jehož přesvědčení je takto úzké chápání možnosti využití kvalifikované výzvy protismyslné.²¹⁸

Kvalifikovaná výzva na rozdíl od výzvy prosté nemíří na získání „pouhého“ písemného vyjádření žalovaného, ale klade na něj mnohem vyšší nároky. Podle § 114b odst. 1 OSŘ se kvalifikovanou výzvou žalovanému ukládá, aby *„se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, případně označil důkazy k prokázání svých tvrzení.“*

Na rozdíl od prosté výzvy je kvalifikovaná výzva silnějším procesním nástrojem, a to zejména pro následky, které má její neuposlechnutí. Pokud žalovaný kvalifikované výzvě řádně a včas nevyhoví, nastane dle § 114b odst. 5 OSŘ fikce uznání nároku, která má za následek povinnost soudu rozhodnout rozsudkem pro uznání dle § 153a odst. 3 OSŘ.

Požadavek vylíčení rozhodujících skutečností, na nichž staví žalovaný svou obranu, tak zásadně nesplní vyslovení pouhého nesouhlasu s tímto nárokem,²¹⁹ ani uplatnění námítky procesního charakteru.²²⁰ Jak uvádí Hromada a Horák: *„Žalovaný musí tvrdit skutečnosti, se kterými, budou-li prokázány, lze spojit právně relevantní důsledky pro rozhodnutí ve*

²¹⁶ Srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 1. 2008, sp. zn. 21 Cdo 221/2007

²¹⁷ K tomu srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 8. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1109/2004 . V tomto smyslu je tedy třeba za překonaný považovat názor Nejvyššího soudu uvedený v usnesení ze dne 20. 1. 2005, sp. zn. 26 Cdo 779/2004, podle něhož by pravidlem měla být příprava jednání prostřednictvím kvalifikované výzvy, přičemž „prostá“ příprava jednání by měla být výjimkou.

²¹⁸ STAVĚLÍK, Petr. Paradoxní důsledky současného pojetí aplikace § 114b OSŘ. Právní rozhledy. 2005, č. 8, strana 290.

²¹⁹ BUREŠ, Jaroslav. Komentář k ustanovení § 114b OSŘ. In: DRÁPAL, Ljubomír; BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I, II.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s., strana 794

²²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 4. 2010, sp. zn. 28 Cdo 604/2010

věci.“²²¹ Žalovaný neodvrátí vydání rozsudku pro uznání ani tehdy, vyhoví-li tzv. kvalifikované výzvě opožděně.²²²

Samotný právní následek nevyhovění kvalifikované výzvě v podobě vydání rozsudku pro uznání se setkal s odbornou kritikou. Např. Josef Macur na základě rozboru východisek rozsudku pro uznání a rozsudku pro zmeškání dospěl k závěru, že konstruování fikce uznání nároku je v případě nevyhovění kvalifikované výzvě teoreticky nesprávná. Macur uvádí, že uznání nároku je dispozitivním procesním úkonem účastníka řízení, který nemůže být předmětem fikce. Podle jeho názoru by v daném případě bylo teoreticky i prakticky vhodnější vydání rozsudku kontumačního, který není založen na fikci, ale na skutkové domněnce, a koneckonců otevírá i dle pozitivní právní úpravy možnost soudu takový rozsudek nevydat.²²³ Ze zcela jiného soudku je vyjádření předsedy Ústavního soudu, Pavla Rychetského, který ve vztahu k rozsudku pro uznání a pro zmeškání, tedy tradičním institutům civilního řízení sporného rovnou použil označení „šílené až zrudné instituty.“²²⁴

Nejen z hlediska takto závažných procesních následků, ale i z pohledu požadavku kontradiktornosti je důležité nastavení podmínek, kterými lze kvalifikovanou výzvu

²²¹ HROMADA, Miroslav; HORÁK, Pavel. Výzva k vyjádření podle § 114b OSŘ v soudní praxi a několik poznámek k připravované novelizaci občanského soudního řádu. Právní rozhledy. 2005, č. 3, strana 92

²²² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 3. 2005, sp. zn. 21 Cdo 1951/2004; je přitom právně zcela bez významu, jak brzy po marném uplynutí lhůty k vyjádření účastník své vyjádření vůči soudu učinil- k tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5280/2009. Tento závěr soudní praxe byl aprobován i Ústavním soudem, např. v usnesení ze dne 16. 11. 2006, sp. zn. III. ÚS 91/06

²²³ MACUR, Josef. Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř. Bulletin advokacie. 2002, č. 2, strana 28. Hrany této kritiky se snaží poněkud zbrousit Bezouška, a to prostřednictvím výkladu slovního spojení „*má se za to*“, které značí nikoli fikci, ale právní domněnku. Srovnej BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. Právní rozhledy. 2004, č. 1, strana 31

²²⁴ HAVLÍČEK, Karel; KOVÁŘOVÁ, Daniela. O dělových ranách soudcokracii. Rozhovor s předsedou Ústavního soudu JUDr. Pavlem Rychetským. Soudce. 2014, č. 9, strana 24

realizovat. Kvalifikovaná výzva musí mít procesní formu usnesení (§ 114b odst. 1 OSŘ). Usnesení obsahující kvalifikovanou výzvu musí být žalovanému doručeno do vlastních rukou, náhradní doručení je vyloučeno (§ 114b odst. 4 OSŘ). Zákon je přísnější na ty žalované, kteří mají zřízenou datovou schránku, do té lze kvalifikovanou výzvu doručit i tzv. fikcí.²²⁵ Podstatné je také stanovení minimální lhůty k reakci na kvalifikovanou výzvu, která podle § 114b odst. 2 OSŘ činí alespoň 30 dní od doručení usnesení výzvu obsahující. Ještě delší je pak v případě, že je kvalifikovaná výzva součástí platebního rozkazu (elektronického platebního rozkazu, evropského platebního rozkazu), kdy činí alespoň 30 dní plynoucích ode dne, kdy uplynutí lhůty k podání odporu. Takto dlouhá lhůta je bezpochyby dostatečná k tomu, aby účastník měl příležitost řádně svou obranu promyslet, popřípadě kontaktovat právního zástupce, připravit své vyjádření a doložit je listinnými důkazy. Vymezení této lhůty tedy nestaví do nevýhodné pozice ani žalované-právní laiky.

3.2.4.5. *Přípravné jednání dle § 114c OSŘ*

Ačkoli jistá úprava přípravného jednání (ve formě jiného soudního roku) byla součástí OSŘ již dříve,²²⁶ současná, podstatně detailnější úprava přípravného jednání byla součástí tzv. souhrnné novely OSŘ provedené zákonem č. 7/2009 Sb., účinné od 1. 7. 2009.

Jedná se o subsidiární institut přípravy jednání, který přichází na řadu až teprve tehdy, není-li možné jednání připravit jednoduchou výzvou a soud nevyužil kvalifikované

²²⁵ Tj. desátým dnem od dodání datové zprávy do datové schránky, bez ohledu na to, zda si adresát datovou zprávu ze schránky vyzvedl.

²²⁶ Zavedena konkrétně zákonem č. 59/2005 Sb., s účinností od 1. 4. 2005

výzvy (§ 114c odst. 1 OSŘ), to tedy znamená, že není možné v jednom řízení využít jak kvalifikovanou výzvu, tak přípravné jednání.

Podstata přípravného jednání je upravena v § 114c odst. 3 OSŘ a tkví buď v nalezení smíru mezi účastníky a není-li to možné, pak ve vymezení sporných skutečností, doplnění tvrzení účastníků a návrhů na dokazování. Účastníci jsou zásadně povinni tyto [a případně i další jim dle § 114c odst. 3 písm. e) OSŘ uložené] procesní povinnosti splnit do skončení přípravného jednání. Pouze z důležitých důvodů může soud stanovit k jejich splnění lhůtu, která však nesmí být delší než 30 dnů (§ 114c odst. 4 OSŘ). Skončení přípravného jednání, resp. uplynutí poskytnuté lhůty tvoří zákonný koncentrační bod v řízení, po jehož nastoupení je možné nové skutečnosti a návrhy uplatnit jen za podmínek stanovených v § 118b odst. 1 OSŘ.

Aby byla zajištěna efektivita přípravného jednání, musí k němu jednak být podle § 114c odst. 2 OSŘ předvoláni jak účastníci, tak i jejich zástupci (případně i další potřebné osoby), a to předvoláním do vlastních rukou, přičemž náhradní doručení je vyloučeno s výjimkou doručení datovou zprávou do datové schránky. Efektivita přípravného jednání je pak zajištěna i závažnými procesními následky spojené s neomluvenou neúčastí na přípravném jednání. V případě žalovaného nastupuje fikce uznání žalobou uplatněného nároku (§ 114c odst. 6 OSŘ), v případě žalobce zastavení řízení (§ 114c odst. 7 OSŘ).²²⁷ V obou případech musí být předvolání k přípravnému jednání příslušnému účastníku doručeno alespoň 20 dnů předem.

²²⁷ Právě tato nevyrovnanost v právních následcích stejného „provinění“ na straně žalobce i žalovaného se stala jedním z důvodů, proč právní úpravu přípravného řízení kritizovala Alena Winterová. Srovnej WINTEROVÁ, Alena. Civilní řízení opět jinak. Právní zpravodaj. 2008, č. 12,, citováno ze systému Beck-online, který neobsahuje číslování stránek

Nařízení přípravného jednání je nutné učinit v procesní formě usnesení, ačkoli to není výslovný požadavek zákona.²²⁸ V tomto usnesení je soud povinen dát účastníkům všechna potřebná poučení, aby po provedení přípravného řízení mohly nastat zákonem předvídané následky.

Z hlediska požadavku kontradiktornosti je důležité, že v přípravném řízení mohou účastníci, jak už bylo řečeno, doplnit svá skutková tvrzení i důkazní návrhy. Přípravné jednání tak přispívá k tomu, aby i účastníci byli ještě před ústním jednáním seznámeni s procesní situací, v níž se řízení nachází.

Již od svého zavedení se nicméně přípravné řízení stalo terčem kritiky, podle níž zavádí do civilního řízení přílišný formalismus. Karel Svoboda uvedl, že „*Pravda ustoupí do pozadí, protože soud i účastníci budou následkem koncentrace omezení ve svém právu nalézat skutkový děj, a to již na samém počátku sporu.*“ Za hendikep právní úpravy přípravného jednání pak považuje i nemožnost provádět při něm dokazování.²²⁹

3.2.4.6. Kontradiktornost během jednání

Požadavky kontradiktornosti se v největší míře bezpochyby realizují během ústního jednání. Právě při něm jsou soud a účastníci v přímém kontaktu navzájem. Právě a jen při ústním jednání soud provádí dokazování (§ 122 odst. 1 OSŘ). Jádrem práva kontradiktornosti leží v ustanovení § 123 OSŘ, které zní: „*Účastníci mají právo vyjádřit se ke návrhům na důkazy a ke všem důkazům, které byly provedeny.*“ Tato úprava tedy přímo

²²⁸ BUREŠ, Jaroslav. Komentář k ustanovení § 114c OSŘ. In: BUREŠ, Jaroslav. Komentář k § 114b OSŘ. In: DRÁPAL, Ljubomír; BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I, II.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s., strana 801

²²⁹ SVOBODA, Karel. Přípravné jednání v praxi. Právní rádce [online][cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <<http://pravniradce.ihned.cz/c1-39116800-pripravne-jednani-v-praxi>>

navazuje na důkazní povinnost účastníků zakotvenou v § 120 odst. 1 OSŘ a konkretizovanou i na jiných místech, např. v § 101 odst. 1 písm. b) OSŘ.

Již po zahájení jednání je soud podle § 118 odst. 1 OSŘ povinen po přednesu žaloby vyzvat žalovaného, aby shrnul svá vyjádření z přípravy jednání, respektive pokud žádná podání ve věci ještě neučinil, aby se ve věci vyjádřil. I zde má soud povinnost vyzvat případně žalovaného, aby současně označil důkazy sloužící k prokázání svých tvrzení. Tímto postupem je od počátku ústního jednání zajištěno naplňování zásady kontradiktornosti.

Účastníci mohou svého práva vyjádřit se jak důkazním návrhům, tak k provedeným důkazům využívat široce během celého řízení, tedy například i v rámci svého závěrečného návrhu dle § 119a odst. 2 OSŘ. Zásadně by však účastník neměl směšovat právo na své vyjádření k důkazním návrhům a provedeným důkazům s výsledkem účastníka. Jedná se o dva rozdílné instituty s odlišným účelem, navíc soud není povinen akceptovat návrh na provedení důkazu účastnickou výpovědí (§120 odst. 1 věta druhá OSŘ). Neprovede-li soud takový důkaz, účastník nemůže namítat, že v důsledku toho mu bylo odepráno právo vyjádřit se k navrženým či provedeným důkazům.²³⁰

Významnou úlohu plní právo na vyjádření se k navrhovaným či prováděným důkazům zejména tehdy, kdy se jedná o postup soudu, nad nímž nemají účastníci žádnou kontrolu. Jde v zásadě o dvě procesní situace- provádění jiných než účastníky navržených důkazů dle § 120 odst. 2 OSŘ a celý proces provádění všech důkazů, které je také svěřeno soudu (§ 122 odst. 1 OSŘ). V obou zmíněných postupech tkví nikoli nevýznamné nebezpečí, že rovnost účastníků bude být třeba nezáměrně narušena.

²³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4892/2010; tento závěr potvrdil i Ústavní soud v nálezu ze dne 11. 11. 2003, sp. zn. II.ÚS 182/02

Pokud jde o možnost soudu provést i účastníky nenavržené důkazy, uvádí Ludvík David: „*Soud je (..) implicitně povinen provést relevantní důkazy, jestliže jeho existence, potřeba a proveditelnost vplynuly z tvrzení stran (bez důkazního návrhu) či z jiných skutečností zjištěných nebo vyšších najevo v průběhu řízení a vždy zahrnutelných do „obsahu spisu“, jak zákon uvádí (průběžně soudem hodnocené výsledky dokazování, okolnosti patrné z nejrůznějších podání, resp. z jiných písemností založených ve spise). Jde o to, aby ve sporném řízení nevyvíjel soud důkazní iniciativu neopřenu o průběžné výsledky řízení a nesímal tak procesní odpovědnost z účastníka.*“²³¹ Toto vymezení ovšem není pro svou vágnost ve snaze zachovat rovnost účastníků, kteří mají být primárně zatíženi důkazní povinností, příliš nápomocné. Bude-li soud chtít, důvod pro vyhledání dalšího důkazu ve spisu téměř vždy objeví. Karel Svoboda navrhuje problém řešit tím, že soud nebude v dané věci vázán striktním zněním zákona, ale bude se řídit nadřazeným principem nestranného rozhodnutí věci.²³² To je sice určitým možným řešením, ale je otázka, zda ve vztahu k soudu jako orgánu veřejné moci povinného postupovat dle zákona jde o řešení dostatečné. Tato problematika je kontroverzní zejména proto, že souvisí již se samotnou koncepcí civilního procesu (koncepte liberální – koncepte sociální) a jednoduše řečeno s otázkou, co vlastně od soudu v civilním procesu očekáváme. Odpovíme-li, že očekáváme rozhodování, při němž bude důkazní aktivita váznout striktně pouze na účastnících, pak musíme připustit, že určitá část rozhodnutí bude vycházet ze skutkového stavu, který nebude v jisté míře odrážet realitu. Pakliže ale na položenou otázku odpovíme opačně, totiž že naším zájmem jsou „objektivně“ spravedlivá rozhodnutí vycházející z řádně zjištěného

²³¹ DAVID, Ludvík. Komentář k ustanovení § 120 OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ. Podobně vágní jsou i některá vyjádření k předmětné problematice obsažená v judikatuře Nejvyššího soudu, srov. např.

²³² SVOBODA, Karel: *Dokazování*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2009, 392 s., strana 69

skutkového stavu, či alespoň snaha určitým způsobem se k tomuto cíli blížit, nelze než soudu ponechat určitý prostor i pro vyhledávání důkazů jiných než účastníky navržených.²³³ Obě zde zmíněné varianty jsou jistě extrémní a snaha o jejich naprosté naplnění by musela být rovněž extrémní, proto se v podmínkách svobodné společnosti lze pohybovat pouze na škále mezi nimi. Recentní judikatura Nejvyššího soudu nepochybně v tomto směru vychází ze sociálního pojetí civilního procesu, když k možnosti provádění účastníky nenavržených důkazů uvádí, že je možné jen tehdy, když: „z obsahu spisu (z výsledků dosavadního řízení) vyplynula existence určitého - účastníky nenavrženého - důkazu, jehož provedení se jeví potřebným k řádnému (správnému a úplnému) objasnění skutkového základu sporu.“²³⁴ Striktní hranicí je ovšem stav, kdy by soud ze své vůle začal po dalších důkazech pátrat.²³⁵

Je proto důležité, aby účastník měl vždy možnost se vyjádřit i k důkazům, které do řízení vnesl sám soud. Zajištění tohoto práva je pak jednou z hlavních pojistek proti tomu, aby soud svévolným postupem narušil rovnost mezi účastníky.

Shora uvedené lze vztáhnout i na samotné provádění důkazů. Ustanovení § 122 odst. 1 OSŘ svěřuje provádění dokazování soudu. Karel Svoboda v této souvislosti upozorňuje, že způsob, kterým se dokazování vede, může zcela zásadním způsobem ovlivnit důkazní kvalitu získaných informací. I v tomto ohledu tedy lze spatřovat riziko narušení rovnosti

²³³ Tak Nejvyšší soud konstatoval např. v usnesení ze dne 30. 6. 2004, sp. zn. 29 Odo 377/2002 následující: „Má-li rozhodnutí soudu odpovídat hmotnému právu, pak soud musí mít možnost zjistit i ty skutečnosti rozhodné podle hmotného práva, k jejichž prokázání účastníci nenavrhl všechny potřebné důkazy, které jsou pro soud snadno dosažitelné a vyplývají z obsahu spisu.“ Ani tento výklad není nicméně uspokojivý, jednak se v něm objevuje vágní termín snadné dosažitelnosti, jednak je vůbec otázka, zda to má být zrovna ona snadná dosažitelnost, na níž by mělo v posledku záviset, zda soudní rozhodnutí bude „odpovídat hmotnému právu.“

²³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 26 Cdo 4635/2010

²³⁵ *ibidem*

mezi účastníky.²³⁶ Toto riziko není umenšováno tím, že OSŘ obsahuje úpravu provádění určitých typů důkazních prostředků, protože jde o úpravu obecnou a rámcovou (jiná ani být nemůže), která si v žádném případě nemůže klást za cíl jakkoli normovat aktivitu, jíž má soud v tom kterém případě vynaložit.

²³⁶ SVOBODA, Karel: *Dokazování*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2009, 392 s., strana 76 – 78

4. Právo na projednání věci v přiměřeném čase

Účelem zásady rychlosti řízení upravené v Úmluvě jako *právo na projednání věci v přiměřeném čase*, je minimalizace zátěže, kterou řízení představuje jak pro účastníky, tak pro stát. V případě účastníků jde především o relativní právní nejistotu ohledně výsledku jejich sporu, ale také o náklady, které s sebou protahující se řízení přinášejí všem zúčastněným včetně státu, v jeho případě sekundárně i o eventuální náklady na odškodnění újmy způsobené průtahy. Proto je třeba trvat na tom, aby se účastníkům soudních řízení dostalo spravedlnosti co možná nejdříve. Tento požadavek bývá často formulován okřídleným „*justice delayed, justice denied*“, tedy že opožděná spravedlnost je spravedlností odepřenou. V tomto postulátu se ovšem zrcadlí i další nepříznivý důsledek, který s sebou dlouhou dobu se táhnoucí řízení nesou zvláště tehdy, jedná-li se o systémový jev, a sice pokles důvěry ve spravedlnost a právní stát.²³⁷ Takový následek přitom může být výrazně závažnější než náklady na případná odškodnění. Naléhavost tohoto požadavku je zřejmá i z toho, že stížnosti na příliš dlouhé řízení jsou vůbec nejčastější námitkou, se kterou stěžovatelé konfrontovali Evropský soud pro lidská práva.²³⁸ V této kapitole proto bude pojednáno, jak k této zásadě štrasburský soud přistupuje.

²³⁷ Podobně RAINEY, Bernadette; WICKS, Elizabeth; OVEY, Claire: *The European Convention on Human Rights*, 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 654 s. , strana 273

²³⁸ KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. in: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 698

4.1. Právo na projednání věci v přiměřeném čase v Úmluvě

Úmluva zajišťuje pro všechny účastníky řízení právo na rozhodnutí v přiměřené době. Tento požadavek se přirozeně týká jak řízení civilních, tak i trestních, stejně jako je tomu u ostatních komponentů práva na spravedlivý proces. Proto i zde je možné s přihlédnutím k určitým specifikům, které s sebou přináší trestní soudnictví, vyjít ze štrasburské judikatury týkající se obou typů řízení.

4.1.1. Pojem přiměřené doby řízení

Není překvapivé, že judikatura ESLP nestanoví přesnou mez délky řízení, kterou je ještě možno považovat za přiměřenou. Takové stanovení není zkrátka možné abstraktním způsobem učinit, tím spíše ne na úrovni štrasburského soudu, který řeší případy ze všech 47 členských států Rady Evropy. Z toho důvodu byla stanovena obecnější hlediska, jejichž prizmatem je nutno každé řízení posuzovat zvlášť. V rozsudku ve věci *König proti Německu*²³⁹ uvedl ESLP, že každé řízení je třeba posuzovat s ohledem na jeho konkrétní specifika.²⁴⁰

Aby bylo vůbec možno délku řízení posuzovat, je nezbytné nejdříve stanovit, kdy řízení začíná a kdy končí. Právě v případě civilních řízení je situace nejjednoznačnější. Řízení začíná podáním žaloby a končí zásadně nabytím právní moci konečného rozhodnutí, ale může do ní spadat i doba výkonu rozhodnutí.²⁴¹

Hledisek, jež ESLP aplikuje při posuzování délky řízení, je pět. V rozsudcích se pravidelně opakují, využít je možno již citovaný rozsudek *König proti Německu*, kde je vypočtena složitost daného případu, přístup soudních a správních orgánů a jednání

²³⁹ *König proti Německu*, rozsudek ze dne 28. 6. 1978, stížnost č. 6232/73

²⁴⁰ Odstavec 99 citovaného rozsudku.

²⁴¹ *Hornsby proti Řecku*, rozsudek ze dne 19. 3. 1997, stížnost č. 18357/91, odstavec 40

samotného účastníka. Nejde o taxativní výčet; v rozsudku *Sürmeli proti Německu*²⁴² se k nim také řadí význam předmětu řízení pro účastníka (co je pro něj „v sázce“). Doktrína²⁴³ pak dodává ještě páté hledisko: počet soudních instancí, které ve věci rozhodovaly.

Rychlost řízení ovšem není vše. Primárním úkolem soudního řízení není jeho co nejrychlejší dovedení do cíle, jistě ne tam, kde by došlo ke kolizi se zájmem na řádném výkonu spravedlnosti. Tento zájem má přednost před zájmem na rychlém skončení věci.²⁴⁴

4.1.2. Kritéria posuzování přiměřené doby řízení

4.1.2.1. *Složitost věci*

Komplikace v řízení, jež důvodně prodlouží jeho dobu, mohou plynout z celé řady důvodů. Jednat se může o složitost skutkového stavu nebo řešené právní problematiky. Pokud Kmec²⁴⁵ uvádí mezi těmito důvody i procesní složitost, jedná se o označení nepřesné. Stát nemůže omluvit délku řízení složitostí procesní úpravy, kterou sám svou legislativní činností vytvořil. Z rozsudků, které Kmec na příslušném místě cituje, je však zřejmé, že se jedná o případy, kdy procesní komplikace zapříčinila aktivita účastníků. Uvedený názor ostatně potvrzuje i náhled ESLP vyjádřený v rozsudku *König proti Německu*, že „tam, kde tyto snahy [o co nejširší míru zachování subjektivních práv účastníků, kvůli nimž řízení projde celou řadou instancí] vyústí v procedurální bludiště, je na

²⁴² *Sürmeli proti Německu*, rozsudek ze dne 8. 6. 2006, stížnost č. 75529/01, odstavec 128

²⁴³ MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s., strana 299, KMEC, op. cit. strana 702

²⁴⁴ *Boddaert proti Belgii*, rozsudek ze dne 12. 10. 1992, stížnost č. 12919/87, odstavec 39

²⁴⁵ KMEC, op. cit. strana 706

*členském státu, aby z toho vyvodil důsledky a případně procesní systém zjednodušil.*²⁴⁶ Proto lze podle mého názoru přihlídnout jen k těm případům, v nichž existuje právní složitost objektivní povahy. Harris mezi takové typické případy složitosti věci řadí objem důkazů, počet účastníků, potřebu znaleckého zkoumání, důkazy ze zahraničí aj,²⁴⁷ což jsou právě tyto objektivně existující elementy, které řízení protahují.

4.1.2.2. *Jednání účastníků řízení*

Účastníkům řízení nelze bránit v tom, aby využívali všech procesních práv, která jsou jim právní úpravou poskytována. Takový postup účastníků, který může být koneckonců i zcela účelový jako součást procesní taktiky, zpravidla vede k prodloužení řízení. Za takto způsobené průtahy stát ovšem nemůže nést zodpovědnost. V již citovaném rozsudku *König proti Německu* ESLP uznal argument vlády, podle něhož byly průtahy v řízení způsobeny částečně jednáním samotného stěžovatele, který často měnil své právní zástupce, nabízel nové důkazy po slyšení svědků, které bylo proto nutno vyslechnout znovu atd.²⁴⁸ I v takovém případě se ale zohledňuje doba, kdy k takovému jednání účastníka dojde; je-li již tehdy řízení stíženo průtahy, nebude takový argument státu mnoho platný.

4.1.2.3. *Přístup soudních a správních orgánů*

Pod tímto hlediskem se neskřívá jen situace, kdy soudce ponechá spis delší dobu bez úkonu a zapříčiní tak průtah, ale i situace složitější. Ocitne-li se například soudní

²⁴⁶ Odstavec 99 citovaného rozsudku.

²⁴⁷ HARRIS op. cit. strana 441

²⁴⁸ Odstavec 103 citovaného rozsudku.

soustava určitého státu nebo její specifická část pod tlakem zvýšeného nápadu, rozlišuje ESLP, zda jde o dlouhotrvající problém, nebo o náhle a z objektivních příčin vzniklou situaci, která přirozeně odezní. Jedná-li se o posléze uvedenou situaci, indikoval ESLP pochopení pro určité průtahy, zvláště pokud státy prokázaly, že proti vzniklé situaci provedly protiopatření způsobilá systému vrátit rovnováhu (např. jmenování nových soudců).²⁴⁹ Naopak, dospěla-li situace již do stadia systémového problému, byl ESLP striktní. Známý je případ Itálie, z níž proudily do Štrasburku řady (důvodných) stížností na průtahy, což nakonec ESLP vedlo ve věci *Bottazzi proti Itálii*²⁵⁰ ke konstatování, že „Skutečnost, jak často je v těchto případech shledáno porušení [práva na spravedlivý proces z důvodu délky řízení, pozn. aut.] ukazuje, že zde nemůže jít jen o jednotlivé incidenty. Počet těchto porušení ukazuje na pokračující problém, který dosud nebyl vyřešen a proti kterému nemají účastníci řízení před domácími soudy žádný prostředek nápravy.“²⁵¹ Z toho důvodu již jen krátce přezkoumal skutkovou stránku stížnosti a s odkazem na situaci v Itálii shledal porušení práva na spravedlivý proces.

4.1.2.4. Co je pro účastníka v sázce

Při posuzování této otázky je nutno uplatnit jak objektivní tak subjektivní hledisko. Objektivně lze vymezit některá řízení, která jsou pro účastníky typově závažnější, Harris s citací příslušné judikatury jmenuje věci pracovněprávní, statusové, péče o děti, vzdělání, zdraví, dobré pověsti, věcných práv k nemovitým věcem, obchodní a náhrady újmy způsobené nehodami v dopravě.²⁵² Takový katalog bude nicméně vždy poněkud

²⁴⁹ *Buchholz proti Německu*, rozsudek ze dne 6. 5. 1981, stížnost č. 7759/77

²⁵⁰ *Bottazzi proti Itálii*, rozsudek ze dne 28. 7. 1999, stížnost č. 34884/97

²⁵¹ Odstavec 22 citovaného rozsudku.

²⁵² HARRIS, op. cit. strana 442

arbitrární, protože každý konkrétní případ může pro účastníky být velice závažný, byť do daného seznamu nespadá. Alespoň částečně se tento problém může odstranit subjektivním hlediskem, které se soustředí na specifickou situaci účastníků. Takovými situacemi jsou podle Kmece například ty, v nichž to odůvodňuje věk nebo zdravotní stav účastníků.²⁵³

4.1.2.5. *Počet soudních instancí*

Ve věci *Süssmann proti Německu* vyjádřil ESLP povinnost členských států „organizovat svůj justiční systém takovým způsobem, aby soudy byly schopny dostát požadavkům článku 6 Úmluvy včetně povinnosti projednat věci v přiměřené době.“²⁵⁴ Tato povinnost se tedy vztahuje i na ta řízení, v nichž rozhodují i nadřízené instance, případně ústavní soudy.²⁵⁵ Z toho důvodu je zásadně podstatná délka celého řízení včetně doby, kdy byl spor projednáván nadřízenými instancemi.²⁵⁶ Průtah na jednom stupni soudní soustavy pak může vyvážit o to rychlejší vyřízení věci nadřízeným soudem.

4.1.3. Možná opatření ze strany států

Pokud ve vnitrostátních soudních řízeních dochází k průtahům, ať už jde o situaci náhlou a nepředvídatelnou, nebo o systémový problém, je z judikatury ESLP patrné, že

²⁵³ KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. in: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 717.

²⁵⁴ *Süssmann proti Německu*, rozsudek ze dne 16. 9. 1996, stížnost č. 20024/92, odstavec 55, překlad aut.

²⁵⁵ Byť na ústavní soudy se pohlíží poněkud jiným pohledem. V citovaném rozsudku *Süssmann proti Německu* se v odstavci 56 uvádí, že ústavní soudy jsou pro svou roli strážců ústavnosti oprávněni brát v úvahu i jiná hlediska než jen chronologii, kdy mu případy napadly (např. závažnost věci z hlediska politického či společenského).

²⁵⁶ *Obasa proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 1. 1993, stížnost č. 50034/99, odstavec 36

podniká-li stát opatření způsobilá vzniklou situací odstranit, může to mít vliv jak na samotné shledání porušení článku 6 Úmluvy, tak případně i na výši přiznaného spravedlivého zadostiučinění.²⁵⁷ Jaké opatření má být zvoleno, již bude záviset na povaze problému; rozhodující je, aby šlo o opatření způsobilé potíže odstranit. V konkrétní situaci to může znamenat navýšení počtu soudců, zjednodušení procesní úpravy, nebo paradoxně i snížení počtu dostupných opravných prostředků, neboť rozhodující je najít přijatelný kompromis mezi rychlostí řízení a požadavky spravedlivého procesu.

Molek pak rozlišuje uplatnění prostředků preventivních (spočívajících v přijetí opatření, která zabrání vzniku průtahů) a kompenzačních, která odčítají již nastalé průtahy.²⁵⁸

4.2. Právo na projednání věci v přiměřené době v české úpravě

Ačkoli je zásada rychlosti řízení formulována jinak na úrovni Úmluvy (rozhodnutí v přiměřené době) a jinak na úrovni Listiny (bez zbytečných průtahů), její účel je stejný. Probíhající soudní řízení znamená pro jeho účastníky zátěž z mnoha důvodů, mezi nimi i pro právní nejistotu, kterou vyvolává. Proto je třeba trvat na tom, aby se účastníkům soudních řízení dostalo spravedlnosti co možná nejdříve.

4.2.1. Východiska vnitrostátní úpravy práva na řízení bez zbytečných průtahů

Tuzemská úprava zakotvující právo na projednání věci v přiměřeném čase má svůj základ v čl. 38 odst. 2 Listiny, který mj. stanoví, že „každý má právo na projednání věci bez zbytečných průtahů.“ Úmluva naproti tomu obsahuje právo na projednání věci „v přiměřené

²⁵⁷ *Buchholz proti Německu*, odstavec 63

²⁵⁸ MOLEK, Pavel. op. cit. str. 309

lhůtě.“ Z toho je zřejmé, že Úmluva cílí zejména na skončení celého řízení v přiměřené době, kdežto Listina klade důraz spíše na to, aby mezi jednotlivými procesními úkony nenastávaly (nedůvodné) průtahy. Nejedná se tedy o totéž, ale spíše o dvě cesty, které by (ideálně) měly vést ke stejnému cíli, tj. včasné spravedlnosti, neboť je to koneckonců rozhodnutí, tedy vyřešení sporu o právo, které účastníci od justice očekávají (a ne řetězení, byť jakkoli rychlé, procesních úkonů soudu). Textaci příslušného ustanovení Úmluvy lze proto hodnotit jako zdařilejší, protože i řízení, v němž nenastávají průtahy, nemusí skončit v přiměřené lhůtě.²⁵⁹ To ostatně vyplývá i z hledisek zmíněných v judikatuře ESLP, jež jsou uvedena výše, v němž průtahy jsou jen jedním z nich. Rozdíl mezi Úmluvou a Listinou není možno podceňovat ani z toho důvodu, že se promítá i do tuzemské podústavní úpravy, která také směřuje spíše k odstraňování průtahů a nikoli skončení věci v určité době. Baňouch se domnívá, že jiná textace má svůj původ v „obavách, že náš právní řád bude tihnout k prodlužování řízení.“²⁶⁰ Český zákonodárce ovšem reagoval na tlak štrasburské judikatury a hlediska, která jsou aplikována ESLP zakotvil do úpravy odškodňování způsobených průtahů, tedy do prostředku kompenzačního, ačkoliv by možná bylo vhodné, aby byla obsažena i v prostředcích preventivních. Tradiční dělení na prostředky kompenzační a preventivní ovšem není jediné možné. Prostředky proti průtahům v řízení lze dělit také na ty, které jsou aktivovány samovolně, respektive bez nutného aktivního zapojení účastníků předmětných řízení, a na ty, u nichž je jejich spuštění v rukou účastníků. Právě toto dělení bude použito v této práci.

²⁵⁹ V kontextu judikatury ESLP jakoby Listina zohledňovala jen jedno kritérium, tj. přístup justičních orgánů k věci.

²⁶⁰ BAŇOUC, Hynek. Komentář k článku 38 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš; POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 795, bod 24.

4.2.2. Prostředky působící na soud, jež nejsou v dispozici účastníků

4.2.2.1. *Pravidla zakotvená v OSŘ*

Již v § 6 stanoví OSŘ, že soud má povinnost v řízení postupovat tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná. Povaha tohoto ustanovení je determinována tím, že se neváže na žádnou konkrétní procesní situaci, ale spíše ukládá soudu, aby obecně postupoval efektivně, hospodárně a rychle.²⁶¹ Z těchto maxim pak ale vycházejí konkrétní procesní povinnosti a instituty, jež by tyto zásady měly zhmotňovat a významu toto ustanovení nabývá při hodnocení konkrétního řízení v řízení o opravných prostředcích nebo eventuální ústavní stížnosti (byť pouze ve spojení s tvrzeným porušením norem ústavního práva²⁶²).

Bezprostřední dopad do procesního postupu soudu má pravidlo obsažené v § 101 odst. 2 OSŘ, podle něhož soud pokračuje v řízení, i když jsou účastníci nečinní. Vyjadřuje se tu povinnost soudu dovést řízení k rozhodnutí i bez aktivity účastníků, leda nastane některá ze zákonem stanovených povinností, která v pokračování řízení bude bránit.

Důležitá jsou v tomto směru i ustanovení o přerušení řízení obsažená v § 109 až § 111. Jde v podstatě o výjimku z povinnosti soudu z úřední povinnosti pokračovat v řízení. V tomto smyslu je také nutné podmínky pro přerušení řízení vykládat, tj. restriktivně. Soud by měl vždy vyvíjet snahu, aby důvody pro přerušení co nejdříve odpadly a řízení mohlo pokračovat. To je vyjádřeno v § 111 odst. 2 OSŘ. Pokud se soud rozhodne řízení

²⁶¹ JIRSA, Jaromír. Komentář k § 6 občanského soudního řádu. In: JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 515 s., strana 38

²⁶² Srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 7. 2012, sp. zn. II. ÚS 1254/12

pro některý z důvodů přerušit, musí o tom rozhodnout, jinak v řízení vzniknou průtahy.²⁶³

Prostředkem sloužícím k rozhodnutí bez zbytečných průtahů je koneckonců i povinnost soudů zakotvená v § 114a odst. 1 OSŘ, a sice připravit jednání tak, aby bylo možno zpravidla věc rozhodnout při jediném jednání. Promítá se zde i hledisko hospodárnosti, což je důsledkem toho, že hospodárnost a přiměřená rychlost by měly kráčet ruku v ruce. Každé odročení řízení protahuje a zvyšuje jeho náklady.

Uvedená ustanovení jsou z těch, která zakotvují, respektive provádějí zásadu rychlosti řízení v nalézacím řízení, nejdůležitější, avšak nikoli jediná. Důraz na rychlost projednání věci by se měl řízením táhnout jako pomyslná červená nit (na druhou stranu by ale rychlost neměla nikdy dostat přednost před spravedlností). Proto soud musí mít na paměti rychlost i při užívání jiných procesních institutů.

Specifickým případem v tomto smyslu jsou předběžná opatření. Příslušná ustanovení (§ 74 a násl. a § 102 OSŘ²⁶⁴) zde neobsahují pouhý „apel“ na rychlost rozhodnutí, ale explicitně stanoví lhůtu, v níž musí být o předběžném opatření rozhodnuto. Tento imperativ je odůvodněn povahou předběžného opatření, jehož účelem je dočasná úprava poměrů účastníků nebo zajištění možnosti eventuálního výkonu rozhodnutí (§

²⁶³ JIRSA, Jaromír. Komentář k § 109 občanského soudního řádu. In: JIRSA, Jaromír; DOLEŽAL, Marek; VANČUROVÁ, Kateřina a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 601 s., strana 182

²⁶⁴ Kromě nich jsou předběžná opatření upravena i v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a to konkrétně v § 400 a násl. (ochrana proti domácímu násilí) a § 452 a násl. (předběžná úprava poměrů dítěte). Tato předběžná opatření obsahují stanovení ještě přísnějších lhůt: Podle § 404 ZŘS rozhodne soud o návrhu na předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí do 48 hodin od jeho podání a dle § 456 ZŘS rozhodne soud o předběžné úpravě poměrů dítěte do 24 hodin od podání návrhu.

74 OSŘ).²⁶⁵ Podle § 75c odst. 2 OSŘ rozhodne o návrhu na vydání předběžného opatření předseda senátu bezodkladně. Jen není-li tu nebezpečí z prodlení, může o návrhu být rozhodnuto až do sedmi dnů od jeho podání. Takové rychlosti rozhodnutí musí být příslušným způsobem i upraven proces jeho vydání. Proto se vady návrhu na vydání předběžného opatření neodstraňují, ale návrh se rovnou odmítá (§ 75a OSŘ), rozhoduje se bez slyšení účastníků (§ 75c odst. 3 OSŘ) a okolnosti odůvodňující uložení povinnosti předběžným opatřením musejí být alespoň osvědčeny, nikoli prokázány (§ 75c odst. 1 OSŘ).

Na rychlost vedení řízení pak působí také pravidla tzv. koncentrace. Koncentrací je „procesní bariéra, která účastníkům civilního sporu i soudu až na výjimky stanovené zákonem znemožňuje do řízení vnášet skutková tvrzení a důkazní prostředky, které mohou ovlivnit rozhodnutí ve věci samé, a to od určitého okamžiku během řízení.“²⁶⁶ Jelikož po nastolení koncentrace již nemohou účastníci tvrdit žádné další skutečnosti, ani nové navrhopat provedení dalších důkazních prostředků, dojde k urychlení řízení. Klíčovými parametry je časové stanovení nástupu koncentračního bodu a možnost prolomení koncentrace.

Pokud jde o časové stanovení koncentrace, obsahuje OSŘ celkem tři koncentrační body, a sice skončení přípravného jednání (§ 114c odst. 5 OSŘ; nástup koncentrace může být odložen z důležitých důvodů nejdéle o 30 dnů po skončení přípravného jednání dle § 114c odst. 4), dále pokud se nekonalo přípravné jednání, je jím skončení prvního jednání ve věci (§ 118b odst. 1 OSŘ) a nejzazším koncentračním bodem je vyhlášení rozhodnutí

²⁶⁵ Srovnej SALAČ, Josef. Předběžná opatření. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 320 – 321.

²⁶⁶ SVOBODA, Karel. Řízení před soudem prvního stupně. In: SVOBODA, Karel; ŠÍNOVÁ, Renáta; HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 458 s., strana 234

soudem prvního stupně (§ 119a odst. 1 OSŘ). Prvé dva jsou provedením tzv. zákonné koncentrace, třetí bod je výrazem systému tzv. neúplné apelace.²⁶⁷

Koncentrační body zákonné koncentrace jsou vůči sobě subsidiární, tj. nastane-li koncentrace skončením přípravného jednání, neuplatní se koncentrační bod časově vzdálenější. Současně všechny tyto koncentrační body nastávají přímo *ex lege*, OSŘ neupravuje žádnou koncentraci, kterou by mohl svým rozhodnutím navodit soud.²⁶⁸

Nepochybným přínosem koncentrací je vytvoření silného tlaku na účastníky, aby tzv. vyložili karty na stůl co nejdříve a neponechávali vylíčení rozhodujících skutečností (a navržení důkazů k jejich prokázání) z různých procesně-taktických důvodů na pozdější dobu, kdy by takový postup zapříčinil prodloužení řízení. Na druhou stranu nelze přehlédnout, že koncentrace řízení formalizují a že s jejich uplatňováním je spojena i řada praktických potíží.²⁶⁹ Jen částečně na tuto problematiku reaguje úprava umožňující přihlídnout k novým tvrzením a důkazům i přes nastalou koncentraci (§ 118b odst. 1 OSŘ, respektive § 119a odst. 1 ve spojení s § 205a OSŘ).

Problematika koncentrace řízení je komplexní a nepochybně si zaslouží samostatného pojednání, které jí ovšem v této práci kvůli nedostatku prostoru nelze poskytnout.

²⁶⁷ Srov. JIRSA, Jaromír. Komentář k § 119 občanského soudního řádu. In: JIRSA, Jaromír; DOLEŽAL, Marek; VANČUROVÁ, Kateřina a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 601 s., strana 273.

²⁶⁸ Byť tomu tak nebylo vždy; ustanovení § 118c OSŘ, které bylo zrušeno tzv. souhrnnou novelou OSŘ provedenou zákonem č. 7/2009 Sb., upravovalo tzv. soudcovskou koncentraci, kterou soud mohl čelit průtahům v řízení způsobených účastníkem, který včas nevyklíčil rozhodující okolnosti, nebo k jejich prokázání nenavrl důkazy.

²⁶⁹ Svoboda zmiňuje například situaci, kdy koncentrační bod nastoupí ještě dříve než se soud i účastníci v projednávané věci a materií předložené či navržené ostatními účastníky stihnou zorientovat; pak totiž účastníci ztrácejí možnost ve věci procesně zareagovat- SVOBODA, Karel. Řízení před soudem prvního stupně. In: SVOBODA, Karel; ŠÍNOVÁ, Renáta; HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 458 s., strana 237.

Přesto lze na základě analýzy legislativního vývoje, který od zavedení koncentrací zákonem č. 30/2000 Sb., směřuje k čím dál rigidnějšímu pojetí koncentrací (tlak na dřívější nástup koncentračního bodu, odstranění soudcovské koncentrace), vyslovit jistou obavu, aby zákonodárce nedošel ve své snaze zkrátit prostřednictvím koncentrací délku řízení až příliš daleko. Zákonné koncentrace neumožňují soudu reagovat přiměřeně okolnostem každého jednotlivého případu. Vhodnější úprava koncentrací, v níž by byl ponechán například jen jeden koncentrační bod (vyhlášení rozhodnutí soudem prvního stupně) a znovuzavedení soudcovské koncentrace s vymezením dostatečně širokého prostoru pro uvážení soudce, by mohlo být krokem správným směrem. Nedochozí by k situacím, kdy se soudci snaží koncentracím předejít postupy na hraně (či za hranou) procesních předpisů, např. nepoučením účastníků o koncentraci, a přesto by neznamenal prodloužení délky řízení, jelikož by každý soudce měl možnost proti účastníkovi neplnícímu své procesní povinnosti zakročit.

K rychlosti řízení konečně přispívá i stanovení lhůt k vyhlášení a vypracování rozsudku. Tyto lhůty jsou stanoveny v § 156 odst. 2 OSŘ pro vyhlášení rozsudku (rozsudek by měl podle tohoto ustanovení být zásadně vyhlášen hned po skončení jednání, které mu předcházelo) a v § 158 odst. 4 OSŘ pro vyhotovení, respektive odeslání stejnopisu rozsudku (30 dní po vyhlášení). Obě tyto lhůty mají pořádkovou povahu, nejsou spojeny se žádnou sankcí, nicméně jejich nerespektováním se soudce vystavuje nebezpečí kárného postihu. Obě lhůty jsou dostatečně dlouhé, zejména lhůta pro odeslání rozsudku by neměla způsobovat potíže ani soudcům, kteří mají vysoký počet rozsudků. Pokud by se přesto vyskytla okolnost, která v dodržení této lhůty brání, poskytuje citované ustanovení oprávnění pro předsedy soudů, aby tuto lhůtu prodloužili, a to až o dalších 60 dní.

4.2.2.2. *Kárné řízení*

Definice kárného provinění soudce obsažená v § 87 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, podle níž je kárným proviněním „*zaviněné porušení povinností soudce, jakož i zaviněné chování nebo jednání, jímž soudce narušuje důstojnost soudcovské funkce nebo obrožuje důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů.*“; poskytuje dostatek prostoru, aby pod ní mohly být podřazeny i případy, kdy soudce porušuje své povinnosti tím, že nedostatečným postupem zapříčiňuje průtahy v řízeních, která má vést.²⁷⁰

Jde nicméně o prostředek spíše následné individuální i generální prevence směřující vůči soudcům; proti průtahům v konkrétním řízení tak nemůže bezprostředně zaúčinkovat. To je ostatně dáno i tím, že účastník řízení nemá právo kárné řízení iniciovat (není-li sám kárným navrhovatelem podle § 8 odst. 2 zákona č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců, státních zástupců a soudních exekutorů, což je ovšem jen teoretická a nepříliš praktická možnost).

²⁷⁰ Ke konstrukci skutkové podstaty kárného provinění dle citovaného ustanovení ZSS vzhledem k průtahům v řízení srovnej např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2007, sp. zn. 1 Skno 17/2006, v němž tento soud konstatuje: „*Skutková podstata kárného provinění je konstruována jinak, než je tomu např. v trestním zákoně nebo v zákoně o přestupcích. Může jím být jakékoli zaviněné jednání (opomenutí) nebo chování soudce, jímž narušuje důstojnost soudcovské funkce nebo obrožuje důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů. (...) Skutková podstata kárného provinění je totiž naplněna zaviněnými průtahy v uvedeném období byť jen v jediné věci, měly-li za následek obrožení důvěry v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů, samozřejmě za splnění i hmotné právní podmínky kárného provinění, tj. určitého stupně závažnosti (společenské nebezpečnosti). Došlo-li ve vymezeném období k zaviněným průtahům ve více věcech (...) má to pak vliv pouze na rozhodnutí o uložení kárného opatření.*“

4.2.3. Prostředky v dispozici účastníků řízení

4.2.3.1. *Tzv. hierarchická stížnost*

Institut upravený v § 164 a násl. zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích bývá nazýván hierarchickou stížností, protože jejím vyřízením jsou pověřeny orgány státní správy soudnictví od předsedů okresních soudů až po ministerstvo spravedlnosti podle toho, proti komu stížnost směřuje. Stížnost je možno podat i pro průtahy v řízení (§ 164 cit. zákona) a v takovém případě musí být vyřízena do jednoho měsíce od podání (§ 173 odst. 1 cit. zákona). Problematická je ale relativní bezzubost této stížnosti, neboť stěžovatel má právo pouze být vyrozuměn o způsobu vyřízení a opatřeních, která byla přijata (§ 173 odst. 3 cit. zák.), protože dle dikce § 174 odst. 1 cit. zák. nemá stěžovatel tvrdící existenci průtahů ani právo požádat nadřízený orgán státní správy soudnictví o přešetření způsobu vyřízení jeho stížnosti. Kvůli tomu se ostatně stala tato hierarchická stížnost předmětem kritiky ESLP.²⁷¹

4.2.3.2. *Návrh na určení lhůty k provedení úkonu*

Tento nedostatek mělo odstranit zavedení institutu návrhu na určení lhůty k provedení procesního úkonu upraveného v § 174a cit. zákona.²⁷² Návrh může podat účastník řízení, a to u soudu, u něhož podle něj k průtahům dochází (odstavec 2 cit. ustanovení); podání návrhu není navázáno na předchozí použití hierarchické stížnosti.²⁷³ Tento soud

²⁷¹ *Hartman proti České republice*, rozsudek ze dne 10. 7. 2003, stížnost č. 53341/99, bod 66 a násl.

²⁷² KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. In: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 724, bod 190.

²⁷³ Nebylo tomu tak vždy; až do účinnosti novelizačního zákona č. 7/2009 Sb. účinného od 1. 7. 2009 musel účastník řízení nejdříve vyčerpat hierarchickou stížnost, až pak mohl navrhnout stanovení lhůty

pak má dvě možnosti. Buď ve lhůtě 30 dnů od podání návrhu učiní všechny procesní úkony, u nichž navrhovatel tvrdí průtahy, nebo do 5 pracovních dnů předloží věc se svým vyjádřením svému nadřízenému soudu, resp. jinému senátu téhož soudu, jde-li o Nejvyšší soud (odstavec 3 a 4 cit. ustanovení). K meritornímu rozhodnutí má pak nadřízený soud lhůtu 20 pracovních dní (odstavec 5 cit. ustanovení).

Vzhledem k výše uvedeným kritériím, jimiž je posuzována rychlost řízení v judikatuře ESLP, jsou zaznamenáníhodná hlediska, která nadřízený soud musí uplatnit při rozhodování o návrhu, shrnutá v odstavci 8 tohoto ustanovení: složitost věci, význam předmětu řízení pro navrhovatele, postup účastníků nebo stran řízení a dosavadní postup soudu. Na základě zvážení těchto kritérií učiní nadřízený soud závěr, zda v řízení dochází k průtahům. Pokud dospěje ke kladnému rozhodnutí, určí ve svém rozhodnutí lhůtu pro provedení daného procesního úkonu; ta je pak pro příslušný soud závazná (odst. 8 cit. ustanovení).

Je zřejmé, že pozice navrhovatele je silnější než pozice stěžovatele, zejména proto, že se v případně důvodnosti návrhu domůže závazného určení lhůty k provedení určitého procesního úkonu. Ani tento prostředek se ale neseťkal²⁷⁴ s úspěchem u ESLP.²⁷⁵

k provedení procesního úkonu. K tomu viz např. usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 8. 9. 2004, č. j. Aprk 5/2004 – 8.

²⁷⁴ Pro úplnost je třeba zmínit, že ESLP v citovaných rozsudcích hodnotil, zda jmenované instituty ob stojí z hlediska existence tzv. účinného právního prostředku nápravy dle čl. 13 Úmluvy („Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmlouvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností.”).

²⁷⁵ Viz rozsudky *Vokurka proti České republice*, rozsudek ze dne 16. 10. 2007, stížnost č. 40552/02 a *Macready proti České republice*, rozsudek ze dne 22. 4. 2010, stížnost č. 4824/06

4.2.3.3. *Nábrada nemajetkové újmy podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem*

Jak plyne z důvodové zprávy k zákonu č. 160/2006 Sb.,²⁷⁶ shora citovaná judikatura ESLP, kterou byla kritizována opatření dle § 164 a § 174a ZSS, představovala přímý impuls pro zákonodárce, aby do českého právního řádu přibyl prostředek nápravy proti průtahům v řízení, který by odpovídal požadavkům Úmluvy a ESLP. Stala se jím podstatná novelizace zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, která mj. zásadně změnila ustanovení § 13, do jehož prvního odstavce přidala třetí větu („*Nestanoví-li zákon pro provedení úkonu nebo vydání rozhodnutí žádnou lhůtu, považuje se za nesprávný úřední postup rovněž porušení povinnosti učinit úkon nebo vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě.*“) s přímým odkazem na čl. 5 a 6 Úmluvy, a celé nové ustanovení § 31a nazvané „*Zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu.*“ Před zmíněnou novelizací totiž tento zákon umožňoval pouze zadostiučinění za (majetkovou) škodu, nikoli za nemajetkovou újmu a soud tak nemohl imateriální újmu způsobenou průtahy odškodnit.²⁷⁷

Podle § 31a odst. 2 cit. zákona platí, že „*Zadostiučinění se poskytne v penězích, jestliže nemajetkovou újmu nebylo možno nábradit jinak a samotné konstatování porušení práva by se nejevilo jako dostačující. Při stanovení výše přiměřeného zadostiučinění se přiblíďne k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k nemajetkové újmě došlo.*“ Z toho vyplývá, že zadostiučinění v penězích je až subsidiárním opatřením, pokud nepostačí jiné opatření.²⁷⁸ Tím může být nejen konstatování porušení práva, ale s ohledem na konkrétní typ řízení např. upravení

²⁷⁶ Sněmovní tisk 1117, IV. období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, [online] [cit. 2015-03-27] Dostupné z WWW <<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=14715&pdf=1>>

²⁷⁷ Srovnej usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 25 Cdo 159/2005.

²⁷⁸ Přesto bude finanční zadostiučinění pravidlem, jak uvádí Molek. MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s., strana 317.

výměry trestu v trestním řízení.²⁷⁹ Dále za povšimnutí stojí, že uvedené ustanovení opět obsahuje kritéria, která uplatňuje ESLP. Tato kritéria jsou vyjmenována demonstrativním výčtem (viz uvozovací slovo „zejména“) a může proto být přihlédnuto i k jiným výslovně neuvedeným hlediskům, byť lze nepochybně souhlasit s Petrem Vojtkem, že vyjmenovaná kritéria budou stěžejní.²⁸⁰

Postup účastníka, který má v úmyslu se domáhat zadostiučinění, bude podle § 14 odst. 1 cit. zákona ve spojení s § 6 odst. 1 a 2 téhož zákona začínat na Ministerstvu spravedlnosti. Na soud se bude moci takový účastník podle § 15 odst. 2 cit. zákona obrátit až tehdy, nebude-li jeho nárok do 6 měsíců od jeho uplatnění plně uspokojen.

K otázce, jak mají soudy k nárokům uplatněným na základě tohoto zákona přistoupit, se vyjádřilo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu ve svém stanovisku ze dne 13. 4. 2011, sp. zn. Cpjn 206/2010. V tomto dokumentu Nejvyšší soud používá jako východiska judikaturu ESLP a převádí její závěry na domácí poměry, přičemž si všímá v rozhodovací praxi domácích soudů jak příkladů správné aplikace ustanovení zákona č. 82/1998 Sb., tak aplikace chybné. Na podkladě takové analýzy pak činí závěry; dospěl například k názoru, podle něhož by měl být účastník, který utrpěl imateriální újmu řízením s průtahy, měl být odškodněn za každý měsíc takového řízení částkou mezi 15.000 Kč a 20.000 Kč, přičemž první dva roky řízení by měly být odškodněny částkou o polovinu nižší. Takto vypočtenou částku je pak možno dále upravovat

²⁷⁹ Podle § 125 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, je soud povinen v odůvodnění rozsudku provést zohlednění „*délky trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu, při zvažování složitosti věci, postupu orgánů činných v trestním řízení, významu řízení pro pachatele a jeho chování, kterým přispěl k průtahům v řízení.*“ Opět zde tedy vidíme kritéria vytvořená judikaturou ESLP.

²⁸⁰ VOJTEK, Petr. *Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 288 s., strana 178.

zohledněním jednotlivých kritérií obsažených v § 31a odst. 3 citovaného zákona, což jsou opět ona známá hlediska odvozená z judikatury ESLP.

4.2.3.4. Ústavní stížnost

Jelikož je právo na řízení bez průtahů zakotveno v ústavním pořádku, může se účastník řízení, jež je z tohoto důvodu nevyhovující, obrátit i na Ústavní soud, a to v rámci ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy. Ústavní soud přijal velice záhy za svůj také již zmíněný postulát ESLP, podle něhož „*je zásadně věcí státu, aby organizoval své soudnictví tak, aby principy soudnictví zakotvené v Listině a Úmluvě byly respektovány.*“²⁸¹ Přesto však byl účastník řízení, jehož jedinou vadou byly právě průtahy, neměl příliš naděje na úspěch, neboť v nálezu ze dne 12. 2. 1997, sp. zn. IV. ÚS 215/96, Ústavní soud uvedl, že „*samotná skutečnost, že bylo porušeno právo na projednání věci soudem bez zbytečných průtahů, nemůže být důvodem pro zrušení napadených rozhodnutí.*“

Kromě toho je evidentní, že náprava řízení stíženého průtahy skrze další řízení před Ústavním soudem již na první pohled nevypadá jako ta nejlepší cesta ke konečnému rozhodnutí věci. Sám Ústavní soud rozlišuje dva typy ústavních stížností „na průtahy.“ Jednak ty, které jsou podány v dosud pravomocně neskončeném řízení, u nichž vyžaduje, aby účastník nejprve bezúspěšně využil postup podle § 174a zákona o soudech a soudcích. Druhý typ tvoří případy, kdy už v řízení bylo vydáno rozhodnutí, jež nabylo

²⁸¹ Srovnej nálezy Ústavního soudu ze dne 14. 9. 1994, sp. zn. IV. ÚS 55/94. Při shledání zásahu do takového práva účastníka pak není rozhodující, zda konkrétní průtahy mají svůj původ v jurisdikční nebo správní složce konkrétního soudu nebo celého justičního mechanismu; srov. stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 17. 2. 1998, sp. zn. Pl. ÚS-st. 6/98.

právní moci. Pak je přípustnost ústavní stížnosti vázána na vyčerpání postupu podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb.²⁸²

Rovněž Ústavní soud aplikuje při svém rozhodování o ústavních stížnostech majících svůj základ v tvrzených průtazích kritéria, která vzešla z Úmluvy a judikatury ESLP.²⁸³

4.2.3.5. *Rychlost řízení v České republice pohledem statistiky*

K dotvoření plastického obrazu o rychlosti řízení v České republice je možno vyjít z hodnocení zpracovaného Evropskou komisí pro efektivitu justice. Podle dat za rok 2012,²⁸⁴ která se týkají jen civilních sporných řízení, napadlo v tomto roce na 100.000 obyvatel v České republice 3.455 věcí, 3.415 jich v tomto roce bylo vyřízeno. Česká republika se tak nachází zhruba ve třetí třetině žebříčku podle počtu nově napadlých věcí na 100.000 obyvatel v rámci států Rady Evropy. Nejméně věcí na daný počet obyvatel za sledovaný rok napadlo ve Finsku (190, vyřízeno bylo 160), nejvíce v Řecku (5.834, vyřízených 3.365).

Podle grafu vydaného Ministerstvem spravedlnosti České republiky za rok 2013,²⁸⁵ činila průměrná délka civilního řízení v České republice 398 dní. Podle zveřejněných dat nicméně panují velké rozdíly v rychlosti řízení mezi jednotlivými soudy. Ve sledovaném období byl pomyslným premiantem Okresní soud v Náchodě, u něhož průměrná délka

²⁸² Viz usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. I. ÚS 2878/11.

²⁸³ Srovnej například nálezy Ústavního soudu ze dne 3. 8. 2004, sp. zn. 332/04 před citovanou novelou zákona č. 82/1998 Sb. a např. nálezy ze dne 13. 5. 2010, sp. zn. III. ÚS 2979/09 po této novele.

²⁸⁴ BORZOVÁ, Ivana. Evropské justiční systémy (vydání 2014 – údaje za rok 2012). Soudce, roč. 2015, č. 2, str. 2 – 8.

²⁸⁵ POKORNÝ, Jakub. Česká justice zpomaluje. Žebříček nejhorších soudů vede Ústí. *iDnes.cz* [online]. [cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <http://zpravy.idnes.cz/soudy-mezirocne-zpomalily-nejhorsiji-usti-fz1-/domaci.aspx?c=A140821_120018_domaci_jp>

civilního řízení činila 122 dnů. Naopak u nejhoršího Okresního soudu v Ústí nad Labem šlo naopak o 876 dní.

Dle publikace Evropské komise nazvané *The 2014 EU Justice Scoreboard*²⁸⁶ se Česká republika, pokud jde o délku řízení v občanskoprávních a obchodněprávních věcech umístila celkově na čtvrtém místě mezi státy EU.²⁸⁷ Mezi lety 2012 a 2014 nicméně i dle této statistiky došlo k prodloužení průměrné délky těchto řízení v České republice zhruba o 35 dní.

Pokud jde o poměr občanskoprávních a obchodněprávních věcí soudům napadlých a prvostupňově vyřízených, umístila se Česká republika podle statistiky Evropské komise těsně za polovinou žebříčku s poměrem zhruba 98 %.

Na základě těchto objektivních statistik je možno jednoznačně konstatovat, že často opakovaná kritika údajné pomalosti české justice není na místě; jedná se spíše o zafixované klišé, které je vůči justici zneužíváno.²⁸⁸ To v žádném případě neznamená, že i v otázce rychlosti nemá česká justice co zlepšovat, zejména délka řízení u některých soudů je naprosto neakceptovatelná. Na druhou stranu je nutno přiznat, že se dnes již nejedná o problém systémový, ale o jednotlivé případy, které mají svůj původ a svůj historický vývoj a na něž je nutno nalézt specifické, konkrétní řešení. Obecně je možno konstatovat, že se délka civilního sporného řízení v České republice nevymyká standardům zavedeným v rámci Evropské unie.

²⁸⁶ The 2014 EU Justice Scoreboard. [online] [cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2014_en.pdf>

²⁸⁷ Zde nutno podotknout, že Evropská komise nedostala příslušná data od Belgie, Bulharska, Irska, Nizozemí a Spojeného království.

²⁸⁸ Bohužel se tak děje nikoli jen ze strany laiků, u kterých je neinformovanost o aktuálním stavu dané problematiky snad ještě omluvitelná, ale i ze strany určité části politické reprezentace, u níž jde buď o neznalost již trestuhodnou, nebo o populistické zneužití zažitých názorů veřejnosti.

5. Právo na právní pomoc

Právem na právní pomoc lze v nejširším slova smyslu rozumět právo právního profesionála na pomoc v řízení před orgánem veřejné moci a v některých případech již před jeho zahájením. Jako podstatný prvek právní pomoci bývá uváděna nezávislost takového profesionála na orgánu, který řízení vede.²⁸⁹ Při bližším pohledu na toto právo lze odlišit dvě jeho formy: obecnou, která spočívá v právu kohokoli být v řízení zastoupen právním profesionálem, a kvalifikovanou, která přísluší pouze těm účastníkům, kteří splní stanovené podmínky, a jež se vyznačuje buď sníženými náklady, nebo celkovou bezplatností; tato kvalifikovaná forma bývá nazývána právní pomocí osobám v nevýhodě.²⁹⁰ Samostatnou kapitolou pak je povinnost zastoupení právním zástupcem stanovená právními předpisy pro některé typy či fáze řízení, typicky pro řízení o mimořádných opravných prostředcích. I v jejím případě lze sice argumentovat, že v zásadě jde o pomoc právu neznalým účastníkům ve zpravidla složitých řízeních, nicméně nelze odhlédnout od skutečnosti, že jde také o určitý filtrační nástroj sloužící ke snížení resp. selekci nápadu nejvyšších soudů,²⁹¹ a striktně vzato o překážku v přístupu k soudu, jíž je nakonec nutno v odůvodněných případech odstraňovat.²⁹²

²⁸⁹ BAŇOUC, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny základních práv a svobod. In WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., str. 776, bod 17

²⁹⁰ MACKOVÁ, Alena: *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. Praha: C. H. Beck, 2001, 255 s., str. 10

²⁹¹ Tak kupříkladu předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský v rozhovoru pro časopis *Soudce* zcela otevřeně připustil, že při stanovení povinnosti právního zastoupení v řízení před Ústavním soudem bylo kalkulováno s tím, že advokáti jako profesionálové „odradí“ ty, kdo by snad měli v úmyslu podat zjevně bezúspěšnou ústavní stížnost. V této filtrační funkci však advokáti zcela selhali HAVLÍČEK, Karel; KOVÁŘOVÁ, Daniela. O dělových ranách soudcokratic. Rozhovor s předsedou Ústavního soudu JUDr. Pavlem Rychetským. *Soudce*. 2014, č. 9, strana 24

²⁹² Ke kritice povinného zastoupení advokátem v řízeních před českými soudy srovnej i MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s., strana 131

Právo na právní pomoc jako součást širšího práva na spravedlivý proces se dotýká všech shora zmíněných aspektů, nicméně není jejich prostým „součtem.“

5.1. Právo na právní pomoc v Úmluvě

Judikatura ESLP pojímá právo na právní pomoc jako jeden z předpokladů zajištění efektivního přístupu k soudu. Jde o jeden z projevů v jeho rozhodovací praxi často zmiňovaného postulátu, podle něhož Úmluva chrání nikoli teoretická či iluzorní práva, ale práva, která jsou reálná a účinná. V některých situacích může dojít k tomu, že potenciální účastník řízení má zajištěné právo podat návrh či žalobu, nicméně situace, v níž se nachází, z různých důvodů znamená, že bez pomoci právního profesionála toto své právo nemůže účinně využít. Tak tomu bylo podle ESLP ve věci *Golder proti Spojenému království*.²⁹³ Stěžovatelem byl vězeň, který byl obviněn dozorcem, že se podílel na vzpouře, kvůli čemuž nebyl podle svého názoru předčasně propuštěn na svobodu, ačkoli se prokázalo, že se vzpoury nezúčastnil. Měl proto v úmyslu podat na dozorce, který jej křivě obvinil, žalobu. Požádal tedy ministerstvo vnitra o ustanovení advokáta k podání této žaloby, jak bylo podle tehdejšího práva nutné. Ministerstvo mu ale nevyhovělo.

Štrasburský soud poukázal na to, že stěžovatel měl zájem o spojení s advokátem za účelem podání žaloby pro pomluvu, což byl v jeho případě zcela pochopitelný krok a vzhledem k uvěznění také představoval jedinou možnost, jak zahájení řízení iniciovat. Tím, že ministerstvo v kontaktu zabránilo, znemožnilo stěžovateli podat příslušnou žalobu. „*Efektivní zabránění ve výkonu určitého práva může samo o sobě znamenat porušení takového práva*“,²⁹⁴ konstatoval soud. Konečně ESLP odkázal i na fakt, že si nelze

²⁹³ *Golder proti Spojenému království*, rozsudek z 21. 2. 1975, stížnost č. 4451/70

²⁹⁴ Odstavec 26 rozsudku.

představit dodržování garancí obsažených v článku 6 odst. 1 Úmluvy, aniž by bylo chráněno samo právo na přístup k soudu.

5.1.1. Právní pomoc jako součást práva na efektivní přístup k soudu a její podoby

Od citovaného rozsudku *Golder proti Spojenému království* je v judikatuře ESLP rozvíjeno pojetí práva na právní pomoc jako zásadní součást práva na přístup k soudu, potažmo na spravedlivý proces. Podstatného rozpracování se této zásadě dostalo ve věci *Airey proti Irsku*.²⁹⁵ Předmětem stížnosti paní Airey bylo neposkytnutí právní pomoci v řízení o soudní rozluce jejího manželství, které bylo podle tehdejšího irského práva jednou z mála možností, jak dosáhnout rozloučení manželství. Problém tkvěl v tom, že řízení o soudní rozluce bylo komplikované a věcně příslušelo až irskému vrchnímu soudu. Sama irská vláda uznala, že se nestává, aby účastníci tohoto řízení dosáhli soudní rozluky, aniž by byli zastoupeni advokáty. Paní Airey si kvůli svým skromným poměrům ovšem pomoc advokáta dovolit nemohla.

ESLP poukázal na složitost daného řízení a situaci stěžovatelky a konstatoval, že nelze reálně předpokládat, že by kdokoli v jejím postavení byl schopen takové řízení zvládnout bez právního zastoupení. Štrasburský soud uzavřel, že článek 6 odst. 1 Úmluvy neznámá, že by státy byly povinny zajistit asistenci právního profesionála v každém civilním sporu; takový závěr by setřel rozdíl mezi odstavcem 1 a 3 článku 6 Úmluvy (posléze zmíněný se vztahuje na trestní věci), ale že přesto jsou státy povinny „zajistit asistenci právního profesionála tehdy, když je průkazné, že tato asistence je nezbytná pro

²⁹⁵ *Airey proti Irsku*, rozsudek ze dne 9. 10. 1979, stížnost č. 6289/73

*zajištění přístupu k soudu, ať už v případě, že v daném řízení je právní zastoupení povinné, nebo kvůli složitosti řízení či předmětné právní otázky.*²⁹⁶

Z toho se tedy podává, že členské státy Rady Evropy jsou povinny zajistit právní pomoc v civilních věcech vždy ve dvou případech: jednak tehdy, pokud je právní zastoupení vyžadováno jako podmínka vedení řízení,²⁹⁷ jednak tehdy, je-li to odůvodněno okolnostmi případu.

5.1.2. Kritéria pro rozhodování, kdy je třeba právní pomoc poskytnout

Zatímco první zmíněná podmínka spočívající v povinném právním zastoupení je jednoznačná, druhý případ, kdy nezbytnost právní pomoci vyplývá z okolností případu, vyžaduje určité osvětlení.

ESLP poskytl určité vodítko, jak v těchto otázkách postupovat, v rozsudku ve věci *Steel and Morris proti Spojenému království*.²⁹⁸ Stěžovateli v této věci byli dva příslušníci skupiny *London Greenpeace*, kteří se v polovině 80. let zapojili do kampaně proti řetězci *McDonald's*. Ten je posléze zažaloval pro poškozování dobré pověsti a věc vyústila v poměrně složitý spor, jehož výsledkem bylo rozhodnutí, podle něhož měli stěžovatelé řetězci zaplatit vysoké částky jako odškodné. Jelikož stěžovatelé pocházeli z nízkopříjmových poměrů, požádali před zahájením řízení o poskytnutí právní pomoci z tzv. *legal aid scheme*, tedy systému právní pomoci, který se uplatňuje v Anglii. Žádaná pomoc jim ale nebyla poskytnuta s odkazem na to, že se nevztahuje na spory o dobrou pověst.

²⁹⁶ Odstavec 26 citovaného rozsudku.

²⁹⁷ Srovnej rozsudek ESLP ve věci *Aerts proti Belgii*, rozsudek ze dne 30. 7. 1998, stížnost č. 25357/94, odstavec 60.

²⁹⁸ *Steel and Morris proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 15. 5. 2005, stížnost č. 68416/01

Štrasburský soud ale takto hrubé měřítko založené pouze na předmětu řízení odmítl a uvedl: „Otázka, zda v daném případě je nutné poskytnutí právní pomoci, musí být zodpovězena vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu a bude mj. záviset na závažnosti věci pro účastníka, složitosti aplikovaného práva a procesní úpravy a schopnosti účastníka vystupovat v řízení sám.“²⁹⁹

Jde tedy o tři hlediska, jejichž výčet není taxativní; dalšími relevantními hledisky může být finanční situace účastníka nebo jeho vyhlídky na úspěch ve věci.³⁰⁰ Jedná se tu o kombinaci hledisek objektivních i subjektivních, jež ve svém souhrnu v podstatě vytvářejí tzv. *means and merit test*.

5.1.3. Způsoby, kterými může být právní pomoc poskytnuta

Pokud již na základě uvedených kritérií dospěje národní zákonodárce k závěru, že pro určitý typ řízení je třeba, aby byla poskytována právní pomoc, nabízí se otázka, jak má tato pomoc konkrétně vypadat. Vzhledem k rozdílným právním tradicím napříč 47 členskými státy Rady Evropy není překvapivé, že se zde ESLP uchýlil k doktríně prostoru pro uvážení (*margin of appreciation doctrine*), který vyjadřuje zásadu subsidiarity. V již citovaném rozsudku *Airey proti Irsku* k tomu uvedl, že způsob, kterým stát naplní potřebu právní pomoci, závisí na něm; jediné, co ESLP požaduje, je, aby ve výsledku bylo zajištěno účinné právo na přístup k soudu.³⁰¹ Pole pro zákonodárcovu úvahu je tedy velmi široké. Postupovat lze zjednodušením právní úpravy, sestavením tzv. *legal aid scheme*, nebo zakotvením *pro bono* služeb advokátského stavu.

²⁹⁹ Odstavec 61 citovaného rozsudku, překlad autor.

³⁰⁰ Např. rozsudek ve věci *Gnaboré proti Francii*, rozsudek ze dne 19. 9. 2000, stížnost č. 40031/98, odstavec 41.

³⁰¹ Odstavec 26 citovaného rozsudku.

5.2. Právo na právní pomoc v české úpravě

Základ úpravy právní pomoci v České republice je obsažen obecně v čl. 36 odst. 1 Listiny a konkrétněji v čl. 37 odst. 2 Listiny, podle něhož má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy a jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Toto ustanovení tedy zakotvuje jak právo na právní pomoc v onom obecném slova smyslu, tak právo na pomoc osobám v nevýhodě.³⁰²

5.2.1. Zastoupení účastníků občanského soudního řízení

Občanský soudní řád zakotvuje jednak zákonné zastoupení účastníků (§ 22 – 23), právo na zastoupení zmocněncem (§ 24 – 28a), právo na ustavení opatrovníka (§ 29 – 29a), a také právo na ustanovení zástupce soudem (§ 30 – 31).

Ne všechny tyto možnosti zastoupení lze označit jako formu realizace práva na právní pomoc. Pokud je právní pomoc definována tím, že ji vykonává právní profesionál, není možno především do právní pomoci zařadit institut tzv. obecného zmocněnce (§ 27). Tento závěr potvrzuje i judikatura Ústavního soudu, který například v usnesení ze dne 4. 8. 2005, sp. zn. I. ÚS 698/04 uvedl: „Je nutno připomenout, že toto (čl. 37 odst. 2 Listiny, pozn. aut.) ustanovení na ústavněprávní úrovni nezaručuje právo na jakékoliv zastoupení účastníka řízení, ale zajišťuje právo na volbu kvalifikované, tj. právní pomoci. Stěžovatel tohoto práva nevyužil a projevil vůli k jeho zastupování tzv. obecným zmocněncem. Tento vztah již nepoživá ochrany na úrovni ústavněprávních předpisů, tudíž jej soudy správně posuzovaly podle § 27 obč. soudního řádu.“

³⁰² Srovnej BAŇOUCH, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny základních práv a svobod. In WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 774, bod 11.

Jako formu na právní pomoc není možné dále označit ani zastupování účastníka zákonným zástupcem, neboť tento institut slouží k odstranění nedostatku procesní způsobilosti účastníků. Totéž pak platí pro institut opatrovníka, který je ovšem širší (srov. § 29 OSŘ). Tyto závěry platí i přesto, že jak obecný zmocněnec, tak zákonný zástupce či opatrovník mohou být právnícky vzděláni, opatrovníkem soud může dokonce jmenovat advokáta (§ 29 odst. 4 OSŘ). Rozhodující je zde ale důvod vzniku zastoupení, kterým není poskytování profesionální právní pomoci.

5.2.2. Právo na ustanovení zástupce

Klíčové z hlediska práva na právní pomoc je ustanovení § 30 OSŘ, které zakotvuje právo na ustanovení zástupce, kterým může být za stanovených podmínek i advokát. Podmínky takového postupu dle citovaného ustanovení sestávají z předpokladů k osvobození od soudních poplatků, nezbytné potřeby takového kroku k ochraně zájmů účastníka a jeho žádosti. Advokáta lze účastníku ustanovit zástupcem pouze tehdy, vyžaduje-li to ochrana jeho zájmů nebo jde-li o řízení, v němž je povinné zastoupení advokátem (není tedy automatické, aby byl zástupcem ustanoven advokát, byť to zpravidla tak bude³⁰³). Podmínky pro osvobození od soudních poplatků upravuje § 138 OSŘ. Jsou jimi poměry účastníka a skutečnost, že se nejedná o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva. Pro účely ustanovení zástupce stačí, pokud účastník splňuje podmínky pro alespoň částečné osvobození od soudních poplatků.³⁰⁴ Kromě

³⁰³ Autor se ve své praxi dosud nesešel s tím, že by podle citovaného ustanovení byl kterémukoli účastníku at' již občanského soudního řízení nebo soudního řízení správního byla ustanovena zástupcem jiná osoba než advokát.

³⁰⁴ KORBEL, František. Komentář k ustanovení § 30 OSŘ. In: JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha : Havlíček Brain Team. 2014. 515 stran, str. 227

těchto okolností by soud měl přihlédnout i k hledisku rovnosti účastníků, tzn. aby ustanovením advokáta jednoho z účastníků nezvýhodnil na úkor jiného.³⁰⁵

Již z výčtu těchto podmínek je zřejmé, že při rozhodování o ustanovení zástupce musí soud aplikovat jistou formu již zmíněného *means and merits* testu. Druhým zřejmým zjištěním je, že tato kritéria skýtají poměrně široké pole pro úvahu soudu, který o žádosti účastníka rozhoduje. Pokud jde o osobu konkrétního advokáta, kterého soud účastníkovi ustanoví, má soud prakticky volnou ruku. Jediným hlediskem zde je předpoklad výkonu řádného a účinného zastoupení.³⁰⁶

Ustanovený zástupce má ex lege zástupčí oprávnění jako zástupce na základě procesní plné moci (§ 31 odst. 1 OSŘ), tedy nijak neomezené. Je-li soudem ustanoven tímto způsobem zástupcem účastníka advokát, nese jeho odměnu za zastupování a hotové výdaje stát (§ 140 odst. 2 OSŘ). Při vyčíslení těchto nákladů se užije vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., advokátní tarif.³⁰⁷ Pro stanovení výše mimosmluvní odměny ustanoveného zástupce – advokáta v občanském soudním řízení se podle § 12a citované vyhlášky uplatní její snížení o 20 %, přičemž sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby může činit nejvýše 5.000 Kč. Stát tedy přenáší část nákladů, které by jinak účastník zastoupený advokátem (při určení odměny dle citované vyhlášky) musel nést, na samotné advokáty.

³⁰⁵ Srovnej Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/99.

³⁰⁶ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 28. 6. 2004, sp. zn. 12 Co 451/2003. Toto hledisko kombinuje jak předpoklady subjektivní (soud například může mít vědomost, že určitý advokát v případech svého ustanovení nepostupuje řádně), ale i objektivní (např. dobré dopravní spojení).

³⁰⁷ Bylo tomu tak i v době, kdy platila vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb.; Ústavní soud dovodil, že v situaci, kdy byl účastníku ustanoven advokát, dostal se do přenesné role jeho klienta právě stát. Vzhledem k tomu, že citovaná vyhláška neupravovala výši odměny ustanovenému advokátu, bylo nutno ji vypočítat dle advokátního tarifu. Srovnej náleží Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 763/05.

5.2.3. Právo na určení advokáta Českou advokátní komorou

Právní pomoc lze i v rámci občanského soudního řízení získat také prostřednictvím institutu určení advokáta Českou advokátní komorou (ČAK). Ten je upraven v § 18 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii. Podmínkou určení advokáta je skutečnost, že daný žadatel nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta dle zvláštních předpisů (v našem případě tedy podmínky § 30 OSŘ) a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb dle zákona o advokacii. Zde nemusí být důvodem jen jeho nemajetnost, ale například i to, že žádný z dostupných advokátů nemá o kauzu zájem, nebo nechce službu žadateli z at' už jakýchkoli důvodů poskytnout. Pak má žadatel možnost podat žádost ČAK, aby mu advokáta určila.³⁰⁸ Ve svém rozhodnutí ČAK vymezí věc a rozsah poskytované služby, nemusí tedy nutně jít o zastoupení pro celé řízení, ale představitelné je i určení advokáta jen pro jeden procesní úkon. Dále ČAK může stanovit, že právní služba bude poskytnuta bezplatně nebo za sníženou odměnu. Je-li předmětem žádosti poskytnutí právní služby za sníženou odměnu nebo bezplatně, musí žadatel podle § 18 odst. 3 zákona o advokacii prokázat ČAK, že jeho příjmové a majetkové poměry to odůvodňují.

Samotné určení advokáta ČAK není právním titulem, jížm by došlo k zastoupení daného účastníka. Tím je vždy až smlouva o zastoupení, která zpravidla bude na základě tohoto určení uzavřena.³⁰⁹

Určený advokát je povinen za stanovených podmínek službu poskytnout, leda by byly splněny podmínky stanovené v § 19 zákona o advokacii, za nichž je povinen poskytnutí

³⁰⁸ V tomto směru tedy jde o subsidiární opatření. Více k tomu ČÁP, Petr. Komentář k ustanovení § 18 zákona o advokacii. In: SVEJKOVSKÝ, Jaroslav; VYCHOPEŇ, Martin; KRYM, Ladislav; PEJCHAL, Aleš a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012, 651 s.; strana 116.

³⁰⁹ To plyne z faktu, že i určený advokát má právo za určitých okolností právní zastoupení odepřít.

služby odmítnout, nebo by šlo o případ zjevně bezdůvodného uplatňování nebo bránění práva.

Opět se tedy setkáváme s určitou formou *means and merits* testu. Určení advokáta ČAK je doplňkovou, subsidiární možností poskytnutí profesionální právní pomoci, ale jedná se o možnost značně omezenou.

5.2.4. Reflexe domácí úpravy

Ve své judikatuře vztahující se k právu na ustanovení zástupce se Ústavní soud uvedl následující: „Povinnost plynoucí státu z ústavně zaručených práva na právní pomoc (čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) je dostatečně - i z hlediska obligatorního zastoupení pro řízení před Ústavním soudem - zabezpečena zákonem stanoveným způsobem (zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii), byť by tento způsob přinášel pro žadatele o právní pomoc jisté potíže (podání žádosti, osvědčení zákonem o právní pomoc jisté potíže (podání žádosti, osvědčení zákonem stanovených podmínek apod.). Je totiž věcí státu a nikoliv subjektivních představ žadatele o právní pomoc, za jakých podmínek a jakým způsobem je - i nemajetným žadatelům - poskytnutí právní pomoci zabezpečeno; posuzováno ústavními aspekty nelze současné úpravě poskytování právní pomoci nic vytknout.“³¹⁰ S tím se ovšem zřejmě neztotožňuje Baňouch, který s poukazem na absentující komplexní úpravu poskytování právní pomoci hovoří o „závažném faktickém ústavním deficitu.“³¹¹

³¹⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 3. 1998, sp. zn. III. ÚS 296/97.

³¹¹ BAŇOUC, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny základních práv a svobod. In WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 775, bod 12

Ustanovení § 30 OSŘ nicméně judikatura Ústavního soudu vykládá poměrně extenzivně. Soud podle ní nesmí pasivní v tom smyslu, že by vyčkával na žádost účastníka o ustanovení zástupce, byť z čistě gramatického výkladu tohoto ustanovení taková povinnost nevyplývá. Proto pokud zjistí (ať už z jeho písemného projevu či vystupování při ústním jednání), že u účastníka mohou být dány okolnosti odůvodňující ustanovení zástupce, je povinen o této možnosti účastníka poučit.³¹² Vadu, která v řízení vznikne tím, že účastník, který objektivně vzato měl o možnosti ustanovení zástupce být poučen, toto poučení od soudu neobdržel, pak může být zhojena obecnou i zvláštní poučovací povinností, která jeho znevýhodnění dostatečně vyrovnala, takže účastník nakonec mohl efektivně hájit své zájmy. Do práva na spravedlivý proces pak zasaženo nebude.³¹³ V intencích shora uvedeného lze uzavřít, že současná úprava práva na právní pomoc respektuje (poměrně volně nastavené) mantinely Úmluvy, jak o nich byla řeč v první části této kapitoly. I autorova osobní praxe (ať už ve správním soudnictví, v němž se o ustanovení advokátů rozhoduje také podle § 30 OSŘ, tak v soudnictví civilním) ukazuje poměrně vysokou benevolenci při hodnocení splnění požadavků zákona ve smyslu „*v důvodných pochybnostech raději ustanovit*“, což ovšem také není postup, který by byl zcela bez pochybností.

I přesto však nelze odhlédnout od skutečnosti, že dva popsané instituty- ustanovení zástupce a určení advokáta Českou advokátní komorou- představují jedinou možnost získání právní pomoci pro osoby v nevýhodě, jak o nich píše Alena Macková. Systém

³¹² Nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3849/11, odst. 21; Povinnost poučovat o právu této žádosti však soud nemá, pokud má soud za to, že účastník je přece jen schopen rozumné účasti na řízení, viz nález Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. II. ÚS 1413/13, odst. 27.

³¹³ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3849/11, odst. 22

právní pomoci v České republice je proto terčem kritiky, která už byla výše zmíněna.³¹⁴ Do celkem dvanácti bodů ji ve své práci shrnula například Adéla Kudynová.³¹⁵ Kromě širokého pole pro úvahu soudu, jež poskytuje ustanovení § 30 OSŘ a který způsobuje nejednotnost rozhodování a tím zvyšuje právní nejistotu, uvádí i roztržitost právní úpravy (jednotlivé procesní úpravy, zákon o advokacii atd.), neexistenci hodnocení kvality poskytnuté právní pomoci, její nejasnou finanční náročnost a skutečnost, že právní pomoc může být v současnosti poskytnuta až ve fázi zahájeného řízení. Včasné poskytnutá právní pomoc by přitom eventuálně mohla některým řízením vůbec zabránit a tím ušetřit prostředky neúčelně vynaložené na soudní řízení.

Podle aktuálního hodnocení Evropské komise pro efektivitu justice³¹⁶ připadá z ročního rozpočtu České republiky na soudy, státní zastupitelství a právní pomoc na zajištění právní pomoci 2,30 euro na jednoho obyvatele. Podle téže statistiky se jedná o hodnotu mediánu v rámci všech zemí Rady Evropy (průměr nicméně činí 8,63 euro; ve vedoucím Norsku na právní pomoc připadá 53,55 euro na obyvatele).³¹⁷ Je tedy otázkou, nakolik je kritika finanční náročnosti současné úpravy právní pomoci oprávněná, Česká republika není ve zmiňovaném žebříčku ani první z tzv. postkomunistických zemí- vyšší náklady na zajištění právní pomoci registruje Slovinsko (3,27 euro na obyvatele) i Estonsko (2,98 euro na obyvatele). Na druhou stranu v případě kulturně blízkého

³¹⁴ Např. BAŇOUCH, Hynek. Komentář k článku 37 Listiny základních práv a svobod. in WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., str. 776 – 777

³¹⁵ KUDYNOVÁ, Adéla: *Systém bezplatné právní pomoci v České republice. Rigorózní práce*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2009. Dostupné i z http://is.muni.cz/th/12798/pravf_r/adela_kudynova_rigorozni_prace.pdf, navštíveno 20. 9. 2014>

³¹⁶ Jedná se o orgán Rady Evropy

³¹⁷ Statistika byla publikována v článku: BORZOVÁ, Ivana. Evropské justiční systémy (vydání 2014 – údaje za rok 2012). *Soudce*, roč. 2015, č. 2, str. 2 – 8.

Slovenska jde jen o 0,33 euro na obyvatele. Kromě samotné nominální výše vynaložených prostředků je nicméně nutné zároveň věnovat pozornost efektivitě jejich použití. Vypovídací hodnota nákladů vynaložených na zajištění právní pomoci je z toho důvodu omezená. Jak už bylo řečeno výše, ve státech napříč Radou Evropy se uplatňují různé systémy právní pomoci, které s sebou také nesou rozdílnou finanční nákladnost. Každý stát jistě usiluje o to, aby jím zvolený systém byl sám o sobě nákladově efektivní, o této otázce ale nominální srovnání výdajů nevyovídá.

Jedním z možných způsobů odpovědi na kritiku současného modelu právní pomoci v české republice, je vytvoření komplexního systému právní pomoci. Je však zřejmé, že jeho vznik by byl z řady důvodů poměrně náročný a je otázka, zda v situaci chronicky podfinancovaného rozpočtu justice je vůbec reálné o takové eventualitě v blízké budoucnosti hovořit. Složitost takového systému se na druhou stranu sama může ukázat jako důvod řady potíží, kvůli nimž by zavedení tohoto systému nakonec vůbec nemuselo být výhodou. Ilustrativní je případ ze Spojeného království, kde operuje systém zavedený zákonem *Access to Justice Act 1999*.³¹⁸ Jeho účinností vznikla *Legal Services Commission*, které přísluší koordinace celého systému, přičemž ten se dělí na složku operující v oblasti civilních věcí a složku pro trestní věci (*Community Legal Service* a *Criminal Defence Service*). Na fungování systému je každoročně vyčleněna ze státního rozpočtu fixní částka, aby nedocházelo k nepředvídatelným výdajům. Obecně vzato mají přednost trestní věci [mj. kvůli Úmluvě, která v čl. 6 odst. 3 písm. c) zakotvuje právo nemajetným obviněným na ustanovení obhájce], a proto je-li vyčerpána částka určená na

³¹⁸ SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA. Zákon z 27. 7. 1999. *Access to Justice Act 1999*. Dostupný z WWW
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/22/pdfs/ukpga_19990022_en.pdf>

trestní věci, dále se čerpá z prostředků „civilních.“³¹⁹ Systém je založen na tom, že *Legal Services Commission* nasmlouvá určité služby u určitých právních profesionálů [kterým musí být předtím udělena známka kvality (*CLS Quality Mark*) pro určitý typ právní pomoci] a těm poté „distribuuje“ jednotlivé případy. Systém obsahuje celkem čtyři typy právní pomoci- od obecných právních porad, až po převzetí zastoupení v celém případě). Žadatel musí také splňovat striktní finanční kritéria (*means and merits test*), podle něhož je odstupňována část nákladů právní pomoci, kterou je povinen hradit sám žadatel. Započítává se nejen příjem žadatele, ale i jeho majetek. Dalším omezení právní pomoci představuje vyloučení určitých typů věcí z možnosti v nich právní pomoc vůbec poskytnout (např. spory o hranice pozemků).³²⁰ V současné době na pomoc z tohoto systému dosáhnou prakticky jen zcela nemajetní žadatelé, což je terčem kritiky, podle níž je chudým, byť ne zcela nemajetným lidem, v důsledku odepírání právo na přístup k soudu.³²¹

Na první pohled je zřejmé, že se jedná o byrokraticky poměrně náročný systém, který skýtá řadu problémů, a to už od striktního přidělení prostředků, výběru právníků, kteří se jej budou účastnit (nutnost jejich prověření v rámci udělení *CLS Quality Mark*), posuzování majetkových poměrů žadatelů, koneckonců i „přidělování“ jednotlivých případů vybraným právníkům. V tomto ohledu lze odkázat na práci Richarda Moorheada z *Cardiff University* a Avroma Sherra z *University of London*, kteří v roce 2002 při výzkumu využívajícím předem připravené scénáře žadatelů o právní pomoc zjistili, že „správnému“ právníkovi bylo přiděleno jen zhruba 35 – 40 % žadatelů, zhruba stejný počet případů byl přidělen ne zcela vyhovujícím způsobem, 7 % žadatelů se dostalo

³¹⁹ HUCKLEY-BINNS, Rebecca; MARTIN, Jacqueline. *Unlocking the English Legal System*. 3. vyd. Londýn : Hodder Education, 2013, 337 s., strana 173

³²⁰ Výčet těchto věcí je obsahem *Schedule 2* k zákonu *Access to Justice Act 1999*, viz pozn. č. 185.

³²¹ HUCKLEY-BINNS, Rebecca; MARTIN, Jacqueline. op. cit. str. 179

právní pomoci, která jejich zájmy přímo poškodila a 5 % obdrželo právní pomoc nekvalitní.³²² Je tedy zřejmé, že ani komplexní systém právní pomoci není všespásným opatřením, ale velmi záleží na jeho konkrétním provedení.

Jiným možným způsobem řešení je zavedení obecného povinného zastoupení advokátem v civilním řízení. Jednalo by se o určitý návrat k úpravě civilního soudního řádu z roku 1895 (zákon č. 113/1895 ř.z.), jenž ve svém § 27 advokátský proces zakotvoval. Ve veřejném prostoru se již objevily úvahy na znovuzavedení advokátského procesu v civilním řízení.³²³ Argumenty uváděné pro tuto možnost zahrnují odstranění nevýhody, v níž se každý laik v soudním řízení ocitá, poskytnutí pomoci při orientaci v nové občanskoprávní úpravě (v níž dle Šrámka „*táhou i odborníci*“), snížení počtu sporů, zprůchodnění justice a nastolení právní jistoty. Shrnutí výhod a nevýhod zvažované úpravy ve svém článku Advokátní přímus dnes a zítra přinesla i Jana Šustová.³²⁴ František Zoulík pak ve svém článku shrnuje obecné důvody, kvůli nimž bývá povinnost právního zastoupení zakotvována, jako zajištění rovnosti účastníků, úsilí o efektivní a koncentrovaný průběh sporu a rozšířená možnost smírného vyřízení sporu, a to jak ještě před zahájením řízení, tak i během něj.³²⁵

³²² MOORHEAD, Richard; SHERR, Avrom. *An Anatomy of Access. Evaluating Entry, Initial Advice and Signposting using Model Clients*. 2002. Dostupné z WWW

< <http://clarkcunningham.org/Professionalism/Specialization/ABARoundtable/Moorhead&Sherr-Edited.pdf>>

³²³ ŠRÁMEK, Dušan. Povinnost být zastoupen advokátem by se mohla v budoucnu rozšířit. Česká justice. [online] [cit. 2015-03-27] Dostupné z WWW <<http://www.ceska-justice.cz/2014/11/povinnost-byt-zastoupen-advokatem-by-se-mohla-v-budoucnu-rozsirit/>>

³²⁴ ŠUSTOVÁ, Jana. Advokátní přímus dnes a zítra. Právní rozhledy, 2014, č. 22, strana 763

³²⁵ ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. Bulletin advokacie. 1999, č. 9, strana 7

Domnívám se, že tyto argumenty jsou zčásti nepodložené (snížení počtu sporů, zvýšení šance na mimosoudní řešení, zprůchodnění justice, nastolení právní jistoty), zčásti paradoxní (pokud v nové občanskoprávní úpravě odborníci tápou, komu pomůže jejich povinná asistence?), relevanci jim ovšem není možno upírat zcela, neboť jistě existuje určitá skupina sporů natolik právně či pravidelně i skutkově složitých, že povinné právní zastoupení svůj důvod mít může. Argument nevýhodou laika v soudním řízení však podle mého názoru neodůvodní zavedení povinného zastoupení advokátem ve všech typech sporů. Nelze odhlédnout od faktu, že dochází k celé řadě sporů, o něž právě jejich „laičtí“ účastníci pravidelně sami nejeví vůbec žádný zájem a spíše se jim snaží vyhnout (celkovým ignorováním řízení, nepřebírání zásilek atd.). Vyvstává pak otázka, proč by měl stát paternalisticky a na svůj vlastní účet takovým účastníkům přiznávat právo na právní pomoc, nehledě na komplikace technického provedení takového opatření. Problematická je také otázka efektivity v případě spíše bagatelních a právně leckdy triviálních sporů. Koneckonců i zmiňovaná Jana Šrámková ve svém článku dochází k závěru, že zavedení advokátního přímusu není v současné době vhodné. Zavedení povinného zastoupení advokátem by muselo být doprovázeno dalšími opatřeními, která by jednak zajistila, aby si takto povinné zastoupení mohly dovolit i osoby nemajetné, jednak aby splnilo svůj účel.³²⁶

V současnosti se jeví možnosti zavedení advokátního přímusu i realizace komplexního systému právní pomoci jako nereálné.³²⁷ Lze ovšem očekávat, že s postupem prací na rekonstrukci občanského procesu se ale otázky spojené s právní pomocí osobám

³²⁶ Mimo jiné by bylo nutné vyřešit otázku odměňování advokátů při povinném zastoupení, která by měla reflektovat cíle, který se zavedením advokátního přímusu snaží zákonodárce docílit.

³²⁷ Ačkoli z obou zmíněných opatření má nepochybně větší naději na realizaci advokátní přímus, protože nepředstavuje pro zákonodárce takový problém jako systém komplexní právní pomoci.

v nevýhodě budou znovu objevovat. Ideální by jistě bývalo bylo, aby byl občanský soudní řád připravován současně s občanským zákoníkem, ale tato příležitost byla již promarněna. Systém právní pomoci by však jednoznačně měl reagovat jak na složitost hmotného, tak i procesního práva. Proto se nedá očekávat, že k jeho zavedení dojde dříve, než případně vstoupí v účinnost nový občanský soudní řád.

6. Právo na veřejné projednání věci

Požadavek veřejnosti řízení³²⁸ je jednou z nejdůležitějších záruk jeho řádného průběhu. Jejím hlavním účelem je zajištění veřejné kontroly výkonu soudní moci. Jedná se tu kontrolu jak samotného postupu soudu, tak i ověření, zda nějaký neoprávněný činitel neuplatňuje na soud vliv. Zoulík uvádí, že aplikace zásady veřejnosti předurčuje i uplatnění zásady přímosti a ústnosti: „*Má-li být proces veřejný, nemůže být totiž jiným než ústním a přímým.*“³²⁹ Je zřejmé, že tyto zásady jsou velmi úzce provázány, a proto o nich budou v této kapitole pojednány společně, byť zásada ústnosti „*není výslovně součástí práva na spravedlivý proces*“;³³⁰ resp. bývá nazývána „*implicitním právem.*“³³¹

6.1. Právo na veřejné projednání věci v Úmluvě

Důležitost tohoto práva shrnul ESLP v rozsudku *Malbous proti České republice* následujícími slovy: „...*Tento veřejný charakter [projednání věci; pozn. aut.] chrání účastníky proti utajenému výkonu spravedlnosti bez kontroly veřejnosti; je také jedním z prostředků, kterými může být uchována důvěra v soudy. Transparentní výkon spravedlnosti přispívá k dosažení cíle článku*

³²⁸ Winterová upozorňuje, že přesně řečeno jde o veřejnost jednání, nikoli řízení (WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací.* Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 69); Úmluva je v tomto směru přesnější, protože hovoří o právu na „veřejné projednání“ věci.

³²⁹ ZOULÍK, František: *Soudy a soudnictví.* Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s., strana 127

³³⁰ WINTEROVÁ, Alena. Základní principy soudnictví a civilního procesu. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací.* Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 70.

³³¹ MOLEK, Pavel, op. cit. strana 221

6 odst. 1 Úmluvy, jmenovitě spravedlivému řízení, jebož záruka jedním ze základních principů kterékoli demokratické společnosti ve smyslu Úmluvy.³³²

Z textu článku 6 odst. 1 Úmluvy je zřejmé, že tento princip se rozpadá do dvou prvků: prvním je veřejnost jednání, druhým je veřejné vyhlášení rozhodnutí. Zatímco z prvního z nich sama Úmluva připouští výjimky, z požadavku veřejného vyhlášení rozhodnutí tomu tak není.

6.1.1. Veřejnost jednání

Soudní jednání musí být zásadně veřejné. Jako i u ostatních požadavků plynoucích z Úmluvy, vyžaduje ESLP, aby veřejný charakter jednání nebyl splněn jen formálně, ale aby byly naplněny všechny předpoklady, které umožní veřejnosti se jednání skutečně – účinně – zúčastnit. Jasně to štrasburský soud vyjádřil v rozsudku ve věci *Riepan proti Rakousku*.³³³ Jednalo se o to, že jednání ve věci obvinění stěžovatele z nebezpečného vyhrožování dozorcům ve věznici se konalo přímo ve věznici, kde si stěžovatel již odpykával předešlý trest. Stěžovatel namítal, že ačkoli formálně nebyla z jednání vyloučena veřejnost, fakticky umístěním jednání do věznice k vyloučení veřejnosti došlo. ESLP uvedl, že konání jednání ve věznici samo o sobě nemůže znamenat porušení Úmluvy, a to ani s tím, že případní přihlížející z řad veřejnosti by při vstupu do věznice museli projít bezpečnostní prohlídkou. „Soud však konstatuje, že jednání odpovídá požadavku veřejnosti, jedině pokud je veřejnost schopna získat informaci o datu a místu jeho konání a pokud toto místo je jednoduše veřejnosti přístupno. Ve většině případů tomuto požadavku bude učiněno za dost již tím, že jednání bude konáno v běžné jednací síni dostatečně veliké, aby pojala přibližující veřejnost.“³³⁴

³³² *Malbous proti České republice*, rozsudek ze dne 12. 6. 2001, stížnost č. 33071/96, odstavec 55, překlad autor

³³³ *Riepan proti Rakousku*, rozsudek ze dne 14. 2. 2001, stížnost č. 35115/97

³³⁴ Odstavec 29 citovaného rozsudku.

Dále uvedl, že pokud už je překročeno ke konání jednání ve vězení, kam obecná veřejnost v zásadě nemá přístup, je záležitostí státu, aby zajistil kompenzační opatření, kterými umožní přístup k takovému jednání jak veřejnosti, tak tisku. V daném případě ovšem ESLP zjistil, že žádná taková opatření přijata nebyla, jednání se kromě toho konalo brzy ráno v místnosti, která nebyla vybavena k tomu, aby v ní jednání mohla sledovat veřejnost. Proto uzavřel, že dotčené jednání požadavek veřejnosti nespĺňovalo. Výjimky z povinnosti konat ve věci veřejné ústní jednání mají svůj právní podklad přímo v článku 6 odstavci 1 Úmluvy. Zde je zakotvena možnost vyloučení veřejnosti buď pro celé jednání, nebo jen jeho část, přičemž přednost bude třeba zásadně dát spíše menšímu omezení než většímu. Katalog legitimních důvodů, které k omezení veřejnosti mohou vést, sestává z mravnosti, veřejného pořádku, národní bezpečnosti v demokratické společnosti, zájmu nezletilých, ochrany soukromého života účastníků, případně rozhodnutí soudu, že by veřejnost jednání mohla vzhledem ke zvláštním okolnostem být na újmu spravedlnosti. Jedná se tedy o poměrně širokou formulaci, která dává prostor pro úvahu soudu v jednotlivých případech. Vždy je nutno přihlídnout ke specifikům každého případu. Kupříkladu ve věci *Campbell a Fell proti Spojenému království* bylo akceptováno, že zasedání Vězeňského výboru (*Prison Board of Visitors*), jež vedla vězeňské disciplinární řízení, bylo neveřejné z důvodu ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti.³³⁵ Naopak Rusku se nepodařilo ESLP přesvědčit, že jednání ve věci podezření z teroristického útoku nemělo být veřejné kvůli přítomnosti utajované informace ve vyšetřovacím spisu ve věci *Raks proti Rusku*.³³⁶ Štrasburský soud uvedl, že „nesoublasí se závěrem, že pouhá přítomnost takové [utajované] informace ve spise

³³⁵*Campbell a Fell proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 28. 6. 1984, stížnost č. 7819/77 a 7878/77, odstavec 87 – 88

³³⁶ *Raks proti Rusku*, rozsudek ze dne 11. 10. 2011, stížnost č. 20702/04

*automaticky zdůvodňuje potřebu řízení zcela uzavřít veřejnosti, bez vyvažování principu otevřenosti a ochrany státních tajemství (...).*³³⁷ ESLP tedy nevyloučil, že by přítomnost utajované informace ve spisu nakonec mohla vyloučení veřejnosti zapříčinit, muselo by ale být zřejmé, že soud členského státu se touto otázkou zabýval a přesvědčivě vyloučení veřejnosti zdůvodnil.

6.1.2. Ústní jednání

Samotné zařazení požadavku ústního jednání do této kapitoly není jednoznačné. Jednak do určité míry splývá s požadavkem kontradiktornosti, jemuž nicméně ústní jednání teprve vytváří předpoklady; jednak v judikatuře ESLP není vždy dostatečně odlišen od požadavku veřejnosti jednání, jak uvádí i Kmec.³³⁸ Takové smíšení je ovšem chybné. Požadavek konání veřejného jednání zajišťuje přístup veřejnosti, jde tedy primárně o kontrolu výkonu spravedlnosti. Požadavek ústního jednání pak slouží především samotným účastníkům, aby se mohli řádně vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost jednání tedy není zajištěna konáním ústního jednání.

Jde tu sice o právo, které není v Úmluvě výslovně zakotveno, ale ESLP jeho význam ve své judikatuře dostatečně vyložil. Tak kupříkladu v rozsudku ve věci *Vermeulen proti Belgii*³³⁹ uvedl k situaci, v níž nejprve obchodní soud rozhodl bez jednání o úpadku stěžovatele a jeho společnosti, a toto rozhodnutí bylo ke stěžovatelovu odvolání potvrzeno nadřízeným soudem opět bez ústního jednání, přičemž navíc bylo přečteno

³³⁷ Odstavec 46 citovaného rozsudku, překlad autor

³³⁸ KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. in: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana 687

³³⁹ *Vermeulen proti Belgii*, rozsudek ze dne 20. 2. 1996, stížnost č. 19075/91

podání prokurátora zastávající stanovisko, že odvolání bylo nedůvodné, za odporující požadavku článku 6 Úmluvy.

Ani právo na nařízení ústního jednání není v judikatuře štrasburského soudu bezvýjimečné. Ústní jednání by zásadně mělo být nařízeno zejména tehdy, rozhoduje-li v dané věci jen jedna soudní instance, proti jejímuž rozhodnutí není přípustný opravný prostředek, jak se vyjádřil ESLP ve věci *Håkansson a Sturesson proti Švédsku*.³⁴⁰ Zda byl tento požadavek splněn, je třeba posuzovat s ohledem na řízení jako na celek. Proto v případě *Axen proti Německu*³⁴¹ neshledal ESLP porušení článku 6 Úmluvy za situace, kdy bylo rozhodnuto o opravném prostředku bez nařízení ústního jednání, přičemž v předchozí fázi řízení již ústní jednání proběhlo, v řízení o opravném prostředku šlo pouze o právní otázky (nikoli skutkové) a soud vzal v potaz stanoviska účastníků. Harris k tomu uvádí, že tam, kde bude nadřízený soud rozhodovat také o otázkách skutkových, bude nutno posuzovat konkrétní okolnosti daného případu včetně otázky, co je pro konkrétního účastníka v sázce.³⁴²

Práva na konání ústního jednání se lze vzdát. ESLP to vyjádřil v již citovaném rozsudku ve věci *Håkansson a Sturesson proti Švédsku*, v němž mj. uvedl: „*Veřejný charakter soudních jednání je jedním ze základních principů obsažených v článku 6 odstavci 1 Úmluvy. Nesporně ovšem ani text, ani duch tohoto ustanovení nebrání účastníku řízení, aby se ze své svobodné vůle, ať už výslovně nebo mlčky, svého práva na veřejné projednání své věci vzdal. Takové vzdání se nicméně musí být učiněno jednoznačným způsobem a nesmí být v rozporu s žádným významným veřejným zájmem.*“³⁴³ Právě v tomto rozsudku ESLP porušení daného práva neshledal za situace,

³⁴⁰ *Håkansson a Sturesson proti Švédsku*, rozsudek ze dne 21. 2. 1990, stížnost č. 11855/85, odstavec 64

³⁴¹ *Axen proti Německu*, rozsudek ze dne 8. 12. 1983, stížnost č. 8273/78, odstavec 28

³⁴² HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol.: *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s., strana 437

³⁴³ Odstavec 66 citovaného rozsudku, překlad autor

kdy bylo zvykem ve Švédsku pro daný typ řízení ústní jednání nenařizovat a stěžovatel o něj výslovně nepožádal. Byť tento přístup zkritizoval v disentním stanovisku soudce Walsh, štrasburský soud se jej přidržel i v rozsudku ve věci *Zumtobel proti Rakousku*,³⁴⁴ přičemž aproboval praxi rakouského správního soudu nenařizovat ve věci jednání, leda o to některý z účastníků výslovně požádá. Jelikož v dané věci tak nikdo neučinil, nebylo nutné ústní jednání nařizovat. Jedná se ale podle mého názoru o kontroverzní závěr. Pokud není v daném typu řízení povinné zastoupení advokátem, nelze od účastníka- právního laika očekávat, že se vyzná v praxi příslušného soudu, zda jednání nařizuje. Pak ovšem nelze jednoznačně uzavřít, že nedovolá-li se takový účastník sám jednání, projevil tím (informovanou) vůli, že na ústním jednání netrvá. Této situaci nicméně lze předejít řádným poučením účastníků.

6.1.3. Veřejné vyhlášení rozsudku

Jak již bylo uvedeno, na rozdíl od práva na veřejné jednání, nepřipouští povinnost přijaté rozhodnutí veřejně vyhlásit, žádných výjimek. ESLP nicméně nastavil kritéria toho, co bude za veřejné vyhlášení rozsudku považovat, poměrně volně. Pojem „rozsudek“ je tu třeba vykládat spíše materiálně než formálně; jen na základě pojmenování příslušného procesního úkonu soudu, který ale vykazuje materiální znaky rozsudku, se nelze vyhnout povinnosti řádně jej veřejně vyhlásit. V již zmíněné věci *Axen proti Německu* byl proto požadavek veřejného vyhlášení vztažen i na usnesení (*Beschluss*) nikoli rozsudek (*Urteil*).³⁴⁵ Soud dále uvedl, že je třeba i zde posuzovat celé řízení jako celek, a proto účel veřejnosti může být naplněn i tím, že je veřejně vyhlášen

³⁴⁴ *Zumtobel proti Rakousku*, rozsudek ze dne 21. 9. 1993, stížnost č. 12235/86, zejména odstavec 33 a násl.

³⁴⁵ *Axen proti Německu*, rozsudek ze dne 8. 12. 1983, stížnost č. 8273/78, odstavec 29

rozsudek soudu nižšího stupně; rozhodnutí nejvyššího soudu pak již veřejně vyhlášeno být nemusí.³⁴⁶ To je ovšem opět poněkud kontroverzní závěr; pokud v citovaném rozhodnutí ESLP uvádí účel, ke kterému má veřejné vyhlášení rozsudku sloužit (kontrola veřejností a zajištění práva na spravedlivý proces), jmenuje jen hlediska „objektivní“, ale nelze v tomto směru zapomínat ani na subjektivní pohled samotného účastníka, protože i on sám může mít zájem na tom, aby rozhodnutí – zejména pávě vyšších či nejvyšších soudů – byla zveřejněna stejným způsobem jako rozhodnutí soudů nižších stupňů. Paradoxně i z onoho „objektivního“ pohledu by větší kontrole veřejnosti podléhala rozhodnutí soudů nižších stupňů a při hypotetické snaze exekutivy zasáhnout do výkonu justice by postačovalo manipulovat nejvyššími soudy, jejichž rozhodnutí by nemusela být řádně zveřejněna (a nebyla by tedy veřejné kontrole vystavena).

Splnit podmínku veřejného vyhlášení je dále možné i tím, že je rozsudek zpřístupněn v kanceláři soudu, kde si jej může kdokoli vyžádat. ESLP tak rozhodl v případě *Preto a ostatní proti Itálii*.³⁴⁷ ESLP tu poukázal na zásadní význam požadavku veřejnosti, nicméně připustil, že praxe jednotlivých zemí, která je tento požadavek naplňován, se do určité míry liší. Rozhodující není formální pohled, ale jejich materiální naplnění.³⁴⁸ Soud přihlédl k tomu, že některé státy Rady Evropy mají dlouhodobou tradici zveřejňování rozsudků jejich uložením v kanceláři soudu, kde se s nimi může kdokoli seznámit, případně si pořídit jejich kopii. Veřejné vyhlášení rozsudku tedy neznamená jen jeho přečtení veřejně při zasedání soudu.³⁴⁹ Je-li nicméně rozsudek zveřejněn tímto způsobem, důraz je třeba klást na jeho všeobecnou přístupnost. Pakliže by žadatel o

³⁴⁶ Odstavec 32 citovaného rozhodnutí; srovnej i HARRIS, op. cit. str. 439

³⁴⁷ *Preto a ostatní proti Itálii*, rozsudek ze dne 8. 12. 1983, stížnost č. 7984/77

³⁴⁸ Odstavec 22 citovaného rozhodnutí

³⁴⁹ Odstavec 25 a 26 citovaného rozhodnutí

rozsudek musel ještě splnit některé další podmínky, mohlo by k porušení Úmluvy dojít. Tak tomu bylo v rozsudku ve věci *Werner proti Rakousku*, kde štrasburský soud shledal porušení Úmluvy pramenící z toho, že rozsudek uložený v soudní kanceláři byl přístupný jen tomu, kdo k tomu osvědčil právní zájem.³⁵⁰

Jde-li o rozsah zveřejnění rozhodnutí, vyjádřil se ESLP tak, že postačí shrnutí důvodů, pro které soud rozhodl, jak rozhodl, a to dokonce až v rozhodnutí soudu nadřízeného.³⁵¹ Dostačující ovšem není vyhlášení pouhého výroku zcela bez odůvodnění, byť s odkazem na zákonné ustanovení.³⁵²

Přestože bylo shora řečeno, že Úmluva nepřipouští výjimky z požadavku veřejného vyhlášení rozsudku, ukazuje se v judikatuře ESLP poněkud citlivější přístup, který zohledňuje zvláštnosti některých řízení. I veřejné vyhlášení rozsudku by mohlo účastníky poškodit; tak tomu bylo ve věci *B a P proti Spojenému království*, v níž štrasburský soud uznal, že veřejné vyhlášení rozsudku týkající se tak citlivé věci, jako je bydliště nezletilých dětí po rozvodu rodičů, by odporovalo veřejnému zájmu. Neshledal tedy porušení Úmluvy v tom, že předmětný rozsudek veřejně vyhlášen nebyl.³⁵³

Harris uvádí, že podle jeho názoru neexistuje dobrý důvod, proč by se účastníci řízení nemohli vzdát i práva na veřejné vyhlášení rozsudku, když se mohou vzdát ústního jednání.³⁵⁴ Svůj názor ovšem ničím nepodkládá, proto nezní přesvědčivě. Podle mého názoru v otázce veřejného vyhlášení rozsudku do popředí vystupuje „objektivní“ hledisko požadavku kontroly výkonu spravedlnosti v tom smyslu, že je nutné, aby

³⁵⁰ *Werner proti Rakousku*, rozsudek ze dne 24. 11. 1997, stížnost č. 21835/93, odstavec 52 a násl.

³⁵¹ *Lamanna proti Rakousku*, rozsudek ze dne 10. 7. 2001, stížnost č. 28923/95, odstavec 33

³⁵² *Ryakib Biryukov proti Rusku*, rozsudek ze dne 17. 1. 2008, stížnost č. 14810/02, odstavec 38 a násl.

³⁵³ *B a P proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 24. 4. 2001, stížnosti č. 36337/97 a 35974/97, odstavec

³⁵⁴ HARRIS, op. cit. strana 439

veřejnost v každém případě měla alespoň možnost zjistit, jak soud rozhodl. Tento zájem pak zpravidla musí převážet nad případnou osobní neangažovaností účastníků či jejich nezájmu na vyhlášení rozhodnutí veřejně. Proto se domnívám, že shora uvedený názor není správný a až na zcela výjimečné případy by rozsudky být veřejně vyhlášované měly bez ohledu na to, zda si to účastníci přejí či nikoli.

6.2. Právo na veřejné projednání věci v české úpravě

Projev důležitosti práva na veřejnost jednání lze spatřovat již v tom, že je zakotveno jak v Ústavě (čl. 96 odst. 2), tak i v Listině (čl. 38 odst. 2). Odborný diskurz v České republice nepřekvapivě jako hlavní důvod zakotvení veřejnosti soudního řízení označuje také kontrolu veřejnosti nad výkonem spravedlnosti,³⁵⁵ záruku soudcovské nezávislosti³⁵⁶ a případně i zajištění (výchového) působení výkonu spravedlnosti na širokou veřejnost.³⁵⁷ Stejně závěry obsahuje i judikatura Ústavního soudu. Ten se vyjádřil, že „*právní vědomí tradičně vnímá právo na veřejné projednání věci jako nástroj veřejné kontroly justice.*“³⁵⁸

V jiném nálezu pak zdůraznil i roli veřejnosti jednání a vyhlásování rozsudků při předcházení nežádoucím vlivům, které by mohly ovlivňovat soudní rozhodování.³⁵⁹

Ani podle české úpravy ovšem není toto právo bezvýjimečné, jak plyne jak z čl. 96 odst. 2 Ústavy, tak z čl. 38 odst. 2 Listiny. Oba tyto předpisy ponechávají výčet výjimek

³⁵⁵ Srov. BAŇOUCH, Hynek: Komentář k článku 38 Listiny. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 792 a násl.

³⁵⁶ SLÁDEČEK, Vladimír: Komentář k článku 96 Ústavy. In: SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s., strana 798

³⁵⁷ *ibidem*

³⁵⁸ Nález ze dne 8. 11. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04, č. 20/2006 Sb.

³⁵⁹ Nález ze dne 30. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 2/10, č. 123/2010 Sb.

z pravidla veřejnosti na zákonné úpravě. Ústavní soud k tomu ve stanovisku svého pléna jen konstatoval, že i takové výjimky je třeba vykládat restriktivně.³⁶⁰ Judikatura Ústavního soudu také reaguje na technologický vývoj, který umožňuje zajistit veřejnost jednání i jiným způsobem, než účastí obecnostva přímo v jednací síni. Veřejnost jednání proto může být zprostředkována přímým televizním či rozhlasovým přenosem, videopřenosem na internetu aj. Každá taková forma zajištění veřejnosti jednání může v závislosti na své povaze představovat (i negativní) zásah do průběhu jednání. Přesto nicméně podle Ústavního soudu všechny formy zajištění práva na veřejnost požívají stejné ochrany potud, že „*vylučování některé formy veřejnosti soudního jednání musí být vždy spojeno s legitimním cílem, jinak se jedná o svévoli, která se zcela míjí s cílem principu veřejnosti soudního řízení, jímž je především "kontrola" soudní činnosti ze strany veřejnosti.*“³⁶¹

6.2.1. Zákonné a podzákonné provedení zásady veřejnosti

Jádro práva na veřejné jednání je v OSŘ obsaženo v § 116,³⁶² jehož první odstavce lapidárně stanoví, že jednání je veřejné. Toto klíčové ustanovení by ovšem samo o sobě nebylo pro zachování práva na veřejnost jednání dostatečné. Zajištění veřejného jednání je výsledek procesního postupu soudu, technického zajištění a také splnění podmínek veřejného jednání. Všechny tyto aspekty jsou pro realizaci práva na veřejnost jednání zásadní.

³⁶⁰ Stanovisko pléna ze dne 28. 5. 2002, sp. zn. Pl. ÚS-st. 15/02

³⁶¹ Nález ze dne 14. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2672/07

³⁶² Mimo ustanovení § 116 OSŘ je zásada veřejnosti zakotvena i v § 6 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

6.2.1.1. *Veřejnost jednání jako výsledek procesního a technického postupu soudu*

Vyjít je možno z konstatování Aleny Winterové: „*Jednání je vyvrcholením řízení.*“³⁶³ K tomu, aby soud ve věci vůbec ústní jednání nařídil, musí v řízení proběhnout řada úkonů, které lze nazvat souhrnně přípravou jednání. Rozsah přípravy bude záviset na okolnostech každého případu, a to s ohledem na příkaz OSŘ, podle něhož by soud mělo ve věci rozhodnout zásadně již při prvním jednání (§ 114a odst. 1 OSŘ).

Podstatné je, aby k jednání byli řádně předvoláni všichni, jejichž přítomnosti je třeba, především pak účastníci řízení. Ti mají ze zákona právo na desetidenní lhůtu k přípravě (§ 115 odst. 2 OSŘ). Není-li tato lhůta zachována, lze jednání provést pouze tehdy, pokud zkrácený účastník s jednáním souhlasí, jinak jde o vadu řízení.³⁶⁴

Technicko-administrativní stránka věci pak spočívá např. v tom, že na dveřích jednací síně musí být vyvěšen seznam projednávaných věcí (§ 10 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy), aby i veřejnost, která nebyla k jednání předvolána, věděla, jaké věci budou kdy projednávány. S tím souvisí i povinnost vyvolání věci před dveřmi jednací síně (§ 11 cit. vyhlášky) a zajištění jednací síně odpovídající předpokládanému zájmu veřejnosti účastnit se určitého jednání (§ 17 odst. 2 cit. vyhlášky). Soud také musí být vybaven orientační tabulí (§ 3 instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 505/2001-Org.).

Na zmíněnou možnost zajištění veřejnosti jednání technickými prostředky pak pamatuje úprava obsažená v § 6 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, která umožňuje pořizovat zvukový záznam jednání s vědomím předsedy senátu; pořizování obrazových záznamů a zvukových a obrazových přenosů jednání je podmíněno

³⁶³ WINTEROVÁ, Alena. Příprava jednání. In: WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol.: *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s., strana 335

³⁶⁴ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I, II*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1600 s., strana 810

souhlasem předsedy senátu. Tato úprava navazuje na § 40 odst. 1 OSŘ, podle něhož se úkony soudu, při nichž jedná s účastníky, provádí dokazování nebo vyhlašuje rozhodnutí, zaznamenávají ve formě zvukového nebo zvukově obrazového záznamu. Vytváření přímých přenosů z jednací síně může být problematické jak z hlediska ochrany účastníků a svědků, tak z hlediska naplnění cílů řízení. Proto je k takto intenzivnímu zásahu nutný souhlas předsedy senátu.

Popsané úkony jistě samy o sobě nenaplnují zásadu veřejnosti, jde ovšem o nezbytná opatření k tomu, aby mohlo dojít k účinnému uplatnění této zásady. Zejména s ohledem na shora popsanou judikaturu ESLP je proto nelze podceňovat.

6.2.2. Podmínky vyloučení veřejnosti

Situace, v nichž může být veřejnost z ústního jednání vyloučena, jsou upraveny v § 116 odst. 2 OSŘ. Toto ustanovení dává soudu dispozici v tom smyslu, že veřejnost může být vyloučena jak pro určitou část jednání, tak i pro celé jednání. Vzhledem k ústavnímu imperativu práva na veřejnost jednání (a také shora citované judikatuře Ústavního soudu), musí soud preferovat zachování veřejného charakteru jednání, pokud to je možné, neměl by tedy veřejnost vylučovat pro celé jednání, pokud to není nezbytně nutné a postačí její vyloučení jen pro určitý úsek jednání. Platí, že všechny podmínky třeba vykládat restriktivně.³⁶⁵

Situace, které vyloučení veřejnosti odůvodňují, jsou čtyři. Prvou z nich je ohrožení tajnosti utajovaných informací. Jimi má zákon na mysli informace podléhající utajení podle zákona č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a bezpečnostní

³⁶⁵ Srovnej BAŇOUCH, Hynek. Komentář k článku 38 Listiny základních práv a svobod. In: WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s., strana 793, bod 17.

způsobilosti. Podle § 2 písm. a) tohoto zákona je utajovanou informací „*informace v jakékoliv podobě zaznamenaná na jakémkoliv nosiči označená v souladu s tímto zákonem, jejíž vyřazení nebo zneužití může způsobit újmu zájmu České republiky nebo může být pro tento zájem nezbytné, a která je uvedena v seznamu utajovaných informací.*“ Soudce má ze zákona přístup k utajovaným informacím všech stupňů, aniž by musel získat v předepsaném řízení osvědčení a být poučen, a to na základě § 58 odst. 1 písm. e) citovaného zákona. Tento důvod vyloučení veřejnosti je objektivní a soud je v zásadě povinen postupovat zde z úřední povinnosti, aby zajistil ochranu utajovaných informací (to nevylučuje, aby soud vyloučení veřejnosti navrhl i sami účastníci), a to za využití postupu upraveného v § 40a OSŘ.

Dalšími dvěma situacemi odůvodňujícími vyloučení veřejnosti z jednání je ochrana obchodního tajemství a důležitého zájmu účastníků. Tyto důvody jsou na rozdíl od předchozího subjektivní, svědčící určitému účastníkovi (případně oběma). Proto bude zpravidla nutné, aby dotčený účastník soudu vyloučení veřejnosti navrhl a zejména prokázal, že jinak by došlo k ohrožení obchodního tajemství nebo jeho důležitého zájmu.³⁶⁶ Obchodní tajemství je definováno v § 504 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku následujícím způsobem: „*Obchodní tajemství tvoří konkurenčně významné, určitelné, ocenitelné a v příslušných obchodních kruzích běžně nedostupné skutečnosti, které souvisejí se závodem a jejichž vlastníci zajišťují ve svém zájmu odpovídajícím způsobem jejich utajení.*“ Jiný důležitý zájem účastníků pak může spočívat v jakékoli jiné okolnosti, jejíž zveřejnění by mohlo

³⁶⁶ DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I, II.* 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s., strana, strana 814

představovat závažný zásah do práv účastníků, Alena Macková zmiňuje například ochranu osobních údajů.³⁶⁷

Ochrana mravnosti, jež je posledním důvodem pro vyloučení veřejnosti, je relativně neurčitým pojmem, který bude třeba vyložit v konkrétní situaci. I zde ale bude muset jít o nebezpečí vážné, aby mohla být prolomena zásada veřejnosti jednání.

6.2.3. Postup soudu při vyloučení veřejnosti

O vyloučení veřejnosti soud rozhodne usnesením. Protože se jedná o rozhodnutí, jímž se upravuje vedení řízení, není proti němu přípustné odvolání [§ 202 odst. 1 písm. a) OSŘ]. Z § 17 odst. 1 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, vyplývá, že v případě vyloučení veřejnosti je třeba informaci o tomto opatření oznámit na dveřích jednací síně zároveň se zákazem vstupu nepovolaným osobám.

I přesto, že byla veřejnost vyloučena, může soud podle § 116 odst. 2 OSŘ povolit jednotlivým osobám povolit, aby byly při jednání nebo jeho části, pro niž byla veřejnost vyloučena, přítomny. Ty musí poučit o povinnosti zachovávat mlčenlivost o věcech, které se na jednání dozví a pro něž byla veřejnost vyloučena. Tato možnost je tak mj. i pojistkou před zcela utajeným výkonem spravedlnosti i v případech, kdy jsou dány kvalifikované skutečnosti odůvodňující jednání bez přítomnosti veřejnosti.

Čtvrtý odstavec ustanovení § 116 OSŘ pak s vyloučením veřejnosti souvisí jen potud, že umožňuje soudu odepřít přístup do jednací síně jen určitým osobám, u nichž je dána obava, že by mohly rušit buď průběh jednání, nebo jeho důstojnost, případně nezletilým osobám.

³⁶⁷ MACKOVÁ, Alena: Komentář k ustanovení § 116 OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ

6.2.4. Možnost rozhodovat bez nařízení ústního jednání

Právo na projednání věci v ústním jednání je, jak jsme viděli, součástí požadavků spravedlivého procesu. Z judikatury ESLP plyne, že se tohoto práva lze vzdát. Článek 96 odst. 2 Ústavy, který tuto zásadu zakotvuje v českém ústavním pořádku, umožňuje, aby z něj zákon stanovil výjimky. OSŘ upravuje dva typy takových výjimek.

Prvním typem je obecná úprava obsažená v § 115a OSŘ. Podle něj nemusí být ve věci samé nařízeno jednání tehdy, jestliže lze věc rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě s rozhodnutím bez nařízení jednání souhlasí. Jedná se tu tedy o kombinaci objektivního a subjektivního požadavku, přičemž objektivní požadavek spočívá v možnosti rozhodnout na základě účastníky předložených listinných důkazů. Ištváněk ovšem uvádí, že může jít i o listinné důkazy soudem obstarané,³⁶⁸ což je podle mého názoru poněkud kontroverzní, neboť jde o výklad nad text zákona. Ostatně i Nejvyšší soud např. v rozsudku ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005, uvedl: „*Uvádí-li totiž ustanovení § 115a o.s.ř. jako předpoklad pro projednání a rozhodnutí věci bez nařízení jednání, aby ve věci bylo možné "rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů", vyjadřuje tím nejen požadavek, aby soud při zjišťování skutkového stavu věci nevycházel - samozřejmě kromě shodných tvrzení účastníků řízení (§ 120 odst.4 o.s.ř.) - z jiného důkazu než z listin předložených účastníky řízení (jejich zástupci nebo zmocněnci).*“ Takový postup se navíc jeví nepraktickým, protože účastníci řízení musejí být seznámeni s důkazní situací a soud by je tedy zřejmě musel po obstarání dodatečných důkazů obesílat s informací o tomto kroku a možnosti seznámit se se spisem. Objektivní podmínka bude naplněna tehdy,

³⁶⁸ IŠTVÁNEK, František. Komentář k ustanovení § 115a OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ.

pokud tvrzeními účastníků a předloženými listinnými důkazy budou splněny povinnosti tvrzení i důkazní, aby bylo možno ve věci rozhodnout.

Subjektivním požadavkem pak je, aby se účastníci práva na projednání věci vzdali nebo vyjádřili souhlas s rozhodnutím bez jednání. Učinit tak mohou buď výslovně, nebo na základě tzv. doložky proti nečinnosti upravené v § 101 odst. 4 OSŘ, o nichž bylo blíže pojednáno v kapitole věnující se požadavkům spravedlnosti a rovnosti.

Druhý typ výjimek z pravidla konání ústního jednání by mohl být pojmenován jako některé případy zjednodušeného řízení. Jedná se tu především o rozkazní řízení o vydání platebního rozkazu, elektronického platebního rozkazu, evropského platebního rozkazu a směnečného a šekového platebního rozkazu (§ 172 a násl. OSŘ). K nim je pak třeba přiřadit i rozsudek pro uznání (§ 153a OSŘ).

Jednotlivé případy rozkazního řízení není možné v této práci rozebírat, z hlediska práva na konání ústního jednání je ale rozhodné, že žalovaný má k dispozici procesní prostředek, jímž se může nařízení ústního jednání domoci (odpor, resp. námitky). Pokud je nevyužije, fakticky se tím vzdává práva na ústní jednání. Z tohoto pohledu je důležité, aby rozhodnutí v rozkazním řízení bylo žalovanému řádně doručeno, proto OSŘ vylučuje náhradní doručení.

Shora řečené platí *mutatis mutandis* i pro rozsudek pro uznání. Podle § 153a OSŘ jej lze vydat tehdy, pokud žalovaný v průběhu řízení nárok nebo jeho základ uznal (§ 153a odst. 1 OSŘ) nebo má-li se za to, že jej uznal (§ 153a odst. 3 OSŘ). Jde tu tedy buď o kvalifikovaný procesní úkon žalovaného³⁶⁹, nebo o opominutí reagovat na kvalifikovanou výzvu soudu podle § 114b odst. 5 OSŘ, resp. § 114c odst. 6 OSŘ (neomluvená neúčast na přípravném jednání). Úprava tzv. kvalifikované výzvy dle §

³⁶⁹ Podle judikatury Ústavního soudu platí, že uznávací projev vůle žalovaného musí být „nezpochybnitelný.“ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2006, sp. zn. III. ÚS 454/04.

114b OSŘ i předvolání k přípravnému jednání § 114c OSŘ také dává žalovanému do rukou procesní nástroj, kterým se může domoci nařízení ústního jednání, tj. projev, kterým bude žalovaný na výzvu soudu reagovat. Přesto je však tato úprava ve vztahu k žalovaným přísnější než úprava rozkazního řízení. Kvalifikovaná výzva i předvolání k přípravnému jednání totiž sice musí být žalovanému doručeny do vlastních rukou s vyloučením náhradního doručení, to však neplatí, doručuje-li se do datové schránky. U kvalifikované výzvy navíc žalovanému již nebude zásadně stačit pouze vyjádřit svůj nesouhlas se žalobou, jako je tomu u odporu, ale bude se muset vyjádřit také kvalifikovaně, tj. vylíčit rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu a k tomu připojit listinné důkazy, kterých se dovolává, případně označit důkazy k prokázání tvrzení. Prostý, povšechně vyjádřený nesouhlas se žalobou tu stačit nebude a fikci uznání nároku neodvrátí.³⁷⁰

Právě vzdání se práva na projednání věci v ústním jednání, respektive (přínejmenším fiktivní) souhlas s rozhodnutím bez ústního jednání, spojuje i tři uvedené instituty, jež umožňují i českému civilnímu soudu ve sporné agendě rozhodnout bez jednání.

Platební rozkaz (úmyslně ponechávám stranou jeho specifické formy- elektronický platební rozkaz a evropský platební rozkaz) vydá soud tehdy, jde-li o peněžité plnění a uplatněné právo vyplývá ze skutečností uvedených žalobcem (§ 172 odst. 1 OSŘ). Rozhodující z pohledu souhlasu žalovaného s takovým rozhodnutím je skutečnost, že platební rozkaz musí být žalovanému doručen do vlastních rukou, přičemž je vyloučeno náhradní doručení (§ 173 odst. 1 OSŘ). Jakmile je platební rozkaz žalovanému doručen

³⁷⁰ Srovnej usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3499/2007 nebo názor vyjádřený v IŠTVÁNEK, František; ŠUK, Petr: Komentář k ustanovení § 114b OSŘ. In: DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ

(je třeba, aby mu byl doručen nejpozději spolu se žalobou, aby byl žalovaný seznámen s její podstatou a důvody, o něž se opírá), je na něm, aby se s ním seznámil a zvážil využití svého práva podat proti němu ve lhůtě 15 dnů od jeho doručení odpor.

Podaným odporem žalovaný vyjadřuje nejen nesouhlas s rozhodnutím soudu, ale také se způsobem rozhodnutí, tj. bez projednání věci na ústním jednání. Podá-li žalovaný odpor, platební rozkaz se ze zákona ruší a soud je povinen nařídit ve věci jednání (§ 174 odst. 2 OSŘ).

6.2.5. Povinnost vyhlásit rozsudek veřejně

Rovněž povinnost veřejného vyhlášení rozsudku má svůj základ v čl. 96 odst. 2 Ústavy. Jeho provedení v oblasti civilního řízení je obsaženo v § 156 OSŘ. Tato úprava je doplněna § 15 a § 16 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

Z hlediska požadavku veřejnosti je zásadní, že rozsudek musí být vyhlášen veřejně vždy bezvýjimečně. Musí se tak stát i tehdy, pokud se v řízení nekonalo ústní jednání.³⁷¹

Vyhlášením rozsudku se rozumí vyhlášení výroku, které se činí ve stoje všech přítomných, odůvodnění a poučení o opravných prostředcích. Nejsou-li vyhlášení rozsudku přítomni účastníci, omezí se soud na vyhlášení výroku (§ 156 odst. 1 OSŘ). I za takové situace ovšem musí soud rozsudek vyhlásit veřejně za umožnění přístupu publika.³⁷²

³⁷¹ Srov. ŠIMÍČEK, Vojtěch. Komentář k článku 96 Ústavy. In: ŠIMÍČEK, Vojtěch; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s., strana 1310, bod 18.

³⁷² Soudkyně P. V. z Okresního soudu v Ostravě čelila kárnému obvinění předsedy tohoto soudu proto, že odmítla vyhlásit rozsudek v nepřítomnosti účastníků před publikem. Rozhodnutí kárného senátu

V této souvislosti je také vhodné upozornit na již citovaný nálezn Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 2/10, č. 123/2010 Sb., v němž Ústavní soud požadavkem veřejného vyhlášení rozsudků v článku 96 odst. 2 Ústavy odůvodnil svůj závěr, že nelze vyloučit zpřístupňování i nepravomocných rozsudků žadatelům podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 12. 2013, č. j. 16 Kss 8/2013 – 45 , byla však kárného obvinění zproštěna, neboť nešlo o kárné provinění (ale o pouhé pochybení).

7. Závěr

Tato práce se zaměřila na právo na spravedlivý proces v kontextu občanského soudního řízení. V úvodní části je vymezeno samotné právo na spravedlivý proces jako objektivní právo svědčící účastníkům civilního soudního řízení, které plyne z objektivní právní úpravy jak na úrovni mezinárodní, tak na úrovni vnitrostátního právního řádu.

V úvodu práce bylo vysvětleno, z jakého důvodu se dostává pozornosti právě Úmluvě a není pojednáno i o jiných mezinárodněprávních dokumentech, v nichž jsou zakotvena lidská práva včetně práva na spravedlivý proces. Tímto důvodem je silný vliv, který má Úmluva na domácí právní řád, přičemž právě v případě České republiky nejde jen o působení zprostředkované judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, ale i specifickou, historicky nastalou situací, v níž se Úmluva stala vzorem pro Listinu základních práv a svobod, jejímž přijetím se Československo a posléze i Česká republika přihlásily k vývoji lidských práv, k němuž došlo v době, kdy na tomto území panoval komunistický režim.

Úmluva tak ve vztahu k českému právnímu řádu hraje trojjedinou roli. Jednak je mezinárodní smlouvou, jejíž význam zdaleka netkví jen v jejím právním obsahu, ale i symbolice, již s sebou nese. Současně je na základě čl. 10 Ústavy sama součástí českého právního řádu, přičemž má přednost před zákonem, byl-li by s ní zákon v rozporu. Konečně významným způsobem zasahuje Úmluva do domácí právní reality skrze judikaturu ESLP, kterou se přistoupením k Úmluvě zavázala Česká republika respektovat.

Žádný jiný dokument mezinárodního práva nemá takto bezprostřední a silný vliv na způsob, kterým jsou v České republice vykládána a aplikována lidská práva. Právě touto skutečností je zdůvodněno, proč se tato práce zabývá takřka výlučně Úmluvou a ne i dalšími mezinárodněprávními instrumenty ochrany lidských práv.

Pozornost byla také věnována aktuálním důvodům, pro které nepředstavuje téma spravedlivého procesu v současné realitě České republiky prázdny pojem, ale stále přítomnou a naléhavou látku nezbytnou nejen pro nalézání a aplikaci práva, ale i pro jeho tvorbu. Po rekodifikaci občanského práva hmotného byly zahájeny práce na rekodifikaci občanského práva procesního. I vzhledem k tomu, jaký až chaotický přístup mají některé legislativní změny (a plány na ně) charakter, vystupují požadavky spravedlivého procesu do popředí nejen jako záruky pro účastníky konkrétních soudních řízení, ale i v podobě jistého vodítka představující základní kontury, v nichž se musí úprava civilního procesu nalézat.

Složková práva plynoucí z práva na spravedlivý proces nelze uměle separovat od konkrétní procesněprávní úpravy a postupu soudu v každém konkrétním případě, naopak v praxi musejí být tyto požadavky naplňovány v kterémkoli řízení a musí k nim být přihlíženo při užívání všech procesních institutů. V rigorózní práci mohla být z důvodu prostorového omezení pojednána jen některá z nich. Výběr byl proveden s ohledem na důležitost jednotlivých složkových práv. Z toho důvodu se práce soustředí v první řadě na právo na nezávislý a nestranný soud zřízený zákonem, poté na princip spravedlnosti a rovnosti, právo na projednání věci v přiměřené době, právo na právní pomoc a právo na veřejné projednání věci. Kromě těchto složkových práv (a jednoho principu),

Tyto požadavky (vedle dalších, které nebylo do práce možno pojmout, například požadavku hospodárnosti řízení) tvoří v souhrnu obecné principy soudnictví, které jsou teoreticky doplňovány odvětvovými principy toho kterého typu soudnictví. Přesto i na úrovni obecných principů soudnictví je možno také hovořit o jejich specifické aplikaci v rámci civilního procesu. Ačkoli jsou tedy tyto požadavky shodné pro všechny druhy

soudnictví, v každém jeho typu se uplatňují poněkud jiným způsobem, a to s ohledem na specifika příslušného typu soudnictví.

Z toho důvodu bylo možno v jednotlivých kapitolách této práce popsat způsob, jakým jsou vybrané požadavky konkretizovány z hlediska civilního procesu jak v judikatuře ESLP, tak analyzovat jejich průběh do konkrétních institutů českého procesního práva.

Porovnáním těchto relativně samostatných částí lze učinit ne příliš překvapivý závěr, že současná úprava českého civilního procesu se nevymyká požadavkům spravedlivého procesu. Bylo by ostatně významným zklamáním, pokud by tato otázka vedla více než 25 let po zahájení rekonstrukce právního státu k jiné odpovědi. Tento závěr ale téma práce nevyčerpává. Tím, jak se vyvíjí civilní proces, otevírají se nové problémy a nastolují se další otázky s nimi spojené.

Lze konstatovat, že všechna v práci pojednaná témata představují i v současné době aktuální výzvy jak pro zákonodárce, tak pro soudy.

Druhá kapitola se věnovala právu na nezávislý a nestranný soud zřízený zákonem. Nejprve byla vyložena teoretická podstata těchto atributů a jejich význam pro spravedlivý proces. Poté bylo pojednáno o pojetí, kterými k těmto znakům přistupuje štrasburská judikatura. Následně byla analyzována domácí úprava těchto základních atributů soudní moci, a to jak jejich ústavněprávní zakotvení, tak jejich provedení na zákonné a podzákonné úrovni, včetně základních záruk, které k jejich zachování slouží. V naplnění těchto požadavků se zrcadlí charakter celého justičního ústrojí, proto je poměrně obsáhle pojednáno o zárukách nezávislosti soudců v domácí úpravě. Podstata i rozsah těchto záruk se čas od času dostanou do centra mediální pozornosti (naposledy například v souvislosti se způsobem výpočtu soudcovských platů) a v probíhajících diskuzích pak vystupuje najevo, s jak velkým nepochopením se záruky nezávislosti a

neustrannosti soudů a soudců někdy na veřejnosti setkávají. Nezávislá a neustranná justice je přitom vitální nejen pro existenci právního státu, ale i pro ekonomický rozvoj země a společnosti. Také proto je důležité, aby konkrétní záruky byly zakotveny nejen ve vnitrostátní zákonné úpravě, ale i na ústavní a mezinárodní úrovni.

Třetí kapitola pojednávala o principu spravedlnosti a rovnosti účastníků, kterému patrně není možno konečným způsobem a jednou provždy učinit za dost. Jedná se o požadavek velice obecný, o čemž svědčí i judikatura ESLP, která vytvořila celou paletu nástrojů, jimiž se má požadavek spravedlnosti a rovnosti zabezpečovat. V kontextu civilního procesu hrají prominentní roli požadavky rovnosti zbraní, osobní přítomnosti projednání věci, efektivní účasti v řízení a kontradiktornosti. I v jejich naplnění lze sledovat posun, který souvisí s vývojem lidských práv, neboť například povinnost přizpůsobit parametry projednání věci potřebám osob s hendikepem byla vyvozena právě z judikatury ESLP. Velmi komplexní je problematika poučovací povinnosti, která je i v současných poměrech České republiky předmětem jak teoretických, tak praktických sporů. Jako problematický se jeví jak rozsah poučovací povinnosti, tak i její intenzita. V sázce přitom není málo, neboť i na úpravě poučovací povinnosti se projevují rozdíly mezi koncepcemi civilního procesu jako takového. Ilustrativním příkladem životnosti a aktuálnosti tématu spravedlivého procesu je úprava tzv. *Closed materials procedure* ve Spojeném království, která v zájmu zachování národní bezpečnosti zcela zásadním způsobem nabourává kontradiktornost řízení. I této úpravě je tedy věnována pozornost. Jde o doklad dopadů, které mohou mít na spravedlivý proces reálné, mimo právo existující hrozby, jež s sebou nese historický vývoj.

Každá úprava civilního procesu si musí za cíl klást vytvořit předpoklady pro rychlé vyřešení sporu účastníků, zároveň ale zajistit, aby přijaté řešení bylo spravedlivé. Jakkoli tyto požadavky jdou technologicky vzato proti sobě, jsou ve skutečnosti dvěma stranami téže mince, a to podle okřídleného hesla, podle něhož opožděná spravedlnost je spravedlností odepřenou. Ve čtvrté kapitole je proto na základě judikatury ESLP vyložen pojem přiměřené doby řízení, identifikována kritéria, jimiž je tato doba posuzována a konečně je pojednáno o možných opatřeních, která mohou státí uplatnit, aby přiměřenou rychlost řízení zajistily. Následně je pozornost věnována domácí úpravě, která nikoli náhodně, ale zcela záměrně neobsahuje explicitní ustanovení o přiměřené době řízení, ale snad až poněkud příliš pragmaticky se upíná k řízení bez průtahů. Posléze je podána analýza nástrojů, které slouží realizaci zajištění „bezprůtahového“ řízení, jež jsou rozlišeny na ty, které mají k dispozici účastníci, a ty, jež se uplatňují nezávisle na vůli účastníků. V jejich evoluci také sehrála významnou úlohu judikatura ESLP požadující odškodňování protražovaných řízení, a není proto příliš překvapivé, že jeden z nejúčinnějších nástrojů přímého i nepřímého působení na rychlost řízení je obsažen v zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci.

Pátá kapitola pojednává o právu na zajištění právní pomoci. Zde byly odlišeny dvě podoby tohoto práva, obecné právo nechat se v řízení zastoupit a právo na pomoc osobám v nevýhodě. Ani toto právo není v českém prostředí přijímáno jednoznačně; s mírnou nadsázkou by se dalo snad konstatovat, že shoda panuje především na tom, že jeho současná úprava si zaslouhuje revizi. I při ní bude nutno vyjít z parametrů, které pro zajištění právní pomoci traktuje ESLP, jak z hlediska okolností, za nichž je nutno právní pomoc poskytnout, tak z hlediska způsobů, jimiž tak může být učiněno. Byly zmapovány a diskutovány i některé v současnosti se objevující návrhy, ať už přes

(znovu)zavedení advokátského procesu, tak přes možnost vytvoření komplexního systému právní pomoci. Ani tyto systémy nepostrádají svá rizika, na která bylo také upozorněno, například nastíněným komplikací, kterým čelí systém právní pomoci v Anglii.

Požadavek veřejného projednání věci je tradiční součástí práva na spravedlivý proces, který brání vytvoření systému „kabinetní justice“ a naopak podporuje veřejnou kontrolu výkonu spravedlnosti a formuje ponětí veřejnosti o tom, jak a v jakých podmínkách se právo skutečně nalézá. Veřejnost jednání je tedy oboustranně výhodný požadavek. Šestá kapitola se věnuje právu na veřejné jednání, které se může prosadit jen tehdy, pokud vůbec nějaké ústní jednání probíhá. Součástí tohoto práva je i povinnost soudu vyhlásit meritorní rozhodnutí sporu o právo – rozsudku – veřejně. Také ke splnění těchto podmínek lze přistupovat různým způsobem, což je demonstrováno na některých případech z judikatury ESLP. Část této kapitoly, jež se soustředí na domácí úpravu, rozebírá, jak provedení této zásady v českém právu, rozlišuje jednak samotnou veřejnost jednání, jednak procesně-technický postup, který realizaci veřejnosti jednání umožňuje. Pozornost je věnována problematice vyloučení veřejnosti a možnosti soudu rozhodnout bez ústního jednání.

Na závěr lze shrnout, že vývoj úpravy spravedlivého procesu není ukončen. Pokračuje jednak sám o sobě, a to precizováním a cizelováním již upravených záruk, dochází k němu ale i v reakci na události, kterými prochází společnost, a to i na mezinárodní úrovni. Nároky spravedlivého procesu nejsou neměnné a existuje i nebezpečí jeho postupné eroze, ustupování od těchto nároků, ať už pod vlivem ekonomických potíží nebo bezpečnostních rizik. Z toho důvodu je důležité, aby spravedlivý proces nebyl jen

jakýmsi vzdušným zámkem, ale konkrétním souborem hodnot, který není jen předmětem teoreticko-právního zkoumání, ale skutečným vyjádřením reality, se kterou se setkávají v soudních síních běžní účastníci. Současně by se neměly nároky spravedlivého procesu neúměrným způsobem rozšiřovat, protože tím dochází k odstranění rozdílu mezi skutečně klíčovými zásadami a méně důležitými zárukami. Upevnění spravedlivého procesu může přispět i jeho větší poznání i laickou veřejností, která jeho důležitost snad dosud zcela nedoceňuje.

8. Seznam citované a použité literatury a dalších zdrojů

8.1. Použité publikace

- BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel; ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, 2009, 1007 s.
- CÍSAŘOVÁ, Dagmar; FENYK, Jaroslav; GŘIVNA, Tomáš a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008, 824 s.
- CRAIG, Paul; DE BÚRCA, Grainne a kol. *EU Law. Text, Cases and Materials*. 5. vyd. Oxford : Oxford University Press, 2011, 1155 s.
- DAVID, Ludvík. *Na hranicích práva. Soudcovské eseje*. Praha : Leges, 2012. 192 s.
- DAVID, Ludvík; IŠTVÁNEK, František; JAVŮRKOVÁ, Naděžda. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, 2056 s.; citováno ze systému ASPI neobsahujícího čísla stránek, ASPI ID: K09_1963CZ.
- DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnících. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 205 s.
- DRÁPAL, Ljubomír; BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I, II*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, 1600 s.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva. 4. upravené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 343 s.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty ke ústavním dějinám Československa: II. díl 1945 – 1960*. Praha : Karolinum. 2006. 510 s.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty ke ústavním dějinám Československa: IV. díl 1990 – 1992*. Praha : Karolinum. 2007. 649 s
- HAMULÁKOVÁ, Klára: *Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2010. 192 s.
- HARRIS, David; O'BOYLE, Michael; WARBRICK, Collin a kol.: *Law of the European Convention on Human Rights*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1006 s.

- HENDRYCH, Dušan; SVOBODA Cyril. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. 242 s.
- HUCKLEY-BINNS, Rebecca; MARTIN, Jacqueline. *Unlocking the English Legal System*. 3. vyd. Londýn : Hodder Education, 2013, 337 s., strana 173
- JIRSA, Jaromír; DOLEŽAL, Marek; VANČUROVÁ, Kateřina a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 – 180 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 601 s.
- JIRSA, Jaromír; TREBATICKÝ Peter; KORBEL, František a kol.: *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1 – 78 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team. 2014. 515 s.
- KMEC, Jiří: Právo na spravedlivý proces. In: KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1687 s., strana
- KNAPP, Viktor: *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s.
- KUDYNOVÁ, Adéla: *Systém bezplatné právní pomoci v České republice. Rigorózní práce*. Brno, 2009. 145 stran. Rigorózní práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně. Dostupné i z WWW <http://is.muni.cz/th/12798/pravf_r/adela_kudynova_rigorozni_prace.pdf>, navštíveno 20. 9. 2014
- KUČHTA, Josef. *Trestněprocesní normy*. in: ŠÁMAL, Pavel; MUSIL, Jan; KUČHTA, Josef a kol. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1053 s., str. 46
- MACKOVÁ, Alena. *Nezávislost soudců*. Praha: Ediční středisko Právnické fakulty Univerzity Karlovy, 1998. 96 s.
- MACKOVÁ, Alena: *Právní pomoc advokátů a její dostupnost*. Praha: C. H. Beck, 2001, 255 s.
- MOECKLI, David; SHAH, Sangeeta; SIVAKUMARAN, Sandesh. *International Human Rights Law*. Oxford : Oxford University Press. 2014. 611 s.
- MOLEK, Pavel: *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 576 s.

- RAINEY, Bernadette; WICKS, Elizabeth; OVEY, Claire: *The European Convention on Human Rights*, 6. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2014. 654 s.
- SLÁDEČEK, Vladimír; MIKULE, Vladimír; SYLLOVÁ, Jindřiška. *Ústava České republiky. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2007, 949 s.
- SVOBODA, Karel. *Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení*. Praha: ASPI, 2009, 100 s.
- SVOBODA, Karel: *Dokazování*. Praha: ASPI- Wolters Kluwer, 2009, 392 s.
- SVOBODA, Karel: *Nové instituty českého civilního procesu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 248 s.
- SVOBODA, Karel; SMOLÍK, Petr; LEVÝ, Jiří; ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1424 s.
- SVOBODA, Karel; ŠÍNOVÁ, Renáta; HAMULÁKOVÁ, Klára a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 458 s.
- SVOBODA, Karel; TLÁŠKOVÁ, Šárka; VLÁČIL, David; LEVÝ, Jiří; HROMADA, Miroslav a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, 1054 s.
- ŠÁMAL, Pavel; MUSIL, Jan; KUČHTA, Josef a kol.: *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1053 s.;
- ŠIMÍČEK, Vojtěch; FILIP, Jan; MOLEK, Pavel. *Ústava České republiky: Komentář*. 1. vydání. Praha: Linde, 2010. 1533 s.
- VOJTEK, Petr. *Odpovědnost za škodu při výkonu veřejné moci*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 288 s.,
- VRCHA, Pavel. *Výběr aktuálních rozhodnutí Nejvyššího soudu a Ústavního soudu České republiky*. 2. vydání. Praha : Linde, 2005, 1295 s.
- WAGNEROVÁ, Eliška; ŠIMÍČEK, Vojtěch; LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, 931 s.
- WINTEROVÁ, Alena; MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní. První část – řízení nalézací*. Praha: Linde, 2014. 624 s.
- ZOULÍK, František. *Cesty práva. Výbor statí*. Praha: CEVRO Institut, o.p.s.; Wolters Kluwer ČR, a. s.; 2013. 308 s.

- ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Praha: C. H. Beck, 1995, 263 s.

8.2. Použité články

- BEZOUŠKA, Petr. Krátké zamyšlení nad rozsudky pro uznání a pro zmeškání. *Právní rozhledy*. 2004, č. 1, strana 31
- BORZOVÁ, Ivana. Evropské justiční systémy (vydání 2014 – údaje za rok 2012). *Soudce*, 2015, č. 2, strana 2
- HAVLÍČEK, Karel. Politická korektnost a její dopady do práva. *Soudce*. 2015, č. 2, strana 21
- HAVLÍČEK, Karel. Procesní právo na rozcestí. Rozhovor s místopředsedou Nejvyššího soudu JUDr. Romanem Fialou. *Soudce*, 2014, č. 7- 8, strana 9
- HAVLÍČEK, Karel; KOVÁŘOVÁ, Daniela. O dělových ranách soudcokratici. Rozhovor s předsedou Ústavního soudu JUDr. Pavlem Rychetským. *Soudce*, č. 9, strana 24
- HROMADA, Miroslav; HORÁK, Pavel. Výzva k vyjádření podle § 114b OSŘ v soudní praxi a několik poznámek k připravované novelizaci občanského soudního řádu. *Právní rozhledy*. 2005, č. 3, strana 92
- JIRSA, Jaromír. Souhrnná novela občanského soudního řádu – příležitost ke změně. *Právní rozhledy*, roč. 2009, č. 6, strana 198
- KONDYSKOVÁ, Eva. Komora soudních tlumočnicků České republiky se představuje. *Ad Notam*. 2005, č. 6, strana 214
- KORBEL, František; PRUDÍKOVÁ, Dana. Nové instituty a postupy při doručování listinných zásilek. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 4, strana 15
- MACUR, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním řízení. *Právní rozhledy*, 1998, č. 12, strana 597

- MACUR, Josef. Rozsudek na základě fikce uznání nároku podle ustanovení § 114b o.s.ř. Bulletin advokacie. 2002, č. 2, strana 28
- RUBEŠ, Josef. O některých etických zásadách každodenní práce soudce a advokáta. Bulletin advokacie. 2003, č. 11 – 12, strana 19
- STAVĚLÍK, Petr. Paradoxní důsledky současného pojetí aplikace § 114b OSŘ. Právní rozhledy. 2005, č. 8, strana 290
- ŠUSTOVÁ, Jana. Advokátní přímus dnes a zítra. Právní rozhledy, 2014, č. 22, strana 763
- ULLRICH, Ladislav. Zánik práva vykonávat znaleckou nebo tlumočnickou funkci. Právní rozhledy. 2012, č. 19, strana 657
- WINTEROVÁ, Alena. Civilní řízení opět jinak. Právní zpravodaj. 2008, č. 12,, citováno ze systému Beck-online, který neobsahuje číslování stránek
- ZOULÍK, František. O podstatě a postavení procesního práva. Právní rozhledy. 2009, č. 12, strana 419
- ZOULÍK, František. Rovnost stran a profesionalita v civilním procesu. Bulletin advokacie. 1999, č. 9, strana 7

8.3. Použité internetové zdroje

- FIALA, Roman. Doručování písemností je neuralgický bod české justice. *Česká justice* [online][cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <<http://www.ceska-justice.cz/2015/01/roman-fiala-cilem-noveho-obcanskeho-soudniho-radu-je-kontinuita-rizeni>>
- KOSAŘ, David. Rozvrh práce a přidělování spisů na českých soudech: Quo Vadis? *Jiné právo*. [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW

- <<http://jinepravo.blogspot.cz/2013/05/rozvrh-prace-pridelovani-spisuna.html>>
- McNAMARA, Lawrence: The rise of the secret trial: Closed Material Procedures one year on. *UK Human Rights Blog*, [online.][cit. 2015-03-25] dostupné z WWW <<http://ukhumanrightsblog.com/2014/08/05/the-rise-of-the-secret-trial-closed-material-procedures-one-year-on-lawrence-mcnamara/#more-24218>>
 - MOORHEAD, Richard; SHERR, Avrom. *An Anatomy of Access. Evaluating Entry, Initial Advice and Signposting using Model Clients*. 2002. Dostupné z WWW <<http://clarkcunningham.org/Professionalism/Specialization/ABARoundtable/Moorhead&Sherr-Edited.pdf>>
 - NORTON-TAILOR, Richard; COBAIN, Ian. Former Guantánamo detainees set for payouts after winning secrecy appeal. *The Guardian*. [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <<http://www.theguardian.com/world/2010/may/04/government-secret-evidence-guantanamo-torture1>>
 - POKORNÝ, Jakub. Česká justice zpomaluje. Žebříček nejhorších soudů vede Ústí. *iDnes.cz* [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <http://zpravy.idnes.cz/soudy-mezirocne-zpomalily-nejhorsiji-usti-fz1-domaci.aspx?c=A140821_120018_domaci_jp>
 - SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA. Zákon z 27. 7. 1999. *Access to Justice Act 1999*. Dostupný z WWW <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/22/pdfs/ukpga_19990022_en.pdf>

- SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA.
Justice and Security Act 2013: Explanatory notes. [online][cit. 2015-03-25] Dostupný z WWW <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/18/notes/data.pdf>>
- SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA.
Zákon z 25. 4. 2013. *Justice and Security Act 2013.* Dostupný z WWW <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/18/pdfs/ukpga_20130018_en.pdf>
- SŮRA, Jan. Soudci na 10 let a s hmotnou odpovědností, navrhuje okradený podnikatel. *iDnes.cz* [online][cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <http://ekonomika.idnes.cz/jurickova-reforma-konkurzu-dpb-/ekonomika.aspx?c=A141217_223356_ekonomika_mlb>
- SVOBODA, Karel. Přípravné jednání v praxi. *Právní rádce* [online][cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <<http://pravniciradce.ihned.cz/c1-39116800-pripravne-jednani-v-praxi>>
- The 2014 EU Justice Scoreboard. [online] [cit. 2015-03-25] Dostupné z WWW <http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_2014_en.pdf>

8.4. Použitá judikatura

8.4.1. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku

- *A. B. proti Slovensku*, rozsudek ze dne 4. 3. 2003, stížnost č. 41784/98
- *Aerts proti Belgii*, rozsudek ze dne 30. 7. 1998, stížnost č. 25357/94
- *Airey proti Irsku*, rozsudek ze dne 9. 10. 1979, stížnost č. 6289/73

- *Axen proti Německu*, rozsudek ze dne 8. 12. 1983, stížnost č. 8273/78
- *B a P proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 24. 4. 2001, stížnosti č. 36337/97 a 35974/97
- *Belilos proti Švýcarsku*, rozsudek ze dne 29. 4. 1988, stížnost č. 10328/83
- *Boddaert proti Belgii*, rozsudek ze dne 12. 10. 1992, stížnost č. 12919/87
- *Bottažzi proti Itálii*, rozsudek ze dne 28. 7. 1999, stížnost č. 34884/97
- *Buchholz proti Německu*, rozsudek ze dne 6. 5. 1981, stížnost č. 7759/77
- *Campbell a Fell proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 28. 6. 1984, stížnost č. 7819/77 a 7878/77
- *Colozza proti Itálii*, rozsudek ze dne 12. 2. 1985, stížnost č. 9024/80
- *Damir Sibgatullin proti Rusku*, rozsudek ze dne 24. 4. 2012, stížnost č. 1413/05
- *DMD Group, a.s. proti Slovensku*, rozsudek ze dne 5. 10. 2010, stížnost č. 19334/03
- *Dombo Beheer B. V. proti Nizozemsku*, rozsudek ze dne 27. 10. 1993, stížnost č. 14448/88
- *Engel a ostatní proti Nizozemsku*, rozsudek ze dne 8. 6. 1976, stížnosti č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 a 5370/72
- *Ettl a ostatní proti Rakousku*, rozsudek ze dne 23. 4. 1987, stížnost č. 9273/81
- *Findlay proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 25. 2. 1997, stížnost č. 22107/93
- *Gnaboré proti Francii*, rozsudek ze dne 19. 9. 2000, stížnost č. 40031/98
- *Golder proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 21. 2. 1975, stížnost č. 4451/70
- *Håkansson a Sturesson proti Švédsku*, rozsudek ze dne 21. 2. 1990, stížnost č. 11855/85
- *Hartman proti České republice*, rozsudek ze dne 10. 7. 2003, stížnost č. 53341/99

- *Hornsby proti Řecku*, rozsudek ze dne 19. 3. 1997, stížnost č. 18357/91
- *Hudáková a ostatní proti Slovensku*, rozsudek ze dne 27. 4. 2010, stížnost č. 23083/05
- *Incal proti Turecku*, rozsudek ze dne 9. 6. 1998, stížnost č. 22678/93
- *König proti Německu*, rozsudek ze dne 28. 6. 1978, stížnost č. 6232/73
- *Kress proti Francii*, rozsudek ze dne 7. 6. 2001, stížnost č. 39594/98
- *Kudła proti Polsku*, rozsudek ze dne 26. 10. 2000, stížnost č. 30210/96
- *Kyprianou proti Kypru*, rozsudek ze dne 15. 12. 2005, stížnost č. 73797/01
- *Lamanna proti Rakousku*, rozsudek ze dne 10. 7. 2001, stížnost č. 28923/95
- *Le Compte, Van Leuven and De Meyere proti Belgii*, rozsudek ze dne 23. 6. 1981, stížnosti č. 6878/75 a 7238/75
- *Macready proti České republice*, rozsudek ze dne 22. 4. 2010, stížnost č. 4824/06
- *Malhous proti České republice*, rozsudek ze dne 12. 6. 2001, stížnost č. 33071/96
- *Milatová a ostatní proti České republice*, rozsudek ze dne 21. 6. 2005, stížnost č. 61811/00
- *Obasa proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 1. 1993, stížnost č. 50034/99
- *Oberschlick proti Rakousku*, rozsudek ze dne 23. 5. 1991, stížnost č. 11662/85
- *Piersack proti Belgii*, rozsudek ze dne 1. 10. 1982, stížnost č. 8692/79
- *Pretto a ostatní proti Itálii*, rozsudek ze dne 8. 12. 1983, stížnost č. 7984/77
- *Raks proti Rusku*, rozsudek ze dne 11. 10. 2011, stížnost č. 20702/04
- *Riepan proti Rakousku*, rozsudek ze dne 14. 2. 2001, stížnost č. 35115/97
- *Ringelsen proti Rakousku*, rozsudek ze dne 16. 6. 1971, stížnost č. 2614/65
- *Ryakib Biryukov proti Rusku*, rozsudek ze dne 17. 1. 2008, stížnost č. 14810/02
- *Sejdovic proti Itálii*, rozsudek ze dne 1. 3. 2006, stížnost č. 56581/00

- *Stanford proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 23. 2. 1994, stížnost č. 16757/90
- *Staroszytk proti Polsku*, rozsudek ze dne 22. 3. 2007, stížnost č. 59519/00
- *Steel and Morris proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 15. 5. 2005, stížnost č. 68416/01
- *Sürmeli proti Německu*, rozsudek ze dne 8. 6. 2006, stížnost č. 75529/01
- *Süssmann proti Německu*, rozsudek ze dne 16. 9. 1996, stížnost č. 20024/92
- *Tyler proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 25. 4. 1978, stížnost č. 5856/72
- *V proti Spojenému království*, rozsudek ze dne 16. 12. 1999, stížnost č. 24888/94
- *Vermeulen proti Belgii*, rozsudek ze dne 20. 2. 1996, stížnost č. 19075/91
- *Vokurka proti České republice*, rozsudek ze dne 16. 10. 2007, stížnost č. 40552/02
- *Werner proti Rakousku*, rozsudek ze dne 24. 11. 1997, stížnost č. 21835/93
- *Zand proti Rakousku*, rozhodnutí o přijatelnosti ze dne 12. 10. 1978, stížnost č. 7360/76
- *Zumtobel proti Rakousku*, rozsudek ze dne 21. 9. 1993, stížnost č. 12235/86

8.4.2. Judikatura Ústavního soudu

- nález ze dne 25. 5. 1994, sp. zn. II. ÚS 74/93
- nález ze dne 14. 9. 1994, sp. zn. IV. ÚS 55/94
- nález ze dne 19. 9. 1996, sp. zn. III. ÚS 104/96
- nález ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 222/96
- nález ze dne 27. 11. 1996, sp. zn. I. ÚS 167/94
- nález ze dne 12. 2. 1997, sp. zn. IV. ÚS 215/96
- nález ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96
- stanovisko pléna ze dne 17. 2. 1998, sp. zn. Pl. ÚS-st. 6/98

- usnesení ze dne 17. 3. 1998, sp. zn. III. ÚS 296/97
- nález ze dne 2. 2. 1999, sp. zn. I. ÚS 8/98
- nález ze dne 3. 7. 2001, sp. zn. II. ÚS 105/01
- nález ze dne 31. 10. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 15/01
- nález ze dne 15. 11. 2001, sp. zn. I. ÚS 144/2000
- stanovisko pléna ze dne 28. 5. 2002, sp. zn. Pl. ÚS-st. 15/02
- nález ze dne 6. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 711/01
- nález ze dne 18. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 7/02
- nález ze dne 24. 6. 2002, sp. zn. IV. ÚS 140/02
- nález ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01
- nález ze dne 27. 2. 2003, sp. zn. I. ÚS 294/01
- nález ze dne 11. 11. 2003, sp. zn. II. ÚS 182/02
- nález ze dne 24. 2. 2004, sp. zn. I. ÚS 654/03
- usnesení ze dne 8. 6. 2004, sp. zn. I. ÚS 315/03
- nález ze dne 3. 8. 2004, sp. zn. 332/04
- usnesení ze dne 4. 8. 2005, sp. zn. I. ÚS 698/04
- nález ze dne 8. 8. 2005, sp. zn. II. ÚS 186/05
- nález ze dne 8. 11. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/04, č. 20/2006 Sb.
- nález ze dne 30. 3. 2006, sp. zn. III. ÚS 454/04
- nález ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. IV. ÚS 763/05
- usnesení ze dne 16. 11. 2006, sp. zn. III. ÚS 91/06
- nález ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/07
- nález ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1331/07
- usnesení ze dne 15. 1. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2981/07
- nález ze dne 14. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2672/07

- usnesení ze dne 6. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1436/08
- náleze ze dne 4. 11. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1526/08
- náleze ze dne 8. 1. 2009, sp. zn. II. ÚS 1009/08
- náleze ze dne 3. 6. 2009, sp. zn. I. ÚS 420/09
- usnesení ze dne 23. 10. 2009, sp. zn. 21 Cdo 3483/2008
- náleze ze dne 19. 1. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 16/09
- náleze ze dne 30. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 2/10, č. 123/2010 Sb.
- náleze ze dne 13. 5. 2010, sp. zn. III. ÚS 2979/09
- náleze ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 33/09
- usnesení ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. III. ÚS 3543/10
- náleze ze dne 20. 4. 2011, sp. zn. IV. ÚS 1302/10
- usnesení ze dne 19. 10. 2011, sp. zn. I. ÚS 2878/11
- usnesení ze dne 24. 7. 2012, sp. zn. II. ÚS 1254/12
- náleze ze dne 16. 4. 2013, sp. zn. II. ÚS 3679/12
- náleze ze dne 24. 4. 2013, sp. zn. III. ÚS 3036/12
- náleze ze dne 7. 5. 2014, sp. zn. II. ÚS 1413/13
- náleze ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3849/11
- náleze ze dne 12. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 3849/11

8.4.3. Judikatura Nejvyššího soudu

- usnesení ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97
- rozsudek ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. 29 Odo 810/2001
- usnesení ze dne 14. 10. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1962/2003
- usnesení ze dne 12. 8. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1109/2004
- rozsudek ze dne 8. 3. 2005, sp. zn. 21 Cdo 1951/2004

- usnesení ze dne 15. 2. 2006, sp. zn. 20 Cdo 1574/2005
- usnesení ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. 26 Cdo 1253/2005
- rozsudek ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005
- rozsudek ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005
- rozsudek ze dne 19. 4. 2006, sp. zn. 30 Cdo 350/2006
- usnesení ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. 25 Cdo 159/2005.
- usnesení ze dne 8. 8. 2006, sp. zn. 20 Cdo 1540/2006
- rozsudek ze dne 26. 6. 2007, sp. zn. 33 Odo 346/2005
- usnesení ze dne 31. 10. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3499/2007
- rozsudek ze dne 3. 1. 2008, sp. zn. 21 Cdo 221/2007
- usnesení ze dne 19. 8. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3358/2007
- usnesení ze dne 18. 9. 2009, sp. zn. 4 Nd 303/2009
- rozsudek ze dne 17. 2. 2010, sp. zn. 20 Cdo 432/2010
- usnesení ze dne 7. 4. 2010, sp. zn. 28 Cdo 604/2010
- rozsudek ze dne 18. 6. 2010, sp. zn. 25 Cdo 5282/2007
- rozsudek ze dne 22. 6. 2010, sp. zn. 23 Cdo 5280/2009
- rozsudek dne 14. 4. 2011, sp. zn. 26 Cdo 4635/2010
- rozsudek ze dne 24. 5. 2011, sp. zn. 32 Cdo 4892/2010
- rozsudek ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. 20 Cdo 469/2010
- usnesení ze dne 27. 11. 2012, sp. zn. 33 Cdo 608/2012
- usnesení ze dne 27. 3. 2013, sp. zn. 23 Cdo 2425/2011
- rozsudek ze dne 29. 12. 2014, sp. zn. 21 Cdo 1440/2014
- stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 13. 4. 2011, sp. zn.

Cpjn 206/2010

8.4.4. Judikatura Nejvyššího správního soudu

- usnesení ze dne 8. 9. 2004, č. j. APrk 5/2004 – 8
- rozsudek ze dne 27. 4. 2006, č. j. 4 Aps 3/2005 – 35, č. 905/2006 Sb. NSS
- rozsudek ze dne 8. 7. 2009, sp. zn. 4 As 2/2009
- rozhodnutí ze dne 18. 12. 2013, č. j. 16 Kss 8/2013 – 45

8.4.5. Judikatura jiných (vnitrostátních) soudů

- rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1995, sp. zn. 7 Cdo 69/92
- usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 6. 2. 1997, sp. zn. 10 Cm 519/96.
- usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 4. 2012, sp. zn. Nco 65/2012
- usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 2. 2013, sp. zn. 3 VSPH 1066/2012-A-16
- usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 13. 5. 2011, sp. zn. 51 C 3/2008
- usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/99
- usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 28. 6. 2004, sp. zn. 12 Co 451/2003
- usnesení NS ČSR ze dne 16. 1. 1980, sp. zn. Ncdf 132/79
- usnesení NS ČSR ze dne 28. 4. 1984, sp. zn. 1 Cz 15/84
- rozsudek NS SSR ze dne 26. 5. 1975, sp. zn. 3 Cz 20/75

9. Zásady civilního procesu- shrnutí rigorózní práce

Předkládaná práce si klade za cíl analyzovat základní zásady civilního procesu. Tyto zásady plynou z práva na spravedlivý proces, a proto jsou někdy nazývány obecnými zásadami soudnictví. Přesto lze odlišit způsoby, kterými se vztahují specificky na civilní proces. Problematika základních zásad se ukazuje jako překvapivě aktuální téma, a to jak obecně, protože je třeba hledat cesty, kterými se civilní proces vyrovná s nejnovějšími společenskými změnami, tak zejména v České republice, v níž probíhá permanentní reforma civilního procesu, která pravděpodobně nebude dokončena dříve než s nově přijatou rekodifikací.

Obsah práce je rozčleněn do celkem sedmi kapitol. Prvá kapitola je úvodní a zabývá se pojmem základních principů, jeho kořeny, původem a jejich současnou aktuálností. Následující kapitola se zabývá právem na nestranný, nezávislý soud zřízený zákonem, tedy základními atributy soudní moci, bez jejichž zajištění nemůže spravedlivý proces vůbec existovat. Třetí kapitola pojednává o zásadě spravedlnosti a rovnosti a popisuje způsob, jakým je tato zásada realizována. Jedná se o sadu důležitých práv, například právo na projednání věci v osobní přítomnosti, na efektivní účast v řízení či na kontradiktornost řízení. Tato práva navíc musejí být interpretována v souladu se zásadou rovnosti zbraní. Čtvrtá kapitola se zabývá právem na projednání věci v přiměřeném čase. Nejprve vysvětluje význam „přiměřené doby řízení“ a způsoby, kterými se stanoví. Následně se věnuje analýze prostředků obsažených v domácím právu působícím na rychlost řízení. Pátá kapitola se věnuje právu na právní pomoc a popisuje podmínky, za nichž je nutno právní pomoc poskytnout, a způsoby, kterým tato pomoc může být poskytnuta. Šestá kapitola se soustředí na právo na veřejné projednání věci a vyhlášení rozsudku, rozebírá jejich důležitost a jejich pojetí ve vnitrostátním právu. Sedmá kapitola pak shrnuje zjištěné poznatky a uzavírá, že spravedlivý proces znamená

stálou výzvu jak pro zákonodárství, tak pro každodenní praxi. Legislativa musí respektovat požadavky spravedlivého procesu i ve své snaze přizpůsobit civilní proces novému společenskému vývoji, a to jak na mezinárodní, tak vnitrostátní úrovni. Tato problematika je zvláště naléhavá v České republice, jejíž občanský soudní řád byl přijat v 60. letech 20. století a od té doby byl více než stokrát novelizován, což nemohlo poznamenat jeho použitelnost v praxi. I z toho důvodu jsou základní zásady civilního procesu důležitým nástrojem pro interpretaci civilněprocesních norem. Základní zásady civilního procesu také představují vodítko pro zahájené práce na rekonstrukci civilního procesu.

10. Principles of civil law procedure. Resume

The purpose of my thesis is to analyse principles of civil procedure that are derived from the right to a fair trial. This topic is very actual partly because of the newest development of society (which poses new challenges even for the civil procedure) and partly because of the specific situation in the Czech Republic. Therefore it is necessary to not only be aware of the basic principles of the civil procedure, but as well know how they are being applied.

The thesis is composed of seven chapters, each of them dealing with a different principle. Chapter One is introductory and defines what are the principles concerned, where they come from and explores their history. The next part of the first chapter attempts to elucidate why this topic is of an interest in the Czech Republic at the current time. Chapter Two deals with the right to an independent and impartial tribunal established by law. Chapter Three focuses on the right to a fair hearing and ways by which it is secured. The right to a fair hearing consists of set of important rights, e. g. right to a hearing in one's presence, right to an effective participation at the hearing and right to an adversarial trial. Those rights must be interpreted in compliance with the principle of equality of arms. Chapter Four explores the right to trial within reasonable time. It outlines the meaning of “reasonableness” and how it is assessed. Then it describes measures supporting necessary expedition of proceedings in the Czech Republic. Chapter Five is concerned with right to legal assistance. It endeavours conditions under which it is necessary to provide legal assistance and ways of doing so Chapter Six focuses on the right to a public hearing and the public pronouncement of judgement, endeavours its importance and explores its implementation in the Czech

law.. Chapter Seven summarises the findings from previous chapters and suggests that fair trial presents an ever-standing challenge for both legislation and everyday practice. Legislation must bear the fair trial requirements in mind even in it's strive to accommodate the civil procedure to new challenges posed both internationally (e.g. the approximation of civil procedure across the EU or the protection of national security) and on the national level as well. These challenges are particularly difficult in the current Czech Republic as the civil procedure code had been adopted in 1960s and has been amended more than hundred times since. That must have left a huge impact on its face. Therefore, the principles of civil procedure are an important interpretative tool for the everyday practice. Moreover, as the legislator seems to have started the preparation of a brand-new civil procedure code, those principles will have to play an important role as they outline basic requirements for the civil procedure.

12. Klíčová slova / Keywords

Zásady civilního procesu

Principles of the civil procedure

Obecné zásady soudnictví

Common principles of judiciary

Právo na spravedlivý proces

Right to a fair trial

13. Obsah

1. Úvod.....	4
1.1. Zásady civilního procesu: vymezení tématu práce.....	4
1.2. Právo na spravedlivý proces v mezinárodním právu.....	7
1.3. Právo na spravedlivý proces jako součást vnitrostátního práva.....	10
1.4. Metodologické pojetí práva na spravedlivý proces v této práci.....	11
1.5. Výběr a řazení složek práva na spravedlivý proces, která budou v práci pojednána.....	12
1.6. Aktuálnost problematiky práva na spravedlivý proces v současnosti v České republice.....	13
2. Právo na nezávislý a nestranný soud zřízený zákonem.....	17
2.1. Obecný úvod k požadavkům nezávislosti a nestrannosti.....	17
2.2. Pojmy nezávislosti a nestrannosti.....	18
2.3. Požadavek zřízení soudu zákonem.....	20
2.4. Nezávislost, nestrannost a zřízení soudu zákonem v Úmluvě.....	20
2.4.1. Nezávislost soudu.....	21
2.4.2. Nestrannost soudu.....	23
2.4.3. Zřízení soudu zákonem.....	25
2.5. Nezávislost, nestrannost a zřízení soudu zákonem v české úpravě.....	26
2.5.1. Nezávislost.....	26
2.5.1.1. Jmenování soudců.....	27
2.5.1.2. Funkční období soudců a problematika kárných řízení.....	30

2.5.1.3.	Nepřeložitelnost soudců.....	33
2.5.1.4.	Inkompatibilita soudcovské funkce.....	34
2.5.1.5.	Tzv. soudcovská imunita.....	35
2.5.1.6.	Hmotné zabezpečení soudců.....	35
2.5.1.7.	Vázanost soudců zákonem	37
2.5.1.8.	Trestněprávní ochrana soudcovské nezávislosti.....	38
2.5.2.	Nestrannost soudu	38
2.5.2.1.	Důvody vyloučení	39
2.5.2.2.	Zákonný soudce	43
3.	Princip spravedlnosti a rovnosti.....	47
3.1.	Princip spravedlnosti a rovnosti v Úmluvě.....	48
3.1.1.	Rovnost zbraní.....	48
3.1.2.	Právo na projednání věci v osobní přítomnosti.....	50
3.1.3.	Právo na efektivní účast v řízení.....	51
3.1.4.	Právo na kontradiktornost řízení.....	52
3.1.5.	Exkurz: <i>Closed material procedure</i> ve Spojeném království	53
3.2.	Princip spravedlnosti a rovnosti v české úpravě	56
3.2.1.	Rovnost zbraní.....	58
3.2.2.	Právo na osobní přítomnost při jednání	59
3.2.2.1.	Předvolání k ústnímu jednání	59
3.2.2.2.	Právo vystupovat v řízení osobně či v zastoupení	61

3.2.3.	Právo na efektivní účast v řízení.....	64
3.2.3.1.	Poučovací povinnost	64
3.2.3.2.	Doručování rozhodnutí.....	69
3.2.3.3.	Právo na zajištění tlumočnicka	74
3.2.3.4.	Právo nahlížet do spisu.....	78
3.2.3.5.	Právo na zachování ustálené judikatury	79
3.2.4.	Kontradiktornost.....	81
3.2.4.1.	Právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům a návrhům obecně 82	
3.2.4.2.	Příprava jednání	83
3.2.4.3.	Prostá výzva k vyjádření a kvalifikovaná výzva k vyjádření.....	84
3.2.4.4.	Kvalifikovaná výzva dle § 114b OSŘ.....	85
3.2.4.5.	Přípravné jednání dle § 114c OSŘ.....	88
3.2.4.6.	Kontradiktornost během jednání.....	90
4.	Právo na projednání věci v přiměřeném čase.....	95
4.1.	Právo na projednání věci v přiměřeném čase v Úmluvě.....	96
4.1.1.	Pojem přiměřené doby řízení.....	96
4.1.2.	Kritéria posuzování přiměřené doby řízení	97
4.1.2.1.	Složitost věci	97
4.1.2.2.	Jednání účastníků řízení.....	98
4.1.2.3.	Přístup soudních a správních orgánů	98
4.1.2.4.	Co je pro účastníka v sázce.....	99

4.1.2.5.	Počet soudních instancí.....	100
4.1.3.	Možná opatření ze strany států.....	100
4.2.	Právo na projednání věci v přiměřené době v české úpravě	101
4.2.1.	Východiska vnitrostátní úpravy práva na řízení bez zbytečných průtahů 101	
4.2.2.	Prostředky působící na soud, jež nejsou v dispozici účastníků.....	103
4.2.2.1.	Pravidla zakotvená v OSŘ	103
4.2.2.2.	Kárné řízení.....	108
4.2.3.	Prostředky v dispozici účastníků řízení	109
4.2.3.1.	Tzv. hierarchická stížnost.....	109
4.2.3.2.	Návrh na určení lhůty k provedení úkonu.....	109
4.2.3.3.	Náhrada nemajetkové újmy podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem	111
4.2.3.4.	Ústavní stížnost	113
4.2.3.5.	Rychlost řízení v České republice pohledem statistiky	114
5.	Právo na právní pomoc	116
5.1.	Právo na právní pomoc v Úmluvě	117
5.1.1.	Právní pomoc jako součást práva na efektivní přístup k soudu a její podoby	118
5.1.2.	Kritéria pro rozhodování, kdy je třeba právní pomoc poskytnout	119
5.1.3.	Způsoby, kterými může být právní pomoc poskytnuta	120

5.2.	Právo na právní pomoc v české úpravě.....	121
5.2.1.	Zastoupení účastníků občanského soudního řízení.....	121
5.2.2.	Právo na ustanovení zástupce.....	122
5.2.3.	Právo na určení advokáta Českou advokátní komorou	124
5.2.4.	Reflexe domácí úpravy.....	125
6.	Právo na veřejné projednání věci	133
6.1.	Právo na veřejné projednání věci v Úmluvě	133
6.1.1.	Veřejnost jednání.....	134
6.1.2.	Ústní jednání	136
6.1.3.	Veřejné vyhlášení rozsudku.....	138
6.2.	Právo na veřejné projednání věci v české úpravě.....	141
6.2.1.	Zákonné a podzákonné provedení zásady veřejnosti.....	142
6.2.1.1.	Veřejnost jednání jako výsledek procesního a technického postupu soudu	143
6.2.2.	Podmínky vyloučení veřejnosti.....	144
6.2.3.	Postup soudu při vyloučení veřejnosti.....	146
6.2.4.	Možnost rozhodovat bez nařízení ústního jednání	147
6.2.5.	Povinnost vyhlásit rozsudek veřejně.....	150
7.	Závěr	152
8.	Seznam citované a použité literatury a dalších zdrojů.....	159
8.1.	Použité publikace	159
8.2.	Použité články.....	162
		182

8.3.	Použité internetové zdroje.....	163
8.4.	Použitá judikatura	165
8.4.1.	Judikatura Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku	165
8.4.2.	Judikatura Ústavního soudu.....	168
8.4.3.	Judikatura Nejvyššího soudu.....	170
8.4.4.	Judikatura Nejvyššího správního soudu	172
8.4.5.	Judikatura jiných (vnitrostátních) soudů	172
9.	Zásady civilního procesu- shrnutí rigorózní práce	173
10.	Principles of civil law procedure. Resume.....	175
12.	Klíčová slova / Keywords	177
13.	Obsah.....	178